

LUMK VIVO.

.AUTOORGANIZACIÓN ANTIIMPERIALISTA.

Juanlu González «A guerra imperialista hoxe: tácticas de dominación e resistencia» (p. 7) · **Iñaki Gil de San Vicente** «O antiimperialismo como luta permanente: desafíos históricos e actuais» (p. 21) · **Henry Boisrolin** «As orixes do antiimperialismo: teoría, praxis e importancia da América Latina e do Caribe» (p. 65) · **Maurício Castro** «Marx e as nacións» (p. 77) · **Christian Nader** «Eclósión, apoxeo e declive do imperialismo norteamericano» (p. 83) · **Laura Taffetanni** «Meniños e meniñas soldados: unha construción social perigosa para os proxectos revolucionarios?» (p. 127) · **Max Lioce** «Que facer?» (p. 135) · **Vicente da Veiga** «Marx e Engels: fractura metabólica e imperialismo» (p. 153) · **Miguel Rodríguez Carnota** «Xenocidio en tres actos» (p. 175) · **Kwame Nkrumah** «Introdución a “Neocolonialismo - última fase do imperialismo”» (p. 183) · **Daniel Seixo** «América latina fronte o imperialismo: independencia ou dependencia renovada?» (p. 199)
[total: 208 páxinas]

LUM< VIVE #0

AUTORGANIZACIÓN ANTIIMPERIALISTA

república.gal

Lume Vivo #0

Publicado 01-09-25

Director: Daniel Seixo

Realización técnica: republical.gal

Este proxecto xerminou no seo do colectivo antiimperialistas.com, dirixido por Txema Sánchez; a el e ao politburo expresamos o noso máis sincero agradecimento polo seu apoio incondicional.

A presente tradución e o traballo editorial son patrimonio da comunidade e publicanse baixo licenza Creative Commons Asignación-PartillaIgual-NonComercial 4.0 Internacional (CC-BY-SA-NC). Esta licenza, por exemplo, permite difundir copias deste traballo —incluíndo versións modificadas— para a formación da militancia, desde que se manteña a mesma licenza e non haxa fins lucrativos.

Agradecemos a túa contribución para a comunidade: se encontrases algún erro, suxestión de melloría ou acrecento, podes envialo para info@republica.gal

Este volume foi realizado integramente con software libre.

<i>A guerra imperialista hoxe: tácticas de dominación e resistencia</i>	
Juanlu González.....	7
<i>O antiimperialismo como luta permanente: desafíos históricos e actuais</i>	
Entrevistamos Iñaki Gil de San Vicente.....	21
<i>As orixes do antiimperialismo: teoría, praxis e importancia da América Latina e do Caribe</i>	
Henry Boisrolin <i>Coordinador do Comité Democrático Haitiano na Arxentina</i>	65
<i>Marx e as nacións</i>	
Mauricio Castro.....	77
<i>Eclósión, apoxeo e declive do imperialismo norteamericano</i>	
Christian Nader.....	83
<i>Meniños e meniñas soldados: unha construción social perigosa para os proxectos revolucionarios? (I)</i>	
Laura Taffetani.....	127
<i>Que facer?</i>	
Entrevistamos Max Lioce.....	141
<i>Marx e Engels, fractura metabólica e imperialismo</i>	
Vicente da Veiga.....	153
<i>Xenocidio en tres actos</i>	
Miguel Rodríguez Carnota.....	175
<i>Introdución a «Neocolonialismo — último estadio do imperialismo»</i>	
Kwane N'Krumah.....	183
<i>América Latina perante o Imperialismo. Independencia ou dependencia renovada?</i>	
Daniel Seixo.....	199

A guerra imperialista hoxe: tácticas de dominación e resistencia

Juanlu González

O termo imperialismo, no seu sentido común, refírese ás accións dun Estado para expandir o seu dominio sobre outros Estados a través do uso da forza militar, da política, da economía ou da cultura. No campo da ciencia política, no inicio do século XX, Lenin describiu a natureza do imperialismo con base nas teses marxistas sobre a evolución do capitalismo por medio de procesos de concentración progresiva do capital, o que fixo do imperialismo un concepto cunha carga marcadamente economicista.

Do contraste ou enfrentamento entre as visións informais e académicas emerxen diversos malentendidos na análise política da realidade. Entre eles, encóntrase a popularización do concepto de «interimperialismos contemporáneos» que, aínda que poida soar apelativo en conversas de café, carece de rigor científico no campo da análise xeopolítica. Aplicando a sistemática leninista, actualmente existe apenas un único imperio á escala global, e nen é preciso decer cal é. O mero facto dunha nación aspirar á expansión territorial non a torna un imperio, da mesma forma que un Estado que procura resolver unha disputa territorial histórica cun veciño non pode ser considerado imperialista. Como xa foi referido, do punto de vista académico, trátase dunha cuestión máis económica que política. Como dixo Mayer Rothschild: *«Dádeme o control da moeda dun país, e non me importa quen fai as leis»*.

Onde ambos os enfoques coinciden é no uso da coacción como método para impor o control sobre os Estados atacados por nacións imperialistas. No entanto, a coacción non é monolítica —abranxe desde

o uso da forza militar convencional até estratexias máis sutís e menos visíbeis, empregadas cando a transparencia pode revelarse contraproducente por suscitar reaccións populares contrarias, de cariz soberanista, fronte á acción imperial. É neste contexto que surxen os conceptos de poder brando (*soft power*) e até de poder intelixente (*smart power*), este último cuñado por Suzanne Nosel, conselleira de Hillary Clinton no Departamento de Estado e, máis tarde, directora de operacións da Human Rights Watch e directora-executiva da Amnesty International USA en 2012 e 2013. Para despois viren decer que as ONG son un «contrapoder»...

Aínda que estes tipos de poder «modernos» procuren disfrazar o factor forza perante a poboación que se pretende someter, é innegábel que o poder brando continúa a ser unha forma de coacción para alcanzar un obxectivo de dominación. O poder intelixente, promovido pola nosa pacifista e defensora dos dereitos humanos, preséntase como unha combinación do poder brando coa ameaza latente do poder clásico nas relacións internacionais —recorrendose a este último no caso de que o primeiro non consiga cumprir os seus fins de forma expedita.

Tácticas de dominación imperialista

1. Intervencións militares directas

As intervencións militares directas foron un instrumento recorrente na estratexia dos Estados Unidos para consolidar o seu poder e control ao longo do século pasado. Estas accións implican o uso explícito da forza armada para invadir e ocupar territorios, co obxectivo de garantir o acceso a recursos, mercados ou posicións xeopolíticas estratéxicas. Frecuentemente, estas intervencións son xustificadas con pretextos como a protección dos intereses nacionais, a promoción da democracia, a defensa dos dereitos humanos ou o combate ao terrorismo, aínda que as súas motivacións estean sempre ligadas á expansión económica e á explotación dos recursos e materias-primas do país intervido.

Exemplos notábeis inclúen a invasión do Afganistán en 2001, a do Iraq en 2003, ou os innúmeros golpes de Estado apoiados polos Estados

Unidos na América Latina ao longo do século XX. Estas intervencións xeran consecuencias devastadoras: conflitos prolongados, deslocamento masivo de poboacións, destrución de infraestruturas e imposición de gobernos dependentes de potencias hexemónicas.

2. Intervencións militares encubertas e cooperación con elites locais corruptas

O imperio e os seus aliados aprenderon que as invasións directas carrexan custos humanos, políticos e económicos extremadamente elevados e prolongados. Por iso, recorren cada vez máis a estratexias indirectas: organizan golpes de Estado, financian grupos rebeldes ou paramilitares, adestran forzas locais e, en vez de exércitos regulares, utilizan mercenarios (eufemisticamente chamados «contratantes privados») e organizan operacións encubertas.

Trátase de estratexias sutís, mais eficaces de control imperialista, que evitan a ocupación aberta e optan por accións clandestinas. Estas operacións visan desestabilizar gobernos independentes, facilitando a súa substitución por réximes monicreques. Un aliado fundamental neste proceso son as elites locais corruptas, que, en troca de beneficios económicos ou políticos, colaboran con potencias estranxeiras para perpetuar unha dependencia que garanta o acceso a recursos estratéxicos ou mercados.

O funcionamento deste mecanismo é fácil de comprender, razón pola cal acostuma ser disfrazado con propaganda e labia vacías. Unha vez controlado o país, as multinacionais imperiais asinan acordos de extracción de recursos naturais (hidrocarburos, litio, terras raras...) a prezos mui abaixo do mercado, destinando unha pequena parte dos lucros ao Estado colonizado e outra aos traidores colocados no poder a partir do exterior, que se manteñen pola forza e represión para asegurar o *status quo* colonial.

Un exemplo paradigmático son as revolucións de cores no espazo pos-soviético, como a Revolución das Rosas na Xeorxia (2003), a Revolución Laranxa na Ucraína (2004 e 2013) ou a Revolución das Tulipas no Quirguistán (2005). A pesar de presentadas como

movementos cidadáns pola democracia, contaron con instrución, dirección, apoio financeiro e loxístico de organizacións occidentais, co obxectivo de enfraquecer a influencia rusa e expandir a OTAN e a UE. Máis recentemente, as primaveras Árabes demostraron como o *hegemon* imperial e os seus aliados organizaron protestos para impulsar mudanzas de réxime en países como a Libia ou a Siria, deixando atrás de si guerra, caos, migracións masivas, entre outros desastres.

3. As sancións económicas como arma de guerra

As sancións económicas, cando aplicadas unilateralmente e sen mandato da ONU, violan o dereito internacional e tórnanse instrumentos de guerra encuberta. Baixo a designación de «medidas coercitivas unilaterais», potencias como os Estados Unidos impoñen bloqueos financeiros, restricións comerciais e conxelamento de activos co obxectivo de desestabilizar gobernos que desafían a súa hexemonía. Actualmente, máis de 30 países son albo deste tipo de prácticas ilegais. De acordo coa Carta das Nacións Unidas, apenas o Consello de Seguranza pode autorizar sancións colectivas; no entanto, Washington e os seus aliados utilízanas como ferramenta de chantaxe, colocando os seus intereses xeopolíticos encima da soberanía nacional.

Un exemplo paradigmático é o embargo ao Iraq (1990–2003), que, segundo estudos publicados na revista *The Lancet* (2000 e 2006), provocou máis de 650 mil mortes infantís por desnutrición e doenzas evitábeis, debido ao colapso na importación de alimentos e medicamentos. A antiga secretaria de Estado Madeleine Albright admitiu, en 1996, que o custo humano «valeu a pena», revelando a hipocrisía de quen xustifica estas medidas como «non violentas». Actualmente, sancións semellantes afectan países como a Rusia, Venezuela, Irán, Cuba e Nicaragua, entre moitos outros. Estas sancións non atinxen apenas os partidos no poder, mais tamén a saúde pública, a educación e as infraestruturas, converténdose en verdadeiras armas de destrución masiva non convencional.

O poder do dólar como moeda global reforza esta táctica: ao controlar sistemas financeiros como o SWIFT, os Estados Unidos

obrigan bancos e empresas de países neutros a cumprir as súas sancións baixo ameaza de multas ou exclusión do seu mercado. Un exemplo diso foi o caso do banco francés BNP Paribas, multado en 2014 en 8,9 mil millóns de dólares por operar con países sancionados. Así, as sancións non son apenas unha arma económica, mais tamén un mecanismo para perpetuar unha orde global desigual, onde a hexemonía financeira se converte nunha ferramenta de guerra silenciosa.

4. Dominación financeira e dependencia económica

Vladimir Lenin xa identificaba a dominación financeira como un instrumento central do imperialismo contemporáneo. A través do Fondo Monetario Internacional (FMI) e do Banco Mundial, establécense relacións de dependencia con países do Sur Global, que acceden a empréstitos baixo condicións rigorosas, normalmente asociadas a políticas neoliberais: redución do gasto público, privatización de servizos estratéxicos e abertura comercial. Estas medidas comprometen a autonomía económica dos Estados e priorizan os intereses das potencias e das corporacións estranxeiras en detrimento do desenvolvemento local.

Un exemplo paradigmático desta dependencia, aínda que protagonizado nesta ocasión pola Francia —unha das potencias imperialistas subordinadas aos Estados Unidos é o Franco CFA (actualmente Franco XOF e XAF), moeda imposta en 14 países africanos francófonos. Controlado polo Eliseu, este sistema obrigaba eses países a depositar 50% das súas reservas no Tesouro francés, sen calquera remuneración, mantendo así as súas economías subordinadas de forma permanente á metrópole.

Outra forma de control é a imposición obrigatoria do depósito das receitas provenientes de materias-primas en bancos occidentais. Após as sancións impostas a Moscova polo Occidente, tras o inicio da guerra na Ucraína, máis de 300 mil millóns de dólares en reservas rusas foron conxelados en institucións financeiras europeas e norteamericanas, evidenciando como o sistema financeiro internacional pode ser utilizado como instrumento xeopolítico. Neste momento, apenas os xuros deses

depósitos están a ser apropiados, mais a intención do Occidente, manifestada por diversas veces, é apropiarse da totalidade do importe, supostamente para cubrir os custos da axuda militar a Kiev ou futuras reconstrucións.

Do mesmo modo, o depósito de ouro de países periféricos en bancos centrais estranxeiros simboliza esta dinámica. O caso do ouro venezolano retido ilegalmente polo Banco de Inglaterra, a pesar das resolucións xudiciais internacionais, mostra como a soberanía económica pode ser violada, mesmo no ámbito legal.

En conxunto, estas prácticas reforzan unha estrutura global desigual, onde os países do Sur son sistematicamente marxinalizados no sistema financeiro mundial, en canto as potencias centrais utilizan mecanismos económicos como ferramentas de dominación.

5. Guerras culturais e hexemonía ideolóxica

O imperialismo non actúa apenas nos dominios económico ou militar; tamén procura impor unha visión do mundo. A través dos medios de comunicación globais, redes sociais, industria do entretemento e sistemas educativos influenciados por ideoloxías occidentais, promóvese un modelo cultural homoxéneo que lexitima a orde vixente.

Esta guerra cultural visa a erosión das identidades locais, o fomento de valores individualistas e consumistas, e a presentación como «modernos» dos modelos políticos e económicos promovidos polos centros imperiais. As narrativas mediáticas desempeñan un papel central: criminalizan líderes independentes, glorifican movementos opositores apoiados do exterior e xustifican intervencións baixo o disface dos dereitos humanos ou da democracia.

Á luz da propaganda de Hollywood e das crenzas populares, foron os EUA que venceron o nazismo e o fascismo na Segunda Guerra Mundial, a pesar dos datos do campo de batalla indicaren o contrario, a pesar de ser coñecido que científicos nazis encontraron unha nova vida nos

Estados Unidos, ou que a OTAN foi unha porta xiratoria para os comandos de Hitler.

É curioso como calquera país que se opoña á dominación imperial norteamericana se converte, invariabelmente, nunha ditadura, nun «réxime» violador dos dereitos humanos. Ou nun Estado onde se negan os dereitos das mulleres, mesmo sendo un dos países máis igualitarios do mundo, como foi o caso da Nicaragua.

Para fomentar este tipo de imaxe, o imperio conta cunha lexión de xornalistas pagados en todo o mundo, como ficou demostrado coa divulgación de certos documentos da USAID. E non só: tamén financia unha rede de ONG que utiliza para minar gobernos independentes, e que, en caso de necesidade, son activadas con fins violentos como células adormecidas —algo conceptualmente semellante á rede Gladio, organizada após a grande Guerra Patria. Quen sabe, por exemplo, que o líder que goberna a Siria nen sequera é sirio e é un terrorista da Al Qaeda a quen os gobernos occidentais prestan vasalaxe?

Quen sabe que os EUA crearon o terrorismo islámico e o utilizan diariamente para alcanzar os seus obxectivos xeopolíticos? Por detrás do veu que oculta a realidade, encóntrase a guerra cultural norteamericana, partillada polos seus vasalos occidentais.

6. Control tecnolóxico e cibernético

Na era dixital, o control da tecnoloxía tornouse unha nova fronteira do imperialismo. Xa non hai guerra que non teña unha compoñente cibernética: para neutralizar defensas aéreas, paralizar centrais enerxéticas, localizar armamento e tropas, entre outros.

Países como os Estados Unidos procuran dominar sectores estratéxicos como a intelixencia artificial, o 5G, a biotecnoloxía e o espazo cibernético, e tentan impedir que outras nacións teñan acceso a esas tecnoloxías, utilizando para iso mecanismos contrarios ao tan proclamado libre mercado. As empresas tecnolóxicas ligadas ao Estado norteamericano, como a Google, Facebook, Apple ou Microsoft, teñen

un peso desproporcionado na economía global, chegando a facturar máis que o PIB da maioría dos países do Sur Global.

Alén diso, a espionaxe cibernética, a sabotaxe dixital e o control de datos persoais permiten ás potencias imperialistas monitorizar e manipular información crítica. Con ferramentas como a intelixencia artificial e a explotación do Big Data, tórnase perfectamente plausíbel manter baixo control a poboación —sexa a propia, sexa a doutros países— para tornala albo de calquera tipo de operación de enxeñaría social, como as descritas ao momento anterior.

De aí provén grande parte das sancións impostas á China, como a prohibición do desenvolvemento do 5G no Occidente, as ameazas constantes contra o TikTok, ou a prohibición de exportar para Beijing chips con menos de 14 nm (*nanómetros*), *despois de 7 e de 5 nm, a pesar de empresas como a Huawei xa conseguiren producilos a 3 nm* con tecnoloxía propia. A corrida á computación cuántica tamén debe ser entendida neste contexto, xa que permitiría a construción de modelos predictivos complexos en segundos, un desenvolvemento practicamente ilimitado da IA e a capacidade de descifrar calquera código usado para protexer datos críticos.

Resistencia ao imperialismo o século XXI

Non hai acción sen reacción, nen ataque sen defensa. Perante unha ofensiva imperialista renovada, surxen novas formas de resistencia. Neste momento, o imperio encóntrase en franca decadencia, fronte ao ascenso de novas potencias rexionais e globais. Os Estados Unidos non perderon apenas a lideranza tecnolóxica militar, mais tamén o dominio económico, mostrándose verdadeiramente fráxiles canto ao acceso a materias-primas vitais para a industria tecnolóxica e de defensa, como os chamados «terras raras».

Alén diso, moitos dos países sancionados polos EUA teñen vindo a organizarse entre si para enfrentar o impacto das medidas coercitivas unilaterais, procurando sobrevivir sen acceso ao dólar, ao crédito internacional ou aos sistemas informáticos de transferencia bancaria (como o SWIFT) que posibilitan o comercio global. As derrotas recentes

no Afganistán e na Ucraína enfraqueceron aínda máis a imaxe da superpotencia e o seu poder disuasorio.

Vexamos, de forma sucinta, algunhas das formas de enfrentar o imperio que teñen sido postas en práctica un pouco por todo o planeta:

Gobernos antiimperialistas

A vangarda tradicional da luta antiimperialista é formada por un grupo de países que mantiveron, ao longo do tempo, a súa independencia e soberanía nacional, resistindo ás ambicións predatorias dos EUA, a pesar de ataques directos e múltiples tentativas de desestabilización. Países como a Venezuela, Bolivia, Nicaragua, Irán, Siria, Corea do Norte, Cuba... implementaron programas de nacionalización de recursos, integración rexional e alianzas estratéxicas fóra da esfera occidental, o que lles valeu o rotulo de ditaduras, de estados parias ou de gobernos a derrubar en nome dun suposto ben universal. A estes xuntáronse novos países do Sur Global, especialmente en África, que aos poucos van tomando nas mans o seu propio destino, á marxe do imperio e das súas potencias subordinadas, grazas ao apoio popular interno e ás alianzas con outras nacións libres e en desenvolvemento.

Mais se hoxe as posibilidades de libertación nacional son maiores que en décadas anteriores nos países en vías de desenvolvemento, iso débese ao poderío militar da Rusia, ás súas materias primas, e ao crecemento económico e tecnolóxico da China.

Movimentos sociais e resistencia popular

A resistencia non se limita aos gobernos. En todo o mundo, movementos sociais, sindicatos de clase, comunidades indíxenas, grupos altermundialistas, internacionalistas, antiimperialistas... están na liña da fronte da luta global contra as políticas impostas polo imperialismo. Todos os anos, millóns de persoas saen ás rúas a exixir xustiza social, soberanía e autodeterminación. Estes movementos, a pesar da súa diversidade e, por veces, contradicións internas, partillan un repudio

común ao sistema capitalista global e ás formas de opresión asociadas ao imperialismo.

Aínda que enfrenten represión e criminalización, representan unha forma crucial de resistencia a partir da base, pondo en dúbida as estruturas de poder globais e propondo alternativas baseadas na xustiza social, na soberanía nacional e no respecto polo ambiente.

Integración rexional e cooperación Sur-Sur

Un dos aspectos centrais da resistencia antiimperialista é a construción de alternativas económicas e diplomáticas á orde imperialista. Entre todas, merecen destaque iniciativas como os BRICS e o seu Banco de Desenvolvemento. En constante crecemento e con longas listas de espera para adhesión, camiña lentamente para un sistema financeiro propio e independente. Son tamén dignos de mención o Banco Asiático de Inversión en Infraestruturas (AIIB) e o Sistema de Pagamentos Internacionais SPFS (ruso), que ofrecen opcións fóra do control do dólar e do sistema SWIFT occidental.

Con estas estruturas, é hoxe posíbel vivir á marxe do control occidental, do Banco Mundial, do FMI e do restante aparato económico de dominación imperial.

Do mesmo modo, bloques rexionais como a ALBA (América Latina), CELAC, ASEAN, Unión Africana, Unión Económica Euroasiática (UEE) e a Organización para a Cooperación de Xangai traballan para reforzar a cooperación económica e política sen a intervención das potencias imperiais.

Descolonización cultural e recuperación de identidades

Outra forma de resistencia antiimperialista é a recuperación das identidades culturais, linguas orixinarias, saberes ancestrais e modos de vida sustentábeis. Esta descolonización cultural procura contrariar a hexemonía ideolóxica do imperialismo e reconstruír subxectividade colectivas baseadas na dignidade, na comunidade e na relación harmoniosa coa natureza. Este proceso implica cuestionar a visión

eurocéntrica da historia, promover sistemas educativos propios, revitalizar linguas indíxenas e protexer expresións artísticas e espirituais tradicionais. Oponse, igualmente, á apropiación cultural e ao mercantilismo que transforma identidades en produtos de consumo global.

A recuperación das identidades propias fortalece a autonomía dos pobos e contribúe para a construción de sociedades máis xustas e inclusivas, onde a diversidade cultural sexa recoñecida como un valor fundamental perante un imperialismo global, homoxeneizador e unidimensional.

Luita no terreo informativo e comunicacional

A luita no terreo informativo e comunicacional contra o imperialismo é crucial na era da información. Consiste en enfrentar a manipulación, a propaganda e o control mediático exercido polas potencias imperiais e seus aliados. Esta resistencia maniféstase como unha verdadeira guerrilla comunicacional, onde colectivos, medios alternativos, xornalistas independentes e activistas utilizan ferramentas dixitais, redes sociais e plataformas propias para difundir información verídica, combater a desinformación e dar visibilidade ás luitas populares que os grandes medios ignoran ou deturpan.

Trátase de construír unha especie de fronte mediática da resistencia antiimperialista, capaz de contrariar a narrativa dominante con historias, imaxes e discursos que denuncien a explotación, as intervencións encubertas e as violacións de dereitos humanos promovidas polo imperialismo. Esta fronte debe articular experiencias de comunicación comunitaria, xerar contidos en distintos formatos —audiovisuais, gráficos, radiofónicos— e usar o humor, a arte e a creatividade como armas simbólicas. O seu obxectivo non é apenas informar, mais formar consciencia, mobilizar e construír identidade colectiva perante o poder imperial.

Neste sentido, a comunicación tórnase unha arma de libertación: cada vídeo, artigo ou transmisión en directo pode ser unha barricada informativa contra a orde dominante. A guerra imperialista do século

XXI nen sempre se traba en campos de batalla con tanques e soldados. As súas frentes están nos parlamentos, nos mercados financeiros, nas redes sociais, nos satélites espaciais e nas consciencias colectivas. Mais onde hai dominación, tamén hai resistencia. E aínda que os desafíos sexan enormes, a historia ensínanos que o imperialismo pode ser vencido cando os pobos se unen en torno a proxectos de libertación, xustiza e solidariedade.

A luta contra o imperialismo non é apenas unha cuestión de soberanía nacional, mais de sobrevivencia humana. Nun mundo marcado pola crise climática, pola desigualdade extrema e pola concentración do poder, construír alternativas xenuínas é unha tarefa colectiva que envolve todos os habitantes do planeta.

O antiimperialismo como luta permanente: desafíos históricos e actuais

Entrevistamos Iñaki Gil de San Vicente

O estrondo dos cañóns da OTAN na Ucraína, a dor dun xenocidio transmitido en directo a partir da Palestina, a sombra da intervención militar que paira sobre o Sáhel e as crecentes tensións xeoestratéxicas no Mar do Sur da China non son fenómenos isolados nen caprichos da historia. Son as manifestacións máis evidentes e brutais dunha lóxica sistémica que, lonxe de desaparecer, define cunha virulencia renovada o mapa do século XXI. Esa lóxica ten un nome que, durante décadas, foi relegado para o soto da historia polo pensamento hexemónico, mais que hoxe resoa cunha urxencia incontornábel: o imperialismo.

Após o colapso do bloque soviético, foinos anunciado o «fin da historia». Nese novo ordenamento, o concepto de imperialismo foi vaciado do seu contido científico e político, transformado nunha reliquia ou, na mellor das hipóteses, nun insulto vago. As correntes pos-modernas, coa súa desconfianza fronte aos «grandes relatos», contribuíron para este desarmamento teórico, fragmentando a crítica e dificultando á clase traballadora a comprensión da globalidade capitalista. O resultado foi unha desorientación estratéxica, unha incapacidade para ligar os puntos entre a explotación económica, a opresión nacional, a guerra e a destrución ecolóxica.

É precisamente para combater esa desorientación que nace o proxecto *Lume Vivo*. Non surxe dun vacío académico nen dunha iniciativa editorial convencional —non é o lucro económico ou o prestixio que nos move. É o decantado natural dun proceso colectivo, forxado nas tertulias e debates do colectivo *antiimperialistas.com* durante os días incertos do confinamento. Naquel encerramento global,

en canto o sistema deixaba a descuberto as súas costuras máis fráxiles, un grupo de militantes sentiu a necesidade imperiosa de se rearmar teoricamente, recuperando as ferramentas críticas para comprender un mundo en convulsión. *Lume Vivo* é, por iso, a materialización desa necesidade: unha publicación que aspira a ser chama para o debate, farol para a acción.

Non é por acaso que o seu percorrido se inicie coa publicación desta entrevista profundada con Iñaki Gil de San Vicente. Para inaugurar un proxecto que pretende lanzar as bases dun debate antiimperialista rigoroso e actual, era necesario recorrer a unha das voces máis lucidas e comprometidas do marxismo contemporáneo. Pensador e militante de vastísima traxectoria, enraizado na luta máis combativa do Movemento de Libertación Nacional Vasco, Gil de San Vicente encarna a síntese entre o estudo profundo da teoría e o compromiso inabalábel coa praxis. O seu pensamento, afiado na análise de *O Capital* e forxado nas luitas do pobo vasco, non é unha reflexión abstracta, mais si unha ferramenta para a intervención política.

A conversa desenvolvida a seguir é muito máis que unha simple entrevista: é un seminario intensivo, un percorrido exhaustivo pola xenealoxía, anatomía e horizonte da luta antiimperialista. O diálogo comeza por asentar as bases, explotando como Marx e Engels anticiparon unha teoría que sería plenamente desenvolvida polas xeracións seguintes. Mergúllase na contribución monumental de Lenin, analisando *O Imperialismo, fase superior do capitalismo* non como un texto sagrado e inmutábel, mais como un método de análise vivo, cuxa esencia —a fusión do capital bancario co industrial, a exportación de capitais e a repartición do mundo— continúa a ser unha chave mestra para descifrar o presente.

A partir de aí, a nosa conversa avanza para mostrar como a teoría se enriqueceu e transformou á calor das luitas concretas. Examínase o papel crucial da III Internacional na tentativa de forxar unha fronte mundial que superase as fronteiras da Europa e, sobre todo, dáse o protagonismo merecido ás contribucións decisivas dos movementos de libertación do mal chamado «Terceiro Mundo». A grandeza desta

entrevista reside na súa capacidade de tecer un fio vermello que liga a teoría europea á praxis descolonizadora de África, da Asia e da nosa América.

E trillando o camiño das nosas máis profundas tradicións de luta e resistencia, mergullamos no pensamento de Frantz Fanon, para quen a violencia revolucionaria non é apenas un acto táctico, mais un proceso catártico de desintoxicación psicolóxica e de rehabilitación do colonizado. Explotamos, con Ngũgĩ wa Thiong'o, como a «bomba cultural» —a imposición da lingua e da visión do mundo do opresor— constitúe unha arma tan letal como as baionetas, e como a luta pola memoria e pola cultura propia se converte nunha fronte de batalla indispensábel.

O resultado é un mapa conceptual dunha riqueza extraordinaria. Gil de San Vicente, coa súa característica pedagogía militante, desvela a dialéctica indisociábel entre luta de clases e libertación nacional, demostrando que un pobo que oprime outro non pode ser libre. Ofrécenos as chaves para entender porque a autodeterminación dos pobos non é unha concesión abstracta, mais unha condición material para enfraquecer o imperialismo. E, finalmente, interpélanos sobre as tarefas do presente: que tipo de organización, que formas de contrapoder e, fundamentalmente, que internacionalismo político necesitamos para enfrentar un capital que, na súa fase senil e cada vez máis destrutiva, nos arrastra para a barbarie.

Este texto, por tanto, non é apenas o brillante número inaugural de *Lume Vivo*. É un documento fundamental, un compás preciso para navegar na tempestade do noso tempo. É un convite a pensar dialecticamente para axir, en consecuencia, unha ferramenta para todos os que comprenden que o antiimperialismo non é unha opción, mais unha necesidade histórica. Unha chama viva para iluminar os camiños da emancipación nun mundo que clama, con urxencia, por ser transformado desde a raíz.

1. Como definirías o antiimperialismo a partir dunha perspectiva marxista?

O antiimperialismo é a síntese profunda de todas as luitas contra o capital; é o fio vermello que liga as resistencias que enfrentan, directa ou indirectamente, o capitalismo e, sobre todo, aquelas que superan a fase de resistencia democrático-radical para avanzar na construción de forzas comunistas. No capitalismo actual, non existe calquera situación ou esfera social que estea libre do control —aberto ou encuberto, próximo ou distante— do imperialismo, como veremos. Isto fai que calquera reivindicación local e isolada, que á primeira vista así o pareza, conteña, no entanto, un contido obxectivamente antiimperialista, independentemente da consciencia subxectiva dos seus participantes, mesmo cando estes non o negan ou rexeitan.

No capitalismo actual, o antiimperialismo enfrenta moitas máis frentes de luta polo socialismo e pola independencia dos pobos que nunca, máis que os que existían en 1916, hai 109 anos, cando Lenin escribiu —e autocensurou— a súa obra, *O imperialismo, fase superior do capitalismo*, para burlar a represión tsarista. Non estamos perante un capitalismo cualitativamente distinto, como pretendían certas modas reaccionarias que parolaban sobre a «globalización», a «nova economía», a «economía intelixente e inmaterial», ou sobre o «imperio» e a «multitude» á la Negri, ou aínda sobre os «significantes vacíos», etc. Non, non existe ningún «novo» capitalismo que anule de forma definitiva o valor teórico e político da teoría marxista do imperialismo.

O capitalismo actual continúa a ser, esencialmente, o mesmo que o de 1916, o mesmo que o de 1900, cando se comezou a estudar aquela novidade que chamaban «imperialismo»; o mesmo que o de 1894, cando Engels sinalou a importancia adquirida polo entón chamado «capital-diñeiro» —hoxe coñecido como «capital financeiro»—; o mesmo que o de 1867, cando foi publicado *O Capital* e os seus manuscritos preparatorios, que serían editados en 1885, 1894 e 1905. O núcleo do capitalismo continúa a ser a explotación da forza de traballo para acumular capital, que será reinvestido para expandir esa mesma acumulación. As crises xenético-estruturais do capital surxen precisamente cando esa acumulación abranda e, máis tarde, se interrompe, por diversos motivos. Como veremos, a pasaxe da fase colonialista á fase imperialista foi precisamente unha consecuencia das

medidas adoptadas pola burguesía para saír da crise de acumulación provocada pola primeira grande Depresión, entre 1873 e 1899, por medio dun conxunto de medidas que, no seu conxunto, revelan o que era o imperialismo no primeiro terzo do século XX.

Desde a Segunda Guerra Mundial, desde 1945, o imperialismo, como veremos, desenvolve novas formas sen, no entanto, deixar de ser imperialismo —tal como, a un nivel cualitativamente superior, o capitalismo continúa a ser, en esencia, o mesmo desde os séculos XVI e XVII, aínda que pasase por diversas expresións, formas e fases, adaptadas ás distintas zonas de explotación con que procura expandir a acumulación. É verdade que a categoría de esencia é aquí fundamental, como o é en todo, da mesma forma que o é a unidade de contrarios entre esencia e fenómeno— aínda que, neste momento, só poidamos desenvolver estas ideas de forma elemental.

A esencia é o que identifica un proceso, o que distingue unha cousa das restantes, o que determina a súa cualidade específica e distinta dos outros procesos e cousas. O fenómeno é a expresión externa que a esencia vai adquirindo no seu movemento e complexificación crecentes. O fenómeno revela algunhas das características da esencia á cal está unido e da cal é inseparábel, podendo chegar o momento en que esencia e fenómeno fúndense e, despois, sepáranse, de tal forma que o fenómeno se transforma na esencia dun novo proceso e viceversa.

Durante a Segunda Guerra Mundial, o imperialismo comezou a presentar fenómenos, formas e dimensións novas que reflectían a complexificación da súa esencia. Ou sexa, por un lado, as súas características esenciais tornábanse máis agudas; por outro, desenvolvíanse no seu interior outras novas, inexistentes até entón. É fácil recorrer á invención da bomba atómica como exemplo do inicio da nova fase do imperialismo —o que é verdade—, mais é insuficiente, pois a bomba representa apenas a expresión máis brutal dun conxunto de transformacións do capitalismo iniciadas após a segunda grande Depresión de 1929, unha crise xenético-estrutural nacida das entrañas do imperialismo. Ao longo das páxinas seguintes, observaremos o que

envellece, o que permanece e as formas novas con que o capitalismo e o imperialismo se presentan.

2. Como anticiparon Marx e Engels unha teoría antiimperialista? Cales son as raíces teóricas do imperialismo no marxismo?

Boa parte da obra de Marx e Engels foi escrita nunha época en que a palabra «imperialismo» aínda non existía ou mal era utilizada —a partir de 1860— por políticos franceses e, sobre todo, por ingleses xa lanzados, sen disfrace, na expansión do seu capitalismo á custa dos pobos do mundo, en especial daqueles que sufreran pouco ou nada co saqueo colonialista. O primeiro ministro británico Disraeli expresaba esta lóxica de forma brutal xa en 1878. Con todo, nesa altura, Marx e Engels xa leran, criticado e superado as ideas de Hegel sobre a universalidade, e xa abordaran a tendencia do capital para a mundialización das súas forzas produtivas. Xa en 1852 utilizaban o termo «imperialismo», aínda coa connotación de dominio político baixo Napoleón III. A partir de 1860, Francia, os Estados Unidos e, máis tarde, a Alemaña comezaron a protexer as súas economías fronte á potencia británica.

Marx e Engels criticaron ferozmente o colonialismo e estudaban con afincio a resistencia crecente dos pobos precapitalistas ás invasións occidentais. Xa tomaran partido pola independencia revolucionaria da Irlanda e da Polonia, apoiado a lexitimidade da revolta anticolonial india de 1857 —esmagada de forma inhumana—, así como a doutros pobos. É particularmente ilustrativa a súa opinión de que a independencia da Polonia e da Irlanda exixía unha reforma agraria radical que devolvese o poder ao pobo. No caso irlandés, esta tese é aínda máis concreta: a Irlanda precisaba de se libertar politicamente da Inglaterra, e, ao mesmo tempo, de realizar unha revolución agraria e adoptar unha política aduaneira que protexese a súa economía dos tentáculos ingleses. Hoxe, estas propostas artículanse directamente coas luitas dos pobos pola independencia antiimperialista e socialista.

Tamén son mui importantes, para o tema que aquí nos ocupa, as súas ideas sobre a capacidade de resistencia anticolonial dos pobos e Estados

con propiedades comunais, con comunas camponesas, pobos que as defendían tenazmente, resistencias que anticipaban moitas das luitas antiimperialistas actuais en defensa ou en recuperación dos seus recursos colectivos. Na década de 1870, Marx e Engels chegaron á conclusión de que as revolucións xa non comezarían por e na Europa, mais si na Asia e especialmente na Rusia. A súa visión da luta de clases á escala mundial enriquecíase co estudo das resistencias anticoloniais de pobos precapitalistas, e coa análise do impacto que as súper ganancias obtidas co colonialismo tiñan na capacidade de alienación, suborno e integración do proletariado occidental, unha vez que permitían á burguesía realizar algunhas pequenas reformas e concesións sociais. En 1916, Lenin designaría estas camadas sociais integradas na orde burguesa como «aristocracia operaria».

Estas e outras opinións de Marx e Engels eran inseparábeis do desenvolvemento teórico que, para o que agora nos interesa, podemos sintetizar na teoría das crises, ou máis concretamente na lei xeral da acumulación de capital e na lei tendencial da caída da taxa media de lucro. A necesidade cega do capitalismo de aumentar os seus lucros — necesidade que enfrenta obstáculos crecentes debido ao declive das taxas de rentabilidade— lévao a expandirse polo mundo a calquera prezo. Marx expuxo as contramedidas que retardan a medio e longo prazo a tendencia para a caída dos lucros, e que hoxe podemos actualizar da seguinte forma: intensificar a explotación; reducir custos; aumentar a produtividade; ampliar mercados; aumentar a procura; deslocalizar empresas e exportar capitais, etc. Mais, en última instancia, provocar guerras con dous obxectivos fundamentais: saquear, espoliar, roubar, e destruír forzas produtivas, eliminar competencia, para tentar reiniciar unha nova fase expansiva de acumulación de capital, que é o aspecto decisivo.

Estas e outras reflexións críticas surxían da necesidade urxente de descubrir as causas socioeconómicas das atrocidades cometidas polas grandes potencias que transitaban do colonialismo para a fase imperialista, entón prestos a irromper de forma definitiva. A crítica teórica estaba ligada á crítica práctica, e desde 1884 endureceuse na Alemaña o debate sobre os gastos militares e sobre o colonialismo. En

1885, dous anos após a morte de Marx e en canto Engels se encontraba mergullado no traballo de descifrado dos seus «xeróglifos» o socialista E. Belfort Bax publicou un libro pioneiro sobre imperialismo e socialismo, no cal fixaba ideas centrais, como a de que o imperialismo procuraba países a invadir cos seus excedentes. Ao final desa década de 1880, o norteamericano Wilshire, socialista radical, comezou a estudar a orixe e o desenvolvemento do capital monopolista nos Estados Unidos como resultado das leis de concentración e centralización descubertas por Marx algúns anos antes, publicando, en 1901, outro libro pioneiro sobre o tema.

Entre tanto, Engels escribiu *A Bolsa* en 1895, no Prefacio ao Libro III de *O Capital*, un pequeno texto que é unha das súas últimas obras, onde explica, en sete puntos, como o capitalismo evolucionara desde a primeira edición de *O Capital*, case trinta anos antes, cando a bolsa era un «*elemento secundario*» —en itálico no orixinal— como salienta no punto 2, en contraste co papel decisivo do sistema bancario ao final do século XIX. No punto 6, Engels afirma que todos os investimentos no estranxeiro son feitos mediante accións, e no punto 7 escribe que o colonialismo da época é «unha simple sucursal da bolsa», ao servizo da cal as potencias se reparten o mundo.

A Bolsa é unha crítica radical ás novas formas do capitalismo, o que non podía ser aceptado pola corrente reformista que crecía no seo da II Internacional. Que Engels se encontraba á cabeza dos economistas burgueses vese no facto dun dos máis importantes entre eles, o norteamericano Paul Reinsch, publicar en 1900 un estudo que corroboraba o que Engels escribira cinco anos antes: o papel da Banca no financiamento de proxectos no estranxeiro. Unha das cualidades de Lenin foi a de saber recoller o que había de válido neste autor e integralo na súa propia obra.

Entre tanto, en 1896, Bernstein atacou a teoría marxista defendendo o «bon colonialismo», «civilizador», aquel que leva a paz e o benestar aos «atrasados e salvaxes». A discusión sobre o colonialismo intensificouse desde entón. En 1900 realizáronse dous debates sobre o imperialismo: un no SPD, na Alemaña, e outro na Internacional Socialista, en París. En

ambos, Rosa Luxemburg destacou-se pola súa crítica profunda ao militarismo como unha das novas características do capitalismo da época. Aínda faltaban 12 anos para escribir a súa obra *A Acumulación do Capital*, como veremos, e xa comezaba a ser apuntada como unha das representantes máis sólidas da esquerda marxista. En 1901, Kautsky desenvolvera algunhas ideas sobre o avance do colonialismo e as tarefas sindicais nese contexto, insinuando puntos que máis tarde se multiplicarían co debate sobre o imperialismo.

En 1902, Hobson, que non era marxista, mais unha especie de socialdemócrata que pretendía reformas en beneficio do pobo, popularizou definitivamente o termo «imperialismo», que, segundo el, surxía sobre todo da necesidade dos países ricos de colocar os seus capitais excedentarios noutros países, reducindo así a posibilidade de crises internas. Lenin leu Hobson ese mesmo ano, durante a súa viaxe a Londres, e gardou as citacións que fixo, até as retomar en 1915. Naquela altura, Hobson era pouco coñecido entre os estudosos da economía. Para Lenin, este autor era «útil en xeral» —pois ofrecía, na súa época, unha visión teórica que reunía moitas perspectivas parciais.

Os debates sobre o colonialismo, o militarismo, a guerra e, en menor medida, aínda sobre o imperialismo en concreto, íanse tornando máis duros, e en 1905 Kautsky —a quen voltaremos— atacaba directamente a corrente de Bernstein ao analizar a vitoria do Xapón sobre a Rusia. Tamén en 1905 e 1907, Otto Bauer, teórico austromarxista, publicou dous textos sobre o colonialismo e a opresión nacional, nos cales falaba explicitamente do imperialismo e do dereito das nacionalidades á autonomía nacional e cultural, aínda que sen romper co dogma do Estado unitario, politicamente centralizado e culturalmente descentralizado. Entre tanto, o primeiro xenocidio rexistrado con ese nome foi o do pobo hereró, na Namibia, perpetrado pola Alemaña, o que acirrou aínda máis o debate na II Internacional en 1907 —ano en que tamén se realizaron outros congresos e debates nos cales o imperialismo e o militarismo xa eran plenamente equiparados ao colonialismo. Pola súa importancia, voltaremos a estes acontecementos na resposta á pregunta seguinte.

Por baixo destas discusións cada vez máis tensas fervellaban contradicións esenciais do capitalismo desde a súa orixe embrionaria — por exemplo, a partir da opresión etnonacional inhumana do escravismo portugués en África, desde mediados do século XV, e da invasión da nosa América desde o final dese mesmo século. Desde esas brutalidades até o xenocidio dos hererós na Namibia, realizado pola Alemaña, pasando pola sanguenta historia intermedia, decorre un longo percorrido cada vez máis violento, marcado pola dialéctica entre a luta de clases interna e as guerras de expansión colonialista. A revolución de 1905 revelou de forma crúa o desenrolar desas contradicións e, ao mesmo tempo, abriu unha nova dinámica práctica e teórica, sen a cal non comprenderemos parte do impacto de Lenin.

3. Que contribución deu Lenin co seu libro *O Imperialismo, Etapa Superior do Capitalismo*?

As contradicións agravadas pola revolución de 1905 no seo da II Internacional reventaron en 1910, cando se confrontaron aqueles que defendían a greve xeral revolucionaria para tomar o poder e aqueles que, polo contrario, defendían o parlamentarismo burgués como o único e exclusivo camiño pacífico e gradual para o socialismo. Aínda que nesa altura non se discutise exclusivamente o imperialismo, comezaron a delinear posicións que colidirían máis adiante. A ala reformista, representada por Kautsky, sustentaba que o imperialismo non era unha necesidade socioeconómica cega, obxectivamente inevitábel, decorrente da esencia do capital para superar as súas crises a través da sobreexplotación e de guerras inxustas, mais si unha saída parcial, limitada o tempo, que podería ser revertida por medio de acordos de desarmamento e convencións internacionais que o prohibisen. A ala revolucionaria, representada por Rosa Luxemburg, afirmaba que o imperialismo só podería ser derrotado a través da revolución socialista, da destrución do exército burgués, da creación do pobo en armas, etc.

A importancia crítica do debate sobre a militarización imperialista tornouse evidente en 1911, cando a guerra entre Francia e Alemaña estivo presta a estalar, após o navío alemán *Panther* —curiosamente o

mesmo nome dun tanque nazi de 1943— estar pronto para disparar contra outro navío francés no porto marroquí de Agadir. Unha situación menos tensa xa ocorrera en 1906, resolta con algunha facilidade, mais a de 1911 estivo á beira do conflito. Ambas as potencias disputaban o dominio de zonas estratéxicas a partir das cales penetrar no Sáhara e controlar o Mediterráneo Occidental. Esa crise reavivou o debate na II Internacional, pois se tornaba evidente a proximidade dunha guerra. A dereita e o reformismo da II Internacional, representados por Bernstein e Kautsky, insistiron nas súas respectivas teses, e a esquerda precisou aínda máis as súas, que, no plano teórico, foron publicadas en 1913 no libro *A Acumulación do Capital*, de Rosa Luxemburg, cuxo subtítulo — suprimido en muitas edicións— é *Unha Contribución á Explicación Económica do Imperialismo*. As últimas páxinas deste libro son impresionantes.

Dixemos encima que o libro ten a data de 1912, e é verdade. O que acontece é que a burocracia socialdemócrata presionou para que non fose publicado, pois a súa mensaxe era inconciliábel co reformismo. Após muitas dilixencias, puido ser editado en 1913, precisamente un ano antes da Primeira Guerra Mundial. As principais respostas reformistas a Rosa Luxemburg viñeron de dous austro-marxistas: Eckstein e Bauer, ambos partidarios da guerra imperialista a favor da Austria-Hungría, aliada da Alemaña. O primeiro morreu en 1916 e o segundo no exilio en 1938, en canto Rosa foi torturada e asasinada pola alianza entre os seus antigos compañeiros socialdemócratas e os *Freikorps*, protonazis, en 1918, con miles de revolucionarios. Cando Lenin escribiu *O Imperialismo...* en 1916, algunhas das teses de Rosa xa estaban superadas polas novas realidades impostas pola Primeira Guerra Mundial. Após o seu asasinato, Lenin chamoulle «Aguia», a pesar de ter con ela nada menos que cinco grandes debates en menos de dúas décadas.

Outro estudioso mui lido era Hilferding, autor de *O Capital Financeiro* (1910). Foi asasinado pola Gestapo en 1941, en París. O seu método de pensamento case non tiña en conta a dialéctica, privilexiando o «económico», o equilibrio e o desenvolvemento normal do capitalismo; a súa concepción política era socialdemócrata, próxima da de Kautsky, dando prioridade, como este, á «análise económica» en

detrimento dos restantes compoñentes da totalidade marxista. É a partir de Hilferding que se populariza o concepto de «capital financeiro» como fusión entre o capital industrial e o bancario, algo que xa era apuntado por outros investigadores. Nada disto impediu Lenin de extraer o que había de válido na súa obra, tal como fixo coa de Hobson e tantos outros, incluíndo Rosa Luxemburg, con quen, con todo, mantivo debates interesantes.

Dise que Lenin non trae case nada de propio, de orixinal, en *O Imperialismo, Etapa Superior do Capitalismo* (1916), o que é verdade — e, ao mesmo tempo completamente falso. Do punto de vista do senso común e da lóxica formal, é verdade; mais do punto de vista da lóxica dialéctica e da teoría marxista do coñecemento, é falso. A contribución insuperada de Lenin para a comprensión do imperialismo foi, e continúa a ser, a pesar dos 109 anos decorridos, a visión da totalidade concreta do imperialismo, movida polas súas contradicións internas que, á súa vez, remiten para a lei do valor, que é o motor do capitalismo.

Mais analizar o imperialismo como totalidade concreta exige velo, á súa vez, inserido noutras relacións que, aparentemente, nada teñen a ver con el, mais que, no entanto, a partir desa perspectiva, revelan as súas ligazóns internas. Unha das virtudes de Lenin é pensar de forma dialéctica e exixir que todo marxista o faga tamén. Que é pensar dialecticamente? É penetrar até a unidade e luita de contrarios que moven a realidade, o que exige un grande esforzo teórico, baseado no estudo da maior cantidade posíbel de información sobre a realidade que queremos transformar. Impresiona a cantidade de información que Lenin, con apenas 25 anos, utilizou para escribir *O desenvolvemento do capitalismo na Rusia* entre 1895 e 1896, onde xa se fala da rentabilidade obtida a través da dura explotación nas colonias, abrindo así o camiño para a teoría do imperialismo tal como a entendemos hoxe, non apenas en 1916. Tamén sorprende a cantidade de textos que sustentan a súa obra *Materialismo e empiriocriticismo*, de 1909. E que decer dos 148 libros, 232 artigos e 49 revistas especializadas que estudou rigorosamente en pouco tempo para escribir *O imperialismo...* en 1916?

Mais é preciso decer que esta última obra forma parte, alén dun tremendo esforzo de creatividade teórica en anos cruciais —de 1913 a 1917, ou sexa, en plena Primeira Guerra Mundial—, dun conxunto máis amplo. *O imperialismo...* é apenas unha das catro bases fundamentais que compoñen a totalidade concreta teórica que sustentará a vaga revolucionaria internacional que xa comezaba a deseñarse en 1916, sendo as outras tres presentadas aquí no seu desenvolvemento histórico. Primeira: as luitas de libertación dos pobos, reforzadas desde 1913 e que en 1914 se materializan en *O direito das nacións á autodeterminación*, obra que será continuamente profundada até poucos días antes da súa morte, en xaneiro de 1924. Segunda: o método dialéctico, que o levou a mergullar en decenas de libros de filosofía e ciencia, con especial atención á *Ciencia da lóxica*, de Hegel. Terceira: a cuestión fundamental do Estado e da violencia, tema que levou Lenin a estudar, entre outros, Clausewitz e o seu *Da guerra*. Lenin intensificou os seus estudos sobre a teoría da guerra desde 1905 e, máis aínda, a partir de 1914, o que lle permitiu entender, xa en marzo de 1915, a crecente inquedaanza dun sector da oligarquía coa posibilidade da guerra acabar por provocar un «caos revolucionario».

En xullo de 1915, en canto Lenin se encontraba mergullado entre miles de páxinas e un sen-fin de debates, Bukharin publicaba *O imperialismo e a economía mundial*, obra que lle forneceu ideas importantes para os seus escritos, a pesar das diverxencias que mantiñan noutras cuestións. Dúas teses de Bukharin axudaron especialmente Lenin, após as adaptar ao seu propio pensamento: unha era a tese do *trust* capitalista de Estado, que expresaba a capacidade do Estado burgués para impor orde e centralizar a vida sociopolítica e económica —tese que sería útil a Lenin nos seus estudos sobre *O Estado e a revolución*; a outra referir ao problema das relacións entre, por un lado, a cidade e a luta operaria e, por outro, o campo e a luta camponesa— problema fundamental na historia das revolucións anticapitalistas, e continúa actual en varios continentes. Esta segunda contribución axudou tamén Lenin nos seus estudos sobre o Estado, a luta de clases, os soviets de soldados, operarios e camponeses, entre outros.

Como se pode ver, Lenin efectuaba un estudo totalizante do capitalismo, ou sexa, non deixaba de analizar nengunha das súas contradicións fundamentais, que á época se expresaban baixo a forma dunha guerra mundial atroz: a opresión nacional; a quebra da lóxica formal e a necesidade do método dialéctico; a irrupción máis inhumana e salvaxe do imperialismo —como, por exemplo, o uso de gas venenoso nas batallas—; e o papel do Estado en canto forma político-militar do capital. Analisar o imperialismo como a forma concreta total baixo a cal se presentaba o capitalismo permitiu a Lenin situarse mui encima do nivel teórico dominante o seu tempo.

Esa superioridade permitiulle ter unha visión histórica máis longa e profunda, coa correspondente estratexia revolucionaria. Por exemplo, aínda que tomase e adaptado ideas de Bukharin, dispuña, no entanto, dunha superioridade esmagadora canto á visión histórica e, por conseguinte, á praxe revolucionaria, dado que para Lenin o imperialismo era o sinal de que a sociedade capitalista entrara na súa fase de decadencia —xa non era un modo de produción progresista, mais brutal e en declive. Bukharin, polo contrario, insistía na tendencia á centralización e concentración do capital en grandes *trusts* estatais, o que deixaba en aberto a posibilidade dunha recuperación do capitalismo grazas á omnipotencia do Estado burgués. No fondo, o que aquí se revela é o abismo que os separaba na comprensión e no uso da dialéctica —mui pobre e limitada en Bukharin, como afirmou o propio Lenin os seus últimos días.

Chegados a este punto, debemos resumir o esencial de *O imperialismo...*:

Primeiro. Os monopolios formáronse a través da concentración do capital e da produción, adquirindo tal poder que se tornaron decisivos na vida económica, con claras implicacións políticas. Vimos que esta característica xa era teorizada desde o inicio do século XX, mais reafirmada en plena Primeira Guerra Mundial revelaba toda a súa forza. Mais leámolo directamente de Lenin, referíndose á Alemaña: «Menos dunha centésima parte das empresas consume máis de tres cuartos da cantidade total de enerxía eléctrica e mecánica! E as 2.970.000

pequenas empresas (con menos de 5 traballadores), que representan 91% do total, consumen apenas 7% desas enerxías! Unhas decenas de miles de grandes empresas son todo; millóns de pequenas empresas non son nada».

Segundo. O novo papel dos bancos: fúndense o capital bancario e o industrial, creando o capital financeiro e a súa fracción burguesa:

«A medida que as operacións bancarias se concentran nun número reducido de entidades, os bancos deixan de ser os modestos intermediarios que eran antes e tórnanse monopolios poderosos que teñen á súa disposición case todo o capital monetario de todos os capitalistas e pequenos empresarios, así como a maioría dos medios de produción e das fontes de materias-primas dun ou de varios países. Esta transformación dos numerosos intermediarios nun puñado de monopolistas é un dos procesos fundamentais da evolución do capitalismo para o imperialismo capitalista. Por iso debemos examinar, en primeiro lugar, a concentración bancaria... [...] Os bancos pequenos van ser substituídos polos grandes, dos cales nove concentran case metade do total de depósitos. E deixamos de lado algúns detalles importantes, por exemplo, a transformación de numerosos bancos pequenos en simples sucursais dos grandes, etc., [...] o vello capitalismo, o capitalismo da libre competencia, co seu regulador absolutamente indispensábel, a bolsa, está a pasar á historia. No seu lugar surxiu un novo capitalismo, cos trazos evidentes de algo transitorio, que representa unha mestura de libre competencia e de monopolio. De aí surxe unha pregunta: en que desemboca o desenvolvemento do capitalismo moderno? Mais os estudosos burgueses teñen medo da formular. [...] Así, o século XX marca o punto de inflexión entre o vello capitalismo e o novo, entre a dominación do capital en xeral e a dominación do capital financeiro».

Terceiro. Oligarquía financeira:

«Debemos sinalar que os estudosos burgueses alemáns —e non só os alemáns—, como Rieser, Schulze Gaevernitz, Liefmann, etc., son todos apoloxistas do imperialismo e do capital financeiro. En vez de exporen

os “mecanismos” de formación dunha oligarquía, os seus métodos, o volume dos seus rendementos “lícitos e ilícitos”, as súas relacións cos parlamentos, etc., etc., procuran antes adozalos e disimularlos. Evitan as “cuestións polémicas” con frases pomposas e vagas, chamamentos ao “sentido de responsabilidade” dos directores dos bancos, eloxios ao “sentido do deber” dos funcionarios... [...] Nengunha regra de control, nengunha obrigación de publicación de balances, nengunha norma sobre os balances, nengunha auditoría das contas, nada diso con que se distrae o público mediante profesores e funcionarios ben intencionados —isto é, animados pola boa intención de defender e adozar o capitalismo— ten a menor importancia, pois a propiedade privada é sagrada e ninguén pode ser prohibido de comprar, vender, trocar ou hipotecar accións, etc. [...] O capital financeiro, concentrado en mui poucas mans e exercendo un monopolio virtual, obtén lucros enormes e crecentes co lanzamento de sociedades na bolsa, a emisión de valores, os empréstimos ao Estado, etc.; reforza o dominio da oligarquía financeira e impón un tributo a toda a sociedade en proveito dos monopolistas».

Cuarto. A exportación de capital:

«Era característico do vello capitalismo, cando a libre competencia dominaba, sen rival, a exportación de mercadorías. É característico do capitalismo moderno, onde impera o monopolio, a exportación de capital. [...] O capital financeiro creou a era dos monopolios. E os monopolios traen sempre consigo os principios monopolistas: a utilización das “relacións” para transaccións vantaxosas substitúe a competencia no mercado aberto. É mui común que entre as cláusulas dun empréstimo se impoña o investimento dunha parte deste na compra de produtos ao país acreedor, especialmente armas, navíos, etc. [...] Os países exportadores de capital repartiron entre si o mundo en sentido figurado. Mais foi o capital financeiro que realizou a repartición real do mundo».

Quinto. A repartición do mundo entre capitalistas e grandes potencias:

«As asociacións monopolistas de capitalistas (carteis, consorcios, *trusts*) reparten entre si, en primeiro lugar, o mercado interno, apoderándose máis ou menos completamente da produción do país. Mais, baixo o capitalismo, o mercado interno está inevitabelmente ligado ao mercado externo. Xa hai muito que o capitalismo creou un mercado mundial. E a medida que aumentaba a exportación de capitais e se expandían as “esferas de influencia” e as ligazóns ao estranxeiro e ás colonias por parte das grandes asociacións monopolistas, o rumbo “natural” das cousas conduciu ao acordo internacional entre elas, á formación de carteis internacionais. [...] Algúns escritores burgueses (aos cales se xuntou agora Kautsky, que traizoou completamente a súa posición marxista de, por exemplo, 1909) expresaron a opinión de que os carteis internacionais, sendo unha das expresións máis marcantes da internacionalización do capital, permiten alimentar a esperanza dunha paz entre os pobos baixo o capitalismo. Do punto de vista teórico, esta opinión é completamente absurda, e do punto de vista práctico é sofística. [...] O capital financeiro é unha forza tan considerábel, pode decerse mesmo decisiva, en todas as relacións económicas e internacionais, que é capaz de someter, e de facto somete, mesmo Estados que gozan da máis completa independencia política, como veremos en breve. Naturalmente, o capital financeiro considera muito máis “conveniente” e vantaxoso unha forma de dominación que implique a perda da independencia política dos países e dos pobos subxugados. A este respecto, os países semicoloniais son un bon exemplo de “fase intermedia”. É natural, por tanto, que a liuta por eses países semidependentes se tornase particularmente violenta na época do capital financeiro, cando o resto do mundo xa se encontra repartido».

4. Para que serve hoxe a teoría de Lenin sobre o imperialismo para comprender o mundo? Como mudou o imperialismo desde Lenin até hoxe?

Ao final do Prefacio de xullo de 1920 ás edicións alemá e francesa, Lenin escribe: «Se non se comprenden as raíces económicas deste fenómeno nen se recoñece a súa importancia política e social, é imposíbel dar calquera paso no sentido do cumprimento das tarefas

prácticas do movemento comunista e da inminente revolución social. O imperialismo é a antecámara da revolución social do proletariado. Isto foi confirmado á escala mundial desde 1917».

Aquí está a resposta que Lenin dá á cuarta pregunta. O antiimperialismo leninista é a forma máis consecuente e completa de luta contra o capitalismo porque, como veremos a seguir, ese antiimperialismo lévanos directamente á luta contra a lei do valor e pola construción do comunismo. Xa en 1920, Lenin deixara claro, nun debate con Bukharin en 1919, que a base do imperialismo é o capitalismo, que o imperialismo é unha «superestrutura» do capitalismo e que a lei da competencia continuaba a determinar o «vello capitalismo». Recordemos que a lei da competencia nos remite para a lei do valor-traballo que, con outras leis como a da produtividade, a da máis valía, etc., son fundamentais no modo de produción capitalista. Esta reafirmación, por parte de Lenin, da importancia obxectiva das contradicións e das leis tendenciais do capital —que son a súa esencia— é necesaria para enmarcar, no presente, o que el definiu como países «semicoloniais» e «semidependentes», no contexto de 1916.

En 1916, o capital financeiro comezaba a imporse sobre o capital bancario e aínda máis sobre o capital mercantil, mais hoxe son as múltiples formas que o capital financeiro asume, ben como o desenvolvemento desenfreado da especulación de alto risco, das inmensas masas de capital ficticio sen base material e das formas de «lavado de diñeiro» provenientes, por exemplo, da «economía criminosa» que, segundo informes de xuño de 2025, supera os 19 billóns de dólares —máis que o PIB da China Popular. O PIB dos EUA en 2024 era de pouco máis de 29 billóns de dólares. A esmagadora maioría deses lucros extraordinarios, sobre todo os «sucios», vai parar ao imperialismo. A «economía criminosa» tamén xera poder reaccionario, terror, crime e submisión, e constitúe unha mafia militar que reforza o imperialismo e a acumulación de capital —que é o punto crítico en que Lenin insiste.

Máis aínda, os monopolios, os *trusts* e outras formas superiores do capital financeiro xa evolucionaron para *holdings*, para alianzas máis estreitas e poderosas entre os antigos *trusts* e monopolios, grazas, entre

outras cousas, ao impacto da desregulamentación e á case total ausencia de control estatal sobre o capital financeiro, ben como ás novas tecnoloxías informáticas que permiten mover masas inmensas de capital en tempo real, contornando e burlando a soberanía e os controis fiscais de grande parte dos Estados. Na época de Lenin, nada disto era sequera imaxinábel. Escusado será decer que a grande impunidade dos *holdings* e das moitas formas de «negocio gris» multiplica a explotación das nacións e dos Estados, mesmo cando moitos destes sexan formalmente independentes.

Por iso, o imperialismo debe ser comprendido non apenas na súa dimensión económica, como fan a esmagadora maioría dos estudosos, mais tamén nas súas dimensións social e política, ou sexa, nas e para todas as formas da luta de clases, tamén e sobre todo —na maioría dos casos— nas e para as luitas de libertación antiimperialista. De facto, desenvolvendo as indicacións de Lenin, debemos estudar o imperialismo como unha totalidade concreta, porque iso é unha exigencia práctica do movemento comunista e da revolución social, dado que: «O imperialismo é a antecámara da revolución social do proletariado». A historia veu darlle razón, como veremos.

Un estudo político, social, económico e praxeolóxico de *O Imperialismo...* exige integrar nun todo militante, no mínimo, as luitas de libertación antiimperialista, a luta contra a metafísica e o idealismo burgués a partir do método dialéctico, as luitas contra todas as brutalidades do imperialismo e contra a súa esencia explotadora, ben como as luitas implacábeis contra o Estado en canto forma político-militar do capital. Esta visión totalizante integra nos seus estudos novas formas de explotación que, aínda que teñan orixes antigas —explotación patriarcal, racista, escravitude baixo as súas varias formas, explotación cultural e científica, etc.— intensifícanse interligando a medida que aumentan as dificultades de acumulación do capital. O imperialismo actual foi reforzado e fortalecido, sobre todo no plano militar, para garantir a orde explotadora necesaria á superación da crise.

Desta perspectiva, as críticas feitas a *O Imperialismo...*, centradas sobre todo en catro cuestións que remiten para o seu suposto esquecemento da lei do valor, son parciais. Vexámolas:

Primeira, agora a competencia está muito máis exacerbada e, por tanto, os monopolios xa non terían tanto poder. Polo contrario: o poder dos monopolios reforzouse co aínda maior dos conglomerados (*holdings*), poderes multifacéticos estreitamente ligados ao Estado imperialista e aos intereses das súas diversas empresas. A tendencia de fondo descrita por Lenin confirmase día após día en moitos aspectos: a guerra alfandegueira lanzada polos EUA é o exemplo máis recente. A recusa do Brasil en aceptar a entrada da Venezuela nos BRICS é outro, pois están en xogo múltiples niveis non apenas económicos, mais tamén políticos, sociais, nacionais, culturais e, evidentemente, militares, cuxa importancia irá continuar a crecer.

Segunda, o concepto de capital financeiro sería válido apenas en parte, porque existen moitas grandes empresas nas cales a fusión entre o capital industrial e o capital bancario continúa pouco desenvolvida. Esta crítica é moi parcial e mecanicista, apenas cuantitativa, pois non comprende a cualidade do imperialismo e, menos aínda, que o capitalismo continúa a existir baixo o capital financeiro —o que explica por que hai empresas onde o capital industrial aínda non se fundiu co bancario. Mais, na realidade, a razón está con Lenin e coa teoría marxista xeral do imperialismo, cos seus matices e diferenzas obvias, como se comproba en 2025 co proxecto da Amazon, Apple, Walmart, PayPal e outras megacorporacións que pretenden crear as súas propias criptomoedas para multiplicar os lucros, construíndo algo semellante a un «monopolio político-financeiro» que prenda os clientes. Estas megacorporacións tornaranse, así, máis poderosas en todos os sentidos que moitos Estados empobrecidos con PIB moi inferiores ao destes xigantes.

Terceira, a exportación de capitais continúa a ter importancia, mais está a aumentar moito o investimento estranxeiro para crear industrias no país afectado. Esta crítica tamén é parcialmente verdadeira, é cuantitativa como a anterior, mais fallo na lectura cualitativa do

imperialismo en canto parte subordinada á lei do valor que move o capitalismo. É esa lei, aceptación por Lenin como base do imperialismo, que explica por que razón, após 1916, a burguesía occidental comezou a investir na creación de industrias como forma de aumentar a transferencia de valor, utilizando a súa forza político-militar e cultural para garantir a obediencia e pasividade deses países perante a sobre explotación multiplicada pola implantación de industrias estranxeiras. É a lei da competencia, expresión da lei do valor, que leva o imperialismo a instalar industrias no chamado Terceiro Mundo. Alén diso, crear industrias era —e continúa a ser— unha decisión político-militar para desactivar as luitas antiimperialistas e o avance socialista, creando un colchón colaboracionista co imperialismo, interesado en manter salarios superiores á media moi baixa existente neses países empobrecidos.

E *catro*, non voltaron a ocorrer grandes guerras entre potencias imperialistas para repartiren o mundo, aínda que haxa cada vez máis «guerras menores». Esta crítica esquece a mudanza total que ocorreu no capitalismo —e non apenas no imperialismo— coa vitoria da revolución bolxevique en 1917 e todas as luitas que se seguiron. Esa transformación absoluta, tanto a nivel político-militar como sociocultural, para derrotar o comunismo, é a razón pola cal, desde 1949, coa creación da bomba atómica pola URSS, non eclosionaron máis guerras mundiais «clásicas», mais proliferaran «guerras menores» cun grao de selvaxaría imperialista atroz. A bomba nuclear soviética impediu guerras nucleares unilaterais, lanzadas apenas polos EUA e os seus aliados contra pobos practicamente indefensos. No entanto, a implosión da URSS e o agravamento extremo da crise capitalista a partir de 2007 colocaron encima da mesa o paso do posíbel ao probábel dunha nova guerra mundial, que para moitos pobos xa comezou.

Mais existe outra crítica á teoría xeral marxista do imperialismo, e especificamente á de Lenin, que sustenta que tanto o concepto de lei do valor como o de imperialismo xa non serven para comprender o capitalismo do século XXI, pois surxirían semipotencias e até potencias que tamén se tornaron imperialistas, como a Rusia, o Brasil, a China Popular, a India, etc. Ou sexa, o núcleo dos BRICS sería composto por países imperialistas que obteñen lucros explotando outros países e, por

tanto, as guerras que o «occidente» ten lanzado contra estes e outros países serían «guerras interimperialistas».

Aquí, o que se nega directamente non é apenas o imperialismo, mais a propia esencia do modo de produción capitalista: a teoría do valor —o que nos coloca perante un debate decisivo. Por exemplo, as diferenzas dentro dos BRICS maniféstanse nas súas diversas e até contraditorias alianzas xeopolíticas, a favor ou contra o imperialismo, mais esas opcións apenas reflicten o dominio estratéxico da clase social que detén o poder neses países, o que nos remite para a súa postura en relación á lei do valor: uns combátena con maior ou menor intensidade, como os pobos que tentan a transición para o socialismo segundo as súas condicións; outros procuran controlala con políticas sociais que traban e/ou reverten a tendencia innata do capital para endurecer a explotación da clase traballadora; e hai aínda quen a impulse descaradamente para fortalecer as súas burguesías. Nos próximos puntos, analizaremos concretamente esas diferenzas, oposicións e contradicións que poden levar á implosión dos BRICS.

Son moitas as probas da validación histórica do antiimperialismo leninista. Para non alongar demasiado esta resposta, citaremos apenas unha delas: as «correntes de ouro» da débeda contraída co imperialismo. Grandes imperios como o tsarista e o otomano, por exemplo, colapsaran no inicio do século XX porque, entre outras razóns, non conseguían pagar as débedas que os asfixiaban, levándoos a unha política de sobreexplotación salvaxe, tanto interna como das nacións que ocupaban. A revolución bolxevique de 1917 rompeu a «corda de ouro» ao recusarse a pagar a débeda e ao publicar as aberrantes concesións da burguesía para obter máis empréstimos, entre elas a de continuar a participar na guerra mundial. A guerra de libertación turca contra as potencias europeas que ocuparan Constantinopla en 1920 procuraba crear unha república, democratizar o país e renegociar de forma vantaxosa o pagamento da débeda que sufocaba o país, mais non pretendía destruír o capitalismo.

Actualmente, a débeda é unha das armas máis poderosas e eficaces que o imperialismo utiliza para sobreexplotar os pobos —unha arma con

muitos gumes: FMI, Banco Mundial, OMC, leis especiais contra a débeda, sancións, ameazas e ataques político-militares baixo a forma de «golpes suaves», parlamentares, xudiciais e até militares, cando necesario. Nesta complexa tea de araña tecida polo capitalismo, existen tamén outras armas do imperialismo, como as que xustifican o roubo á Rusia de 300 mil millóns de dólares, os máis de mil millóns de dólares en ouro roubados á Venezuela, e moitos máis exemplos.

Actualmente, as presións imperialistas para que os países empobrecidos paguen as débedas contraídas polas súas burguesías corruptas están a multiplicarse, pois o agravamento da crise xenético-estrutural desde 2007, aliado ao aumento irracional dos gastos militares para preparar a explosión definitiva da Terceira Guerra Mundial, obriga o capital a apertar ao máximo a corda do enforcado. Os anos 70, o imperialismo comprometeuse a dedicar 0,7% do seu PIB á «axuda ao desenvolvemento»; hoxe, case ninguén cumpre esa promesa. En 2023, os países empobrecidos pagaron 25 mil millóns de dólares de máis do que recibiron en novos empréstitos, ou sexa, ficaron aínda máis endebedados do que en 2022. En 2024, pagaron ao imperialismo 921 mil millóns de dólares.

Este mesmo ano, as grandes potencias —EUA, Gran Bretaña, Estado francés e Alemaña, sobre todo— reduciron as chamadas «axudas ao desenvolvemento» en máis de 7% en relación a 2023, en canto o gasto militar aumentou 2,5%, ou sexa, máis de 12 veces o importe destinado á «axuda ao desenvolvemento». Os EUA son a potencia que máis cortou esa «axuda» e, ao mesmo tempo, a que máis aumenta o desperdicio na industria da matanza humana. África é o continente máis espremido; esa vampirización intensifícase a medida que diminúen as «axudas» que recibe: en 2013, recibía 38% das «axudas» mundiais, porcentaxe que caeu para 27% en 2023. Para este 2025, prevese que a «axuda» global baixe entre 9% e 17%, en canto xa son 45 os países que teñen que gastar máis na devolución da débeda que na saúde dos seus pobos.

Tamaña inhumanidade, inherente ao desenvolvemento da lei do valor e á tarefa que cabe ao imperialismo —entre outras, a de forzar, a calquera prezo, o pagamento das débedas contraídas polas súas

burguesías corruptas— só pode ser comprendida á luz da teoría leninista do imperialismo e só pode ser derrotada a través do antiimperialismo leninista. Foi ese antiimperialismo que, en 1917, recusou pagar a débeda tsarista e burguesa —unha decisión humana coraxosa que serviu de pretexto para que, en 1918, 14 exércitos imperialistas invadisen a URSS.

5. Como se relaciona a luta de clases co antiimperialismo no marxismo? Que contribucións deron os movementos de libertación nacional do Terceiro Mundo á luta antiimperialista? Como mudou a teoría do antiimperialismo despois da descolonización de África e da Asia? Que papel tivo a *Komintern* na formulación dunha teoría antiimperialista mundial?

A ligazón entre o antiimperialismo e a luta de clases é interna ao marxismo —ou sexa, constitúe unha unidade en si, inserida na totalidade revolucionaria. Como a luta de clases xira, en esencia, en torno á destrución da propiedade burguesa e da máis-valía, favorece obxectivamente a luta antiimperialista— e viceversa: a emancipación dos pobos oprimidos serve de impulso material á luta de clases nas sociedades capitalistas. Dionisio Inca Yupanqui, representante dos pobos orixinarios nas Cortes de Cádiz de 1811, afirmou que un pobo que oprime outro pobo nunca será libre.

Dionisio non podía ser marxista, pois no capitalismo mercantil da época aínda non existían as condicións obxectivas para o surximento da teoría comunista. No entanto, a súa experiencia ensinoulle unha verdade que o marxismo asumiría como propia ao afirmar que a independencia da Irlanda era o primeiro requisito para a revolución en Inglaterra. Máis tarde, a teoría leninista do dereito á autodeterminación dos pobos —incluíndo o dereito á independencia— daría un paso fronte ao rexeitar de forma clara a idea reaccionaria, defendida por unha parte importante da II Internacional, dun «colonialismo bon», actualizando así as ideas de Inca Yupanqui xa nun contexto imperialista.

As luitas antiimperialistas que se seguiron á Segunda Guerra Mundial minaron desde dentro a euforia desenvolvimentista do período 1945–1975, sendo un dos motores da crise socioeconómica profunda e

duradeira que, con altos e baixos e baixo formas diversas, se agravou desde 2007. A vitoria do Vietnam sobre o imperialismo demostrou como unha longa guerra de libertación pode acirrar e levar ao extremo as contradicións do capitalismo, intensificando a luta de clases no seu interior e agravando a crise socioeconómica.

A razón desa dialéctica é mui simple: Marx insistiu en que a luta operaria e popular —especificamente a luta sindical— debía orientarse para a destrución do sistema salarial, ou sexa, para a destrución da lei do valor. Referímonos á función histórica da luta sindical contra a esencia do capital, pois atravesada toda a luta de clases, tanto dentro dos Estados enriquecidos como entre os pobos explotados polo imperialismo. Antes falamos de África, o continente máis sacrificado no altar do deus dólar, que desde o verán de 2024 nos alegrou a vida cunha tendencia crecente de lutas contra todas as formas de opresión e dominación.

A luta de clases a que Marx se refería tamén se traba no interior de África, para continuar con este exemplo. Os seus pobos comprenderon que é necesario construír un panafricanismo que multiplique a súa forza antiimperialista. Mais, tal como na Europa e en todo o lado, o bloque burgués enfrenta o bloque revolucionario —tamén no panafricanismo existe unidade e luta de contrarios. Iniciadas as guerras de libertación, as burguesías dos pobos oprimidos, que propuñan e aínda propoñen simples reformas que atenúan a opresión, mais non a eliminan, máis cedo ou mais tarde optan polo imperialismo —salvo mui honrosas excepcións individuais— porque a súa propia existencia en canto clase explotadora depende da continuidade do capitalismo mundial.

Esa experiencia antiimperialista recorrente confirma o esencial da luta de clases no capitalismo, mais, ao mesmo tempo, trae leccións mui válidas que emerxen da historia non occidental destes pobos. As palabras de Dionisio Inca en 1811 eran a síntese da experiencia de luta das nacións andinas, que ía para alén de Tupac Amaru en 1781, probablemente ligándose á resistencia mapuche contra incas e españois, sen esquecer as rebelións desde 1492. A nosa América non é excepción. O pobo *amazig* do norte de África resistiu —e resiste— á invasión árabe desde a segunda metade do século VII, en defensa das súas normas

sociais comunais, destacándose a raíña guerreira Dahia. En 1830, o pobo alxerino ergueuse como un raio contra a invasión francesa, até recuperar a independencia en 1962. A lista é case inesgotábel.

Algo que une, máis ou menos, a maioría destas luitas é a defensa dos restos da propiedade comunal nas súas diversas formas e/ou a defensa das normas sociais que, dalgún modo, mantiñan niveis de reciprocidade e axuda mutua. O colonialismo e o imperialismo trouxeron unha explotación máis dura, a doenza e a fame, así como a expropiación forzada —e mui violenta, na maioría dos casos— das súas terras, rabaños e recursos naturais. Os invasores occidentais procuraban o apoio de caciques, grandes familias, castas e elites enriquecidas, e das clases propietarias cando xa existían.

Nun dos seus primeiros textos, Marx defendeu o dereito consuetudinario que recoñecía a lexitimidade do campesinado para usar colectivamente os bens comunais segundo normas sociais xustas —algo que era inconciliábel co dereito burgués á propiedade privada. As contribucións das luitas antiimperialistas no plano teórico e político asentan na defensa do común, para alén doutras contribucións que veremos adiante. Célebres utopías anteriores ao socialismo utópico baseábanse nunha lectura acrítica e idealizada das formas sociais de cooperación e no mito do «bon salvaxe» dos pobos da nosa América. Mais o Occidente abandonou ese mito cando entendeu que el escondía a dura realidade de resistencias armadas tenaces, de desobediencia pasiva, de rebelións sanguentas. O racismo anulou o «bon salvaxe», transformándoo nun criminoso inimigo da civilización, que importaba exterminar.

No entanto, as feroces críticas ao colonialismo feitas por Marx e Engels, desde 1851 até a súa morte —de que xa falamos—, co desenvolvemento teórico, en xeral, leváronos ao estudo do papel dos pobos precapitalistas en, polo menos, cinco cuestións decisivas:

Primeira, mostrar realidades sociais novas que esnaquizaban a dogmática occidental aínda presente en todas as visións da esquerda, inclusive no marxismo. A impresionante participación de masas e clases

indíxenas, camponesas, artesanais e até dalgúns sectores da pequena burguesía nas luitas de libertación —con destacada participación das mulleres— demostraba que os debates europeos sobre as relacións entre o campesinado e o proletariado aínda non chegaran ao cerne da cuestión. Desde entón, o concepto de clase traballadora mundial tense enriquecido día após día, ao integrar no seu seo millóns de mulleres, pobos orixinarios, artesáns e até franxas da antiga pequena burguesía arruinada e proletarizada.

Segundo, descubrir o impacto negativo ou positivo das luitas anticoloniais sobre a luta de clases no centro colonial e imperialista. Relativamente cedo, Marx e Engels entenderon que o colonialismo, para alén dos superlucros, tamén embrutecía as súas propias clases explotadas, ao ofrecerlles unha ínfima parte do saqueo, prendéndoas material e moralmente ao capital e aos seus exércitos públicos ou privados, piquetes de esquiros, bonapartistas, fascistas, mafiosos, criminosos... e, sobre todo, «votantes democráticos». Mais, ao mesmo tempo comprenderon que as luitas anticoloniais podían facilitar a radicalización operaria, se a esquerda explicase como estas enfraquecían os explotadores burgueses, sendo así imprescindible apoialas mediante un internacionalismo que debía superar as fronteiras europeas e expandirse polo mundo.

Terceiro, un dos debates que todo isto suscitaba referíase á posibilidade de que eses pobos se librasen dos horrores do capitalismo, dando un «salto para o socialismo» e acelerando tamén a revolución no Occidente. O debate intensificouse coa experiencia da comuna camponesa rusa ao final do século XIX e, desde entón, non parou de crecer. A verdade é que se trata dun problema múltiplo, pois afecta as formas básicas das resistencias populares, desde a solidariedade cotiá na axuda mutua até a auto-organización popular e operaria, sindical, política e até parlamentaria, en determinadas condicións, para manter ou conquistar dereitos colectivos que se relacionan cos antigos bens comunais e co dereito consuetudinario.

Cuarto, analizar os efectos de todo isto na e para a elaboración teórico-política do socialismo e do internacionalismo, non apenas á

escala eurocéntrica, mais sobre todo á escala planetaria. Á escala eurocéntrica, as leccións que se retiraban —e aínda se retiran— do mal chamado Sur Global continúan a chocar con moitas resistencias, frecuentemente insuperábeis, porque a ala progresista e o reformismo manteñen unha mestura de rexeitamento psicolóxico e até racista, ao mesmo tempo que un egoísmo lucido polas poltronas de todo tipo que lles garanten unha vida confortábel. Mais a brutalidade imparábel do imperialismo levou a que, desde os anos 70, sectores da esquerda eurocéntrica —xeralmente minoritarios— integrasen na súa militancia as leccións traídas polo antiimperialismo. Con todo, o enfraquecemento, cando non o desaparecemento, de moitos deses pequenos grupos, aliado a outros factores, fixo que entre o final do século XX e o inicio do século XXI caese a pique a aprendizaxe desas leccións no chamado occidente. Aínda así, as contradicións actuais non só voltaron a traer esas leccións para o presente, como trouxeron outras novas, profundamente actuais.

Quinto, despois de todo o que foi dito, era inevitábel que tal explosión de novidades empíricas viñese enriquecer o materialismo histórico, superando o mecanicismo linear e determinista da sucesión obrigatoria dos modos de produción —o que condenaría os pobos a sufrir os horrores do capitalismo occidental. Todas as luitas de libertación antiimperialistas foron orientadas, desde entón, por esa posibilidade tan difícil de imaxinar ao final do século XIX, mais cada vez máis concreta desde 1917, coa primeira revolución vitoriosa, a bolxevique. «Aforrarse o inferno capitalista», que está prestos a conducir a humanidade á sexta extinción, é imposíbel sen dar un «salto histórico para o socialismo».

As luitas de libertación nacional da Asia e de África confirman, en liñas xerais, a validez dos cinco puntos enunciados brevemente encima. Confirman tamén a validez da defensa marxista do dereito consuetudinario, aínda que os pobos non europeos non utilizasen ese termo, mais si o practicasen na súa esencia social, dándolle nomes distintos.

A III Internacional ou Internacional Comunista —*Komintern*— foi fundada en 1919 para acelerar o «salto histórico» nun contexto absolutamente novo na historia do capitalismo: unha vaga revolucionaria que se propagaba polas sociedades capitalistas e gañaba rapidamente forza nos países colonizados e esmagados polo imperialismo. Desde a súa fundación, a *Komintern* dedicou unha atención cada vez maior aos crimes imperialistas. Queremos exemplificar esa práctica con tres casos até maio de 1943, data da súa disolución.

O primeiro é a decisiva —e por iso ocultada— reunión de Bacu, organizada pola III Internacional en setembro de 1920, entre bolxeviques e musulmáns da Turquía, Kurdistan, Armenia, Persia, India, China, Palestina..., con cerca de 2850 delegados. O imperialismo británico fixo todo o que puido para impedir a realización do encontro internacional, atacando todos os delegados que pasasen por territorios ocupados por Londres ou próximos deles. Nun ambiente de plena liberdade de expresión e con tradución simultánea, debatéronse as relacións entre o islam e o marxismo, a emancipación da muller e o *hiyab* ou veu, a ocupación sionista, a xustiza social segundo o Corán e o socialismo, a opresión nacional e colonial, entre outros temas. Importa referir que, ese ano de 1920, Lenin ordenou a devolución ás mesquitas de todos os obxectos de culto musulmán saqueados durante séculos polo czarismo, así como outros bens, terreos, casas, etc.

O segundo exemplo refírese ao avance da III Internacional no subcontinente indio e na Asia Oriental, rexións que comprenden de inmediato que a revolución bolxevique representa un «atallo» que pode permitirlles un «salto histórico». Na India, grazas á eficacia práctica e teórica de militantes como M. N. Roy —nacionalista radical, defensor da liña armada antibritánica, exiliado desde 1916 nos EUA e no México, onde axudou a fundar o Partido Comunista Mexicano (PCM) e coñeceu dirixentes da Internacional Comunista, como Borodin. Presente no Congreso de 1920, debateu extensamente con Lenin sobre a opresión nacional e foi encargado da organización do comunismo na India, país inmenso e de enorme complexidade, onde os comunistas sufrirían períodos de ilegalización. Na China e, sobre todo, na Mongolia, a III Internacional tivo que superar —non sen tensións— as teses sobre as

clases sociais baseadas no capitalismo europeo, até comprender que nesas sociedades o campesinado constituía o groso da forza revolucionaria.

O terceiro e último exemplo gañou forza logo após a Segunda Guerra Mundial, mais grazas ao traballo previo realizado pola III Internacional na formación de varios miles de cadros en África, que recoñeceron nas súas luitas que o socialismo creado na Europa presentaba afinidades profundas cos ideais de xustiza presentes nas culturas africanas. A propiedade colectiva da terra era a forma dominante de propiedade existente en África antes das invasións europeas. As tradicións culturais e os mitos de orixe eran na maioría igualitarios, aínda que tamén existisen formas xerarquizadas, xerontocráticas e baseadas no prestixio adquirido coa idade. Se a isto xuntarmos a grande autonomía real das mulleres africanas, podemos comprender por que razón o «socialismo africano» se enraizou —e continúa a enraizarse— facilmente entre as masas explotadas, cando Senghor, Día, Nkrumah, Nyerere, Amílcar Cabral, Sekou Toure, Lumumba, Sankara, Traore e moitos outros o explicaban e practicaban segundo as condicións socio-históricas.

Por razóns de espazo, deixamos de lado a acción da III Internacional na nosa América, ben como o seu papel fronte ao capitalismo imperialista.

6. Como Fanon liga a violencia á teoría revolucionaria do antiimperialismo? Que relación existe entre a luta cultural e o antiimperialismo en autores como Ngũgĩ wa Thiong'o?

Para responder rapidamente á pregunta sobre a visión de Fanon acerca da violencia antiimperialista, escollemos catro citacións breves de *Os condenados da terra*, a súa obra fundamental:

Primeira: «Cada estatua, a de Faidherbe ou Lyautey, a de Bugeaud ou a do sarxento Blandan, todos eses conquistadores empoleirados sobre o solo colonial non deixan de significar unha e a mesma cousa: “Estamos aquí pola forza das baionetas...”». Fanon di moito con poucas palabras. A arte imperialista existe, non é arte pura, neutra, mais si unha arte atroz

que exalta asasinosa en masa franceses, para que o pobo invadido acabe por admirar o invasor. Alén diso, trátase do uso do urbanismo como arma de intimidación e de orde, vixiada non apenas polas forzas invasoras, mais tamén polo terror simbólico concentrado nas súas estatuas. Mais o esencial está nesta frase: «Estamos aquí pola forza das baionetas...».

Segunda: «O desenvolvemento da violencia no seo do pobo colonizado será proporcional á violencia exercida polo réxime colonial contestado». Fanon recórdanos aquí un dos principios da teoría marxista da violencia: a dialéctica entre fins e medios. O capital, o imperialismo, a OTAN... aplican a máxima violencia inxusta contra calquera luita xusta, para impor un terror tal que ninguén máis volte a desexar a liberdade. O pobo mide a súa violencia defensiva con valores antagónicos aos do invasor: a violencia xusta procura expulsalo e, ao mesmo tempo, elevar a consciencia popular, polo que debe rexeitar calquera exceso ou arbitrariedade, medindo a dose xusta e imprescindíbel, falando de forma clara e pedagóxica ao pobo, sen nunca lle mentir. Verdade e violencia revolucionaria forman unha unidade.

Tres: «Para o pobo colonizado, esta violencia, sendo a súa única actividade, adquire un carácter positivo, formador. Esta praxe violenta é totalizante, porque cada persoa se torna un elo violento da grande cadea, do grande organismo violento surxido como reacción á violencia primaria do colonizador. Os grupos recoñécense mutuamente e a nación futura xa é indivisíbel. A luita armada mobiliza o pobo, ou sexa, impéleo nunha mesma dirección, nun único sentido».

A «violencia primaria do colonialismo» fai que, en resposta defensiva, o pobo se organice e se concentre para expulsar o imperialismo. Non se pode vencer o ocupante cunha guerra a medias, unha media-guerra; só é posíbel facelo coa guerra total, coa «praxe violenta totalizante» no decurso da cal o pobo se autoconstrúe, créase a si propio camiñando «nun único sentido». Mais trátase dunha creación que se fai con novidades cualitativas, xa que a guerra de libertación xera por si mesma realidades antes descoñecidas, crea e reforza sentimentos de

solidariedade entrañada no «sentido único» da libertación nacional e de clase.

Catro: «A violencia desintoxica. Liberta o colonizado do seu complexo de inferioridade, das súas actitudes contemplativas ou desesperadas. Tórnao intrépido, rehabilitao aos seus propios ollos. Mesmo que a luta armada fose simbólica e mesmo que se teña desmobilizado por unha rápida descolonización, o pobo ten tempo para se convencer de que a libertación foi obra de todos e de cada un, que o dirixente non ten mérito especial. A violencia eleva o pobo á altura do dirixente. De aí esa especie de resistencia agresiva á máquina protocolaria que os xoves gobernos se apresuran a instalar».

O pobo está intoxicado, drogado, polo mito da superioridade absoluta do colonizador. Nen sequera consegue imaxinar outra vida que non sexa a imposta polo señor, a quen agradece os seus coidados como o toxicodependente agradece ao traficante, de quen depende. O que se chama «pasar o mono», desintoxicarse, exige sempre sacrificio e grande determinación material e simbólica, subxectiva. É a dialéctica da totalidade revolucionaria que se ergue contra a totalidade contra-revolucionaria. Nada pode existir fóra desa unidade e luta de contrarios. A separación en relación ao traficante, a ruptura co colonialismo, confirma ao pobo que el é dono de si mesmo, que debe construír o seu futuro contando cos seus propios recursos e coa axuda antiimperialista doutros pobos e clases traballadoras. É el quen se dirixe a si propio.

Sen grandes precisións neste momento, Fanon escribiu estas ideas en 1961, na terceira vaga de guerras de libertación. A primeira foi a da emancipación das colonias americanas, desde o final do século XVIII. A segunda foi a da violencia defensiva contra a invasión colonial de África e da Asia o século XIX. A terceira comezou coa revolución chinesa, e é nela que se inscribe Fanon, que sintetiza teoricamente as experiencias desde as primeiras resistencias ao colonialismo portugués e español, a partir da segunda metade do século XV. Mais a pertinencia de Fanon volta a confirmarse na cuarta fase actual, iniciada desde o final do século XX e que, non sen dificultades debido á feroz oposición do imperialismo, avanza con modalidades e contidos novos —como é

natural— que non anulan, mais si enriquecen as súas contribucións para a teoría marxista da violencia, como se pode observar, por exemplo, na súa querida África.

A morte de Ngũgĩ wa Thiong'o, ao final de maio de 2025, volta a actualizar Fanon, sobre todo no que debemos chamar «guerra de libertación cultural» que, dito de forma máis sintética, formaría parte daquilo que Fanon definiu antes como «luta armada simbólica». Para moitos de nós, o autor ten dúas obras especialmente importantes: unha é *Descolonizar a mente*, de 1986, publicada en castelán en 2015, e a outra é *Deslocar o centro*, de 1993, editada en castelán en 2017. Debemos comezar pola primeira obra, *Descolonizar a mente*, tentando resumila en catro parágrafos.

Un: «Os séculos XVIII e XIX, a Europa roubou innúmeros tesouros artísticos africanos para decorar as súas casas e museos. O século XX, a Europa está a roubar os tesouros da mente para enriquecer as súas linguas e culturas. África precisa de recuperar o control da súa economía, da súa política, da súa cultura, das súas linguas e de todos os seus escritores patrióticos».

Ngũgĩ fai ben en referir o século XVIII como o momento a partir do cal se xeneralizou o saqueo cultural, porque é ese século que a burguesía europea toma consciencia do poder explotador que detén e decide adoñar o seu cotián con « cousas exóticas ». O século XVII, o barroco era pouco adecuado para decorar a casa da nova burguesía colonialista holandesa e inglesa, en canto o neoclásico permitía xa maiores facilidades nese sentido. Os ricos comerciantes querían mostrar o seu novo estatuto nas súas casas e espazos de convivio, e a posesión de arte africana, india, persa, chinesa, americana... revelaba tamén poder económico-militar e exuberancia estética. A partir do século XX, o roubo amplíase á mente, á «fuga de cerebros», porque para superar as crecentes dificultades de acumulación do capital é imprescindible aumentar o capital constante, a tecnociencia, o que exige descualificar a mente colonizada para a reducir a forza produtiva.

Dous: «A tradición imperialista en África é hoxe mantida pola burguesía internacional a través das multinacionais e, claro, polas clases dirixentes nativas, que axitan as bandeiras nacionais. A dependencia económica e política desta burguesía neocolonial africana reflíctese na súa cultura de imitación e repetición, que impón a unha poboación adormecida con botas policiais, arame farpado e un clero e un aparello xudicial compracentes. Difunden as súas ideas mediante un grupo de intelectuais estatais, os académicos e os xornalistas laureados do *establishment* neocolonial».

A cultura da repetición e da imitación é unha cultura morta, porque non pode ser crítica nen creativa, xa que asume e reproduce as correntes económicas que a prenden ao imperialismo, acepta os muros que lle impiden de ver o horizonte para alén dos dogmas interconectados na mente colonizada e, en especial, reforza a lóxica da explotación, da propiedade privada. A cultura africana ten as súas raíces na vasta extensión de bens comunais, como xa dixemos. A súa expropiación e privatización por vía das invasións occidentais reforzouse, como algo inevitábel, pola destrución paulatina da cultura comunal e pola imposición, primeiro, da cultura estranxeira da obediencia á propiedade imperialista e, despois, dunha cultura colaboracionista e servil perante o invasor. As seitas cristiás e a xustiza occidental imposta en África desempeñan aí o seu papel.

Tres: «A tradición da resistencia é hoxe mantida polos traballadores (os camponeses e o proletariado urbano), coa axuda dos estudantes patriotas, dos intelectuais (sexan ou non académicos), dos soldados e doutros elementos progresistas das clases medias menos privilexiadas. A resistencia reflíctese na defensa patriótica das orixes camponesas e proletarias das culturas nacionais, na defensa da luita democrática de todas as nacionalidades que habitan un mesmo territorio».

Ngũgĩ reactiva aquí o clásico debate sobre o suxeito revolucionario nas sociedades onde a industrialización aínda non se enraizou, e nas cales o compoñente maioritario é o que el describe. Xa falamos deste debate antes, mais o que aquí nos interesa é a participación deste suxeito colectivo na «guerra cultural» e no desenvolvemento da cultura

popular que recupera as tradicións comunais, recriándooas como armas decisivas de libertación antiimperialista. O patriotismo que aquí se presenta é o das nacións traballadoras que, asumindo as súas lóxicas diferenzas, se enfrentan con e por obxectivos históricos comúns contra as súas burguesías colaboracionistas.

Catro: «A arma máis perigosa que o imperialismo empuña e, de facto, utiliza todos os días contra ese desafío colectivo é a bomba da cultura. O efecto dunha bomba cultural é aniquilar a crenza dun pobo nos seus nomes, nas súas linguas, no seu medio natural, na súa tradición de luta, na súa unidade, nas súas capacidades e, en última instancia, en si propio. Fai que vexan o seu pasado como unha terra árida, desprovista de conquistas, e queiran afastarse del. Lévaos a querer identificarse con aquilo que lles é máis distante —por exemplo, coas linguas doutros pobos en vez das súas propias. Lévaos a identificarse co que é decadente e reaccionario, todas as forzas que sufocaríanse de bon grado as fontes da súa vida. Chega mesmo a lanzar dúbidas profundas sobre a lexitimidade moral da luta».

Á potencia ocupante urxe destruír a identidade da nación traballadora, sobre todo a súa memoria, tradición e moral de combate, aquela que lle recorda sempre que foi libre no pasado e que, se quixer voltar a selo, terá que lutar contra a «bomba cultural» do imperialismo. Ngũgĩ non podería decelo de forma máis directa: a «bomba cultural» procura aniquilar os nomes, as linguas, as formas de identificación co medio natural construídas ao longo de séculos baixo o abrigo da produción e repartición comunais. Un arrasamento da personalidade colectiva para impor linguas, nomes, normas e referencias do invasor —traídos de mui lonxe e que apenas poden florecer por medio da violencia material e simbólica necesaria para sementar a submisión obediente ao amo estranxeiro no deserto mental da primeira infancia.

En 1993, Ngũgĩ escribe *Deslocar o centro*, onde fala da «gaiola lingüística» que oprime a lingua e cultura africanas, para mostrar a espantosa e insoportábel realidade que o levou a tomar consciencia de que a súa novela *Un gran de trigo*, da década de 1960, podería ser lido apenas por 5% da poboación —e iso con algunha sorte. Escribe: «Os

escritores formaban parte da elite instruída, e non había maneira de escaparen a estas contradicións. Case todos, por exemplo, optaron por linguas europeas como forma de expresión da súa creatividade. O inglés, o francés e o portugués tornáronse as linguas da nova literatura africana. Mais esas linguas só eran faladas por 5% da poboación».

Debemos considerar que a educación, a saúde, a administración, etc., cando existían de forma básica, sustentábanse en linguas estranxeiras dominadas por apenas 5% da poboación, o que trababa ou impedía que os pobos aprendesen e creasen por si propios eses medios decisivos, no caso de que non tivesen primeiro interiorizado a lingua e a cultura do ocupante. O problema agravábase cando analisamos o funcionamento das forzas represivas nativas —colaboracionistas armados que defendían o señor, masacrando, se necesario, a propia familia. O Reino Unido, Portugal e Francia, e en menor grao a Alemaña, a Bélxica e a Italia, levaron á morte decenas de miles de africanos, que se asasinaron entre si durante a Primeira e a Segunda Guerras Mundiais en defensa dos imperialismos que os saqueaban. Mal conseguimos imaxinar canto este exterminio de mozos atrasou, durante xeracións, a tomada de consciencia pan-africanista.

Todos os movementos de libertación comprenderon a importancia crítica da alfabetización dos seus pobos nas súas propias linguas e culturas, como paso simultáneo no seu proceso de auto-organización en canto forza revolucionaria que luta pola independencia contra o imperialismo. A alfabetización estaba —e está— ligada non só á auto-organización, mais tamén á preparación teórica, política e ética, con vista á creación de contrapoderes onde queira que sexa posíbel, defendéndoos, ampliándoos e conectándoos en rede. Os contrapoderes, como veremos, cumpren unha función profundamente pedagóxica e acumulativa, mais o seu alcance é sempre muito limitado e incerto, porque non sistematicamente albo de represión. Son indispensábeis, mais insuficientes.

Ngũgĩ presenta unha razón incontestábel para a necesidade da preparación administrativa, ética e técnica —mais sobre todo cun

obxectivo revolucionario mui sólido, orientado para a tomada do poder, sempre realizada no decurso da luta de libertación:

«Mais a independencia de muitos países africanos nen sempre trouxen consigo o empoderamento dos pobos. O poder económico continúa nas mans de multinacionais, e o poder político, nas mans dunha minúscula elite que goberna baixo o ditado dos intereses dominantes do Occidente. Estas elites, ás cales foi fornecida unha máquina militar coa cal se impoñen á resistencia da poboación, transformaron países enteiros en xigantescos centros penitenciarios».

É que unha guerra de libertación que non prepare as clases explotadas para a tarefa simultánea de destruír o poder ocupante e construír o poder revolucionario será, máis cedo ou máis tarde, varrida pola alianza entre a burguesía «nacional» e o imperialismo —alianza en que a forza dominante é o capital imperialista. Peor aínda: esa alianza reprimirá, deterá, encarcerará, torturará e até asasinará as forzas antiimperialistas así que reúna as condicións para o facer. Aínda peor: a máquina militar da elite, armada e adestrada polo imperialismo, está mentalizada e organizada para dar o primeiro golpe mortal, dispoñendo da información necesaria e dos medios adecuados para transformar os seus países en «xigantescos centros penitenciarios».

Ngũgĩ ofrécenos aínda outra razón incontestábel, como as anteriores, coa cal damos por encerrada a resposta á sexta pregunta, xa que nos abre a porta para entrar na sétima e última:

«Uns poucos accionistas na City ou en Wall Street, mediante unha simple manipulación na compravenda de accións e participacións, e grazas ao poder case monopolista do seu capital, poden determinar a localización, a morte ou a sobrevivencia de industrias enteiras; poden decidir, en última instancia, quen come, o que come e onde come. Poden crear fame, desertos, polución e guerras. O camponés na parte máis remota do planeta é afectado polo poder de persoas que acumulan miles de millóns, aínda que a súa riqueza só sexa visíbel en números nunha pantalla de computador nesas institucións financeiras que

chamamos bancos. Actualmente, o FMI e o Banco Mundial determinan as vidas e as mortes de innúmeras persoas en África, na Asia e na América do Sur».

7. Que importancia ten o facto de os pobos decidiren por si mesmos no ámbito do antiimperialismo? Cales son os elementos básicos para construír unha teoría revolucionaria do antiimperialismo? Que tipo de internacionalismo político necesita hoxe a teoría antiimperialista?

As últimas palabras de Ngũgĩ centran perfectamente as tres respostas a este último conxunto de preguntas, pois nos revelan o núcleo, a esencia do imperialismo —o porqué e o como da destrución de vidas humanas en lugares mui distantes dos centros de poder capitalista, e sobre todo o para que deses crimes cotiáns. Ngũgĩ escribiunas en 1993, e o terzo de século decorrido até agora apenas serviu para os multiplicar, ao mesmo tempo que se foron sumando novos compoñentes ás crises xenético-estruturais do capital. Encima tentamos explicar a categoría esencia/fenómeno, e agora poderíamos falar da relación entre o universal/o particular/o singular. Recorremos a ambas para comprender porque os pobos traballadores deben decidir por si mesmos a súa liuta antiimperialista, sempre no cadro da unidade estratéxica internacionalista polo comunismo.

Entre muitas outras cousas válidas, Ngũgĩ afirma que o Banco Mundial, o FMI, as grandes corporacións e uns poucos accionistas deciden quen morre de fame ou quen é masacrado en guerras a miles de quilómetros dos seus confortábeis despachos. Esta é a esencia do imperialismo, as súas características universais. Como as combater e vencer? Apenas con afirmacións verdadeiras, mais xenéricas, ou mediante luitas concretas que destrúan as formas polas cales se presenta o esencial, o universal do imperialismo, de modo que en cada país ou rexión particular se formen colectivos antiimperialistas capaces de chegar ao singular?

Por exemplo, a liuta contra o «imperialismo ecolóxico», na súa esencia universal que destrúe a natureza, debe materializarse no plano

particular en e a partir da Galiza, a través da derrota da monstruosidade da Altri, que presenta singularidades que a distinguen doutras barbaridades, mais que só poden ser plenamente comprendidas grazas á crítica marxista do ecocidio capitalista.

A lista de exemplos é practicamente inesgotábel: a luta castelá contra a falsificación e mentira histórica que visa impor a súa suposta españolidade é a mesma que a luta catalá contra esa mesma imposición violenta, mais sería un erro craso copiar mecanicamente os argumentos e formas de mobilización. A luta contra as bases da OTAN na Andalucía, por exemplo, é a mesma luta que se trava contra as bases imperialistas noutros lugares, mais a forma desa luta andaluza só será eficaz se partir da súa historia e contexto —do mesmo modo que a luta vasca pola amnistía ten os mesmos obxectivos que as doutras nacións traballadoras, mais no País Vasco asenta na especificidade e singularidade da súa luta de libertación nacional de clase.

Queremos decer que o antiimperialismo será tanto máis eficaz canto máis reconeza e aplique as leccións da historia: Ho Chi Minh non foi Tito nen Fidel, nen Mao foi Sankara, e Santucho aplicou un método no Uruguai distinto do dos guerrilleiros soviéticos atrás das liñas nazis —tal como a insurrección de 1917 en Petrogrado se fixo segundo a súa circunstancia, conxuntura e contexto. No entanto, en 1928, a Internacional Comunista publicou esa xoia titulada *A insurrección armada*, que unificaba dialecticamente nun todo teórico as insurreccións ocorridas até entón, mostrando o que as identificaba por baixo das súas moitas diferenzas. Calquera militante que actúe nun sindicato ou nun movemento popular, cultural, etc., sabe que a luta de clases é unha soa en si mesma, mais que adquire tantas expresións cantas formas de explotación, opresión e dominación que o capital aplicar.

Por tanto, os elementos básicos de toda luta antiimperialista son os que atacan pola raíz aquilo que é a natureza esencial e irrenunciábel do imperialismo —o que, para alén das súas moitas formas exteriores, está sempre presente no fondo do enfrentamento de vida ou morte entre o capitalismo e o socialismo: a superexplotación das nacións traballadoras, e en especial das súas mulleres, como trofeo especial e forza de traballo

múltipla; a súa opresión nacional en todos os aspectos; o saqueo dos seus recursos; o intercambio desigual; a imposición de xuros impagábeis da débeda das súas burguesías; a ocupación militar, descarada ou encuberta; a guerra cultural e o saqueo intelectual; as restricións sutís ou brutais á soberanía diplomática; a impunidade legal das empresas imperialistas no país dominado; a submisión de xuíces; e por aí fóra.

Como se pode entender, citamos diversas prácticas imperialistas cuxa extensión e intensidade deben ser analizadas caso a caso, o que supera os límites deste texto. No entanto, esta pequena lista, a pesar de pouco detallada, sêrvenos para termos unha idea da grande cantidade de opresións, dominacións e explotacións —cada vez máis complexas e interactivas— ás cales debemos facer fronte con obxectivos claros, que nunca silencien ou oculten o antagonismo mortal, a inconciliabilidade entre o socialismo/comunismo e o imperialismo/capitalismo.

A explicación teórica, política e ética dese antagonismo debe tamén facerse nas luitas por reivindicacións parciais, tácticas, puntuais, chamadas «menores», que até poden ser conquistadas por métodos de presión legal, con mobilizacións pacíficas, aproveitando a cada vez máis debilitada democracia burguesa, etc. Mais, mesmo neses casos, cada vez máis raros, debe ficar sempre claro que a pequena conquista alcanzada se debe á acción das masas, á ameaza de pasar a métodos máis duros, á independencia política do proletariado —e nunca á súa submisión ás ladaíñas pasivas e invocacións reformistas. Debe ficar claro que, se enfraquecer a defensa do que foi conquistado, se non se ampliar a outras reivindicacións, máis cedo ou máis tarde a burguesía contra-atacará até destruír todo. Por iso, de máis pequena vitoria debe ser un trampolín para outras maiores. A inconciliabilidade entre opresión imperialista e libertación nacional de clase mostra que calquera pequena vitoria é apenas parte dunha guerra social que todo abarca, na cal o estancamento do pobo traballador é un sinal de fraqueza e dúbida que o imperialismo aproveita de inmediato para endurecer e ampliar a súa contraofensiva. Neste vaivén de altos e baixos permanentes, é decisivo que o proletariado se lance á creación de contrapoderes que multipliquen a súa forza, que lle permitan organizarse mellor, que

amplíen redes e estruturas de clase e de independentismo, dentro do posíbel baixo a opresión nacional.

Todas e todos sabemos o que son os contrapoderes: son os *gaztetxes*, os centros sociais auto-organizados; as sedes de partidos e organizacións revolucionarias; os espazos da prensa libre e crítica; os movementos máis ou menos estábeis que o pobo traballador crea para construír un modo de vida, unha praxe, totalmente oposta á opresora — como a luta contra o narcocapitalismo, o fascismo, as infiltracións policiais, o terrorismo patriarcal, a destrución do medio urbano e, con el, dos sistemas de educación, saúde, transportes, vivenda social de cualidade; a invasión dos hipermercados e a destrución do tecido social popular; a organización de festas populares reivindicativas non mercantilizadas; e por aí fóra. Recuperar, construír, coordinar, ampliar e defender eses contrapoderes é vital, tal como é esencial dotalos dunha unidade estratéxica en dirección aos obxectivos da independencia de clase, do socialismo e do comunismo.

E un obxectivo irrenunciábel e sempre presente é o de unir o internacionalismo proletario ao independentismo socialista na luta de morte contra o capital e as súas atrocidades imperialistas. As formas de o facer son múltiples, porque múltiples son os fíos que ligan as resistencias ao imperialismo. É imprescindíbel que a militancia coñeza a teoría marxista do imperialismo e a da crise do capital, que, como vimos, están interligadas. A partir de aquí, é moi fácil demostrar que o avance da independencia socialista é o recuo do imperialismo. Cuba é un exemplo, mais tamén moitos outros pobos que hoxe se suman, dunha forma ou doutra, á crecente oposición ao imperialismo. Coñecendo as leis tendenciais e as contradicións do capitalismo, sabemos cal é a función da guerra imperialista contra os pobos. De aí até demostrar que unha greve nunha empresa con participación sionista, ou un boicot a empresas de transporte que levan armas para a OTAN, ou a oposición de masas ao gasto militar, ou o repudio radical á cultura que lexitima o imperialismo en calquera das súas formas, ou a recolla de diñeiro e outros bens para axudar pobos atacados, ou a creación de redes de acollemento para refuxiados ameazados, ou a denuncia permanente do servilismo imperialista da burguesía local e dos seus partidos dóciles —

todo isto, e muito máis, son demostracións prácticas e comprensíbeis da unión entre a luta pola independencia socialista e a luta antiimperialista.

As orixes do antiimperialismo: teoría, praxis e importancia da América Latina e do Caribe

Henry Boisrolin

Coordinador do Comité Democrático Haitiano na Arxentina

I. Introducción

Trátase, sen dúbida, dun dos temas históricos máis complexos de analizar, debater e sobre o cal tomar posición. Representa, de certo modo, un verdadeiro desafío —non apenas para as varias áreas das chamadas ciencias sociais— cando se pretende comprendelo con seriedade e profundidade, mais, sobre todo, para a militancia revolucionaria en todo o mundo. Isto débese, en grande medida, ás múltiples formas que este tema asumiu en distintos lugares, desde as conquistas realizadas por certos países europeos na América, en África e na Asia.

No caso específico da América Latina e do Caribe —espazo que privilexiarei neste breve artigo—, esa historia comeza co desembarque dos españois comandados por Cristovo Colón en 1492. A posterior conquista e colonización da rexión envolveu tamén África nesa cruel empresa de pillaxe e exterminio de varios pobos dun continente enteiro.

Efectivamente, África foi, sen calquera dúbida, o principal espazo xeográfico onde eses europeos raptaban seres humanos, transportándoos despois, en condicións inhumanas, por vía marítima até a América (*Abya Yala*¹), para os transformar en persoas escravizadas, tratadas como animais co simple don da fala. Esta operación criminosa ocorreu, sobre todo, despois do xenocidio perpetrado contra os pobos orixinarios do continente americano. A Historia ensínanos que eses homes e mulleres africanos chegaban para substituír eses pobos nos

territorios onde os conquistadores saqueaban todas as riquezas desta parte do mundo, por medio do sistema de dominación «escravista» e doutras formas de explotación.

Esa obra autoproclamada «civilizadora» —polos propios asasinados e saqueadores— tornouse nun dos elementos constitutivos do capitalismo, sendo fundamental para o seu posterior desenvolvemento e consolidación.

Por conseguinte, non podemos abordar o tema das orixes do antiimperialismo ignorando esta parte da historia da humanidade. Especialmente se entendermos o antiimperialismo como unha corrente política que se opón a todas as formas de dominación exercidas por certas potencias sobre outros pobos, con énfase na autodeterminación, na liberdade plena e activa, e na soberanía nacional. O seu surximento histórico non pode, a meu ver —como o fixeron e continúan a facer diversos investigadores— ser remitido apenas para o final do século XIX. É necesario ligalo ás lutas contra o colonialismo europeo e á expansión do imperialismo norteamericano.

II. Recoñecemento histórico contra o esquecemento ou o silencio

Neste encadramento, considero que as resistencias dos propios secuestrados desde África —despois as súas lutas nos navíos «negreiros», así como nas plantacións— contra a conquista e a colonización, procurando sempre a súa liberdade, constitúen o punto de partida do anticapitalismo e do antiimperialismo. Sen esquecer, é claro, as lutas dos pobos orixinarios, como as do cacique Enriquillo e da cacica Anacaona, na illa do Haití, denominada *La Española* na xiria colonialista, por Cristovo Colón. A rebelión do cacique Enriquillo tivo lugar entre 1519 e 1533. A cacica Anacaona foi executada polos españois en 1503, após ser acusada de conspiración polo gobernador español, Nicolás de Ovando.

Segundo os datos históricos recollidos e divulgados por varios manuais elaborados por intelectuais e estudoso da República do Haití (*Ayiti*²) e

da República Dominicana, a rebelión de Enriquillo, tamén coñecido como Guarocuya, foi un levantamento indíxena na illa *La Española* (actualmente formada por dous países: a República Dominicana e a República do Haití) contra o dominio español. Enriquillo, nobre taino, liderou a resistencia desde a rexión montañosa de Bahoruco, onde se refuxiara con outros indíxenas. Foi derrotado polos conquistadores españois en 1533.

Por outro lado, Anacaona, cacica de Jaragua, foi executada en 1503 por orde do gobernador español Nicolás de Ovando, que a acusou de conspirar contra os españois após unha visita ao seu territorio. De facto, foi ela quen convenceu o seu marido, Caonabo, a exterminar todos os homes deixados por Colón antes de regresar a España, após a súa primeira viaxe. No regreso, Colón encontrou os cadáveres dos seus homes apiñados e sen ollos. Estes cometeran todo o tipo de abusos e masacres contra os habitantes da rexión. A morte de Anacaona pode ser considerada un símbolo da resistencia indíxena, pois marcou un punto de inflexión na relación entre os españois e os taínos na illa.

No que toca aos africanos transportados, son incontrovertíbeis as resistencias dos quilombolas, dos cimarróns, etc.; ou sexa, aquelas protagonizadas por luitadores e luitadoras que fuxían para as montañas e atacaban sobre todo de noite os escravistas e as súas plantacións. Facendo unha breve revisión desas luitas, importa destacar, por exemplo, a resistencia no Brasil de Zumbi contra os portugueses a partir de 1665, contra a escravitude e pola autonomía do quilombo dos Palmares —autonomía que se mantivo até o asasinato de Zumbi en 1695. No caso da Venezuela, é imprescindible recordar a insurrección liderada en 1795 por José Leonardo Chirino.

Esa insurrección, tamén coñecida como a insurrección dos negros de Coro, foi realizada por persoas escravizadas na Venezuela, iniciándose a 10 de maio de 1795. Este acontecemento histórico é considerado, sobre todo polos actuais dirixentes do proceso Revolucionario Bolivariano, como unha das primeiras tentativas independentistas rexistradas na Venezuela, mesmo que non alcanzase os seus obxectivos.

Outros antecedentes históricos que tamén merecen ser recordados son as luitas lideradas por José Gabriel Condorcanqui, que se autodenominaba Tupac Amaru II, e por Tupac Katari. A rebelión de Tupac Amaru foi unha resposta contundente á explotación colonial, especialmente ás reformas borbónicas e á presión fiscal imposta pola Coroa Española. Esa rebelión comezou en novembro de 1780 e durou até 1782. Alcanzou, inicialmente, grandes vitorias, como a tomada de Ayaviri e a Batalla de Sangara. Foi a primeira grande revolución surxida no contexto do proceso emancipador ocorrido no vicerreinado do Pavo e constituíu un precedente para as guerras de independencia que emerxerían na América no inicio do século XIX. Tupac Amaru II foi executado a 18 de maio de 1781, na praza de Cusco, após ser descortizado por catro cabalos, segundo varias fontes históricas.

Tal como Tupac Amaru, no territorio que corresponde actualmente á Bolivia, Tupac Katari liderou unha formidábel rebelión contra os conquistadores españois. Procuraba a libertación dos indíxenas fronte ao xugo imposto polas forzas coloniais. Foi derrotado, tamén escuartizado por catro cabalos e executado a 15 de novembro de 1781, na praza de Peñas. Ao lado de Tupac Katari, luitou unha muller excepcional que entrou para a historia: Bartolina Sisa. Ela deixou para a posteridade un legado de coraxe e dignidade na luta pola libertación dos/as oprimidos/as.

É necesario sinalar, aínda, que esas luitas contribuíron para o desenvolvemento dun pensamento que hoxe se coñece como pensamento decolonial. Que significa esta afirmación? Simplemente, que o antiimperialismo, na nosa rexión latinoamericana e caribeña, ten aí a súa orixe.

Agora, se tivermos que considerar un punto fundamental de inflexión en todo ese proceso, ese é, sen dúbida algunha, a Revolución Haitiana — anticolonial, antiescravista, antirracista, antieurocéntrica e anticapitalista —, vitoriosa en 1804. Esa única revolución exitosa, hexemonizada e protagonizada por persoas escravizadas, representa un marco fundador na luta antiimperialista a nivel mundial. O seu impacto superou a rexión do Caribe, desafiando e rompendo coa orde colonial, racial e económica

do século XIX. Neste sentido, ao derrotar os exércitos españois, británicos e franceses tanto no campo de batalla como no das ideas, lanzou as bases para os movementos de libertación na América Latina, en África e tamén noutras rexións.

Agora, se tivermos que considerar un punto fundamental de inflexión en todo ese proceso, ese é, sen dúbida algunha, a Revolución Haitiana — anticolonial, antiescravista, antirracista, antieurocéntrica e anticapitalista —, vitoriosa en 1804. Esa única revolución exitosa, hexemonizada e protagonizada por persoas escravizadas, representa un marco fundador na luta antiimperialista a nivel mundial. O seu impacto superou a rexión do Caribe, desafiando e rompendo coa orde colonial, racial e económica do século XIX. Neste sentido, ao derrotar os exércitos españois, británicos e franceses tanto no campo de batalla como no das ideas, lanzou as bases para os movementos de libertación na América Latina, en África e tamén noutras rexións.

Ese golpe ao sistema escravista e colonial non radicalizou os conceptos de liberdade, igualdade e fraternidade da Revolución Francesa, como acostuman afirmar algúns estudosos do tema; ao contrario, ao meu ver, colocou en causa outro tipo de liberdade. Importa recordar que unha das principais palabras de orde da guerra pola liberdade e independencia foi: *liberdade ou morte*.

Outro punto a considerar, nunha lectura decolonial da Revolución Haitiana, é o artigo 14.º *bis* da Constitución de 1805, promulgada polo Liberador do Haití, Jean-Jacques Desalines. Ese artigo estipulaba: «Todo ser humano que quixer habitar este solo, independentemente da cor da súa pel, será coñecido baixo a denominación de negro». Tratouse dunha resignificación da categoría colonial *negro*, como símbolo de unidade e resistencia. Ao mesmo tempo, demostrou que a luta antiimperialista non é apenas política, mais tamén racial, económica e cultural.

Eses aspectos da Revolución Haitiana, analisados nunha perspectiva decolonial, foron desenvolvidos de forma maxistral polo historiador e antropólogo haitiano Michel-Rolph Trouillot, no seu texto *Silenciando o pasado*.

Outro trazo anticolonial e antiimperialista desa Revolución foi a súa práctica internacionalista. Efectivamente, apoiou de forma concreta e activa as luitas independentistas na América Latina. Por exemplo, en 1816, o Liberador Simón Bolívar recibiu, por dúas veces, do presidente haitiano Alexandre Pétion, refuxio, armas, municións, diñeiro, unha prensa, e centenaes de combatentes haitianos que acompañaron e luitaron ao lado de Bolívar. Todo iso apenas en troca da promesa de abolir a escravitude nas colonias españolas libertadas por Bolívar. Ese exemplo vitorioso de 1804 no Haití inspirou tamén rebelións de persoas escravizadas na Xamaica, no Brasil e en Cuba.

Para entender mellor o asunto, pode ser mui útil o libro *De Cristovo Colón a Fidel Castro*, do intelectual e revolucionario dominicano Juan Bosch, publicado por primeira vez en 1970. Bosch foi o primeiro a enxergar o Caribe como unha «fronteira imperial» —ou sexa, como unha rexión disputada por imperios como España, Inglaterra, Francia, Holanda e os Estados Unidos. Segundo el, o Caribe sempre foi escenario de conflitos xeopolíticos e económicos, onde esas potencias tentaron — e aínda tentan — dominar e explotar os seus recursos. Ao mesmo tempo, o autor destaca a resistencia dos pobos caribeños contra o colonialismo e o neocolonialismo. Con base nunha análise marxista e argumentos sólidos, el defende que a historia do Caribe é a historia da opresión imperial e das luitas populares por independencia. Por iso, dá grande importancia á Revolución Cubana, vitoriosa en 1959, como un punto de virada na historia da rexión, abrindo un novo ciclo de luitas antiimperialistas.

Esas ideas de Bosch son parecidas coas do intelectual e marxista haitiano Gerard Pierre-Charles, nos seus estudos sobre o Caribe. El tamén enfatizou a resistencia dos pobos caribeños diante do colonialismo e do imperialismo. No libro *O pensamento sociopolítico moderno no Caribe*, analisou como a rexión se tornou albo de dominación económica e militar, principalmente despois da crise dos anos 1930. Foi alén, denunciando con datos concretos a instalación de bases militares e o control das empresas transnacionais como ferramentas do neocolonialismo, tendo os Estados Unidos como potencia dominante. Así como Bosch, destacou a importancia da

Revolución Cubana, vendo nela un símbolo de resistencia antiimperialista e un modelo alternativo diante da dependencia, da submisión e do saqueo.

III. Imperialismo como sistema global de dominación e explotación no cadro da dependencia na América Latina e Caribe

É imposible comprender plenamente a relación entre imperialismo e dependencia na rexión sen as contribucións do marxismo. Un dos estudosos deste tema foi o brasileiro Ruy Mauro Marini. Analisou concretamente o imperialismo a partir dunha perspectiva centrada na dinámica do capitalismo global e no seu impacto nos países periféricos da América Latina. Chegou a incorporar conceptos-chave como superexplotación, subimperialismo e transferencia de valor, revelando certas estruturas de dominación económica e política. De facto, Marini retoma a tradición leninista, mais, con creatividade, adáptaa á realidade latino-americana. Este exercicio reflexivo permitiu ao intelectual brasileiro destacar que o imperialismo non é apenas unha fase do capitalismo, mais si un mecanismo estrutural para garantir e perpetuar a desigualdade entre países centrais e países periféricos.

En relación ao concepto de subimperialismo, Marini introduciuno para describir o papel dalgunhas economías periféricas, como o Brasil, por exemplo. A pesar de continuar dependente do capital estranxeiro, o Brasil desenvolve unha acumulación interna concentrada e, así, actúa no escenario mundial como intermediario do imperialismo norteamericano en determinadas ocasións. Isto ficou claramente demostrado cando o Brasil, baixo a presidencia de Luiz Inácio Lula da Silva, aceptou a decisión do goberno norteamericano de asumir o comando militar da MINUSTAH (Misión das Nacións Unidas para a Estabilización do Haití). Unha misión que, na realidade, foi unha ocupación militar do Haití entre 2004 e 2017, violando a soberanía e o dereito á autodeterminación do pobo haitiano. Os soldados brasileiros, tal como os militares dos Estados Unidos cando ocupan un país, cometeron no Haití masacres, represión de mobilizacións populares, manipulación de eleccións, violacións sexuais, entre outros crimes. Ou sexa, tamén cometeron crimes que

acostuman ser clasificados como crimes contra a humanidade. Esta ocupación, que durou 13 anos, veu dar razón a Marini. Da mesma forma, demostrou que o imperialismo non é un estadio superado, mais si unha relación, unha categoría, que continúa actual. Por iso, é necesario, tamén a partir da periferia, desenvolver con maior organización, coherencia e convicción as luitas contra o capitalismo e a favor da revolución socialista, articulando a luta de clases co internacionalismo.

Neste contexto, e sobre todo analisando as guerras actuais, o xenocidio perpetrado, por exemplo, polos EUA no Haití, e o que está agora a ser levado a cabo en Gaza polos sionistas israelitas con total apoio dos EUA, o libro de Vladimir Lenin *O imperialismo, fase superior do capitalismo* (1916) mantén unha actualidade impresionante. Para Lenin, após identificar as principais características do imperialismo, esta etapa representa a última do desenvolvemento do capitalismo, marcada polo dominio dos monopolios, do capital financeiro e pola explotación global. Acentúa as contradicións do capitalismo e as agresións, mais tamén crea as condicións para o seu derrube a través da revolución socialista.

Agora, parécese interesante, para unha mellor comprensión do tema, destacar aquí algunhas contribucións do marxista arxentino Nestor Kohan. Súa obra *Teorías do Imperialismo e da Dependencia do Sur Global* (2022) aborda o imperialismo a partir dunha perspectiva mui crítica, baseada no marxismo e na teoría marxista da dependencia. Kohan destaca o papel do imperialismo como sistema de dominación económica, militar, política e cultural sobre o Sur Global. Por iso, el tamén retoma a tese leninista de que o imperialismo non é apenas unha política externa agresiva, mais si unha etapa histórica do capitalismo caracterizada pola concentración do capital en monopolios e oligopolios; pola fusión do capital financeiro co industrial, dominando a economía global; e pola explotación dos países periféricos por medio de mecanismos como a *superexplotación do traballo*, recuperando así ese concepto elaborado por Marini.

Noutro texto de grande valor, *Marx no seu (Terceiro) Mundo* (1998/2003), Kohan defende a actualidade dun marxismo non

colonizado. Para el, derrubar o imperialismo exige recuperar tradicións críticas e luitas esquecidas, a fin de construír alternativas revolucionarias desde e polos pobos oprimidos polo grande capital.

IV. A título de conclusión

Éme difícil escribir palabras finais sobre un tema tan crucial como o imperialismo, sobre todo nun mundo en plena metamorfose, que está a pasar dunha fase relativamente recente de unipolaridade, cos EUA como actor hexemónico, para unha en que o imperialismo se encontra en plena decadencia e potencias como a Federación Rusa e a China están a redefinir a correlación de forzas.

Aínda así, atrévome a afirmar, con base no que foi exposto anteriormente —especialmente nos traballos dos autores cuxas contribucións me serviron de apoio analítico—, que o imperialismo aínda non desapareceu da face da Terra, e que toda a luta antiimperialista debe ser anticapitalista, internacionalista, non dogmática e asente nunha organización firme da clase traballadora e de todos/as os/as de máis oprimidos/as do mundo. Efectivamente, non basta aplicar reformas; é necesaria unha verdadeira e profunda ruptura revolucionaria co sistema capitalista. Se é certo que o imperialismo pode ser considerado unha fase de decadencia do capitalismo, a súa derrota definitiva dependerá sempre da capacidade dos pobos para lutar e construír o socialismo.

V. Bibliografía consultada

Bosch, Juan, *De Cristóbal Colón a Fidel Castro. El Caribe frontera imperial*. Editorial Miguel Ángel Porrúa, 1976.

Kohan, Néstor, *Teorías del Imperialismo y la Dependencia del Sur Global*. Editorial Cienflore, 2022.

Kohan, Néstor, *Marx en su (Tercer) Mundo*. Editorial Cienflore, 2003.

Marini, Ruy Mauro, *Dialéctica de la dependencia*. México, ERA, 1987.

Pierre-Charles, Gérard, *El caribe contemporáneo*. Siglo XXI editores, 1981. Pierre-Charles, Gérard, *El pensamiento sociopolítico moderno en el Caribe*, coedición de IIS con el Fondo de Cultura Económica, 1985.

Trouillot, Michel-Rolph, *Silenciando el pasado*. Editorial Comares, 2017.

1. *Abya Yala* é un termo orixinario da lingua *kuna*, utilizado para designar o continente americano na súa totalidade, en alternativa á designación «América», de orixe colonial. Significa «terra en plena maturidade», «terra viva» ou «terra en flor». A proposta de adopción deste termo como nome propio do continente foi feita polo líder aimara Takir Mamani. A lingua *kuna* é falada polos pobos indíxenas que habitan territorios do Panamá e da Colombia.
2. *Ayiti* (en lingua taina e en *kreyol*); *Haiti* (en francés); Haiti (en castelán), é unha palabra de orixe taina que significa «terras montañosas».

Maurício Castro

É argumento habitual das esquerdas vinculadas a proxectos estatais dominantes, ou aos directamente imperialistas, a suposta extemporaneidade do chamamento aos dereitos nacionais. Tamén na Galiza, onde abundan raciocinios, tipo «*en plena globalización, non toca levantar novas fronteiras, até porque os estados están a perder sentido fronte ás grandes corporacións*».

O certo é que a dialéctica entre libre mercado e proteccionismo é vella e continúa aí, como vemos na actualidade, co resurximento de tendencias antiglobalistas en importantes sectores capitalistas. Claro que aínda é máis vello –e tamén continúa aí– o papel imprescindíbel do Estado na constitución e desenvolvemento histórico do capitalismo. Iso é así tanto nas súas orixes, como no seu desenvolvemento, sen que os chamamentos antiestatalistas dos liberais pasasen da retórica, excepto para debilitar as nacións con economías subdesenvolvidas, garantindo que manteñen as súas posicións dependentes.

Porén, desde que ficou evidente a vocación mundial do capital, non faltou quen enxergase un futuro sen nacións. Foi o caso das previsións de Karl Kautsky, líder da II Internacional, sobre un «ultraimperialismo» resultado do total desdobraemento da etapa imperialista, que unificaría todos os estados nun só. Teses contestadas pola teoría do imperialismo de Lenin, que hoxe conta co aval de máis dun século de vixencia, desde que foi desenvolvida en 1916.

Retrocedendo até os tempos da I Internacional, encontramos xa o debate sobre nacionalismo e colonialismo, en que Karl Marx tivo, como se sabe, un papel relevante, en polémica con algúns sectores cosmopolitas do movemento operario da altura. Comecemos por

lembrar que non existe unha formulación sistemática da cuestión nacional en Marx e, por tanto, non serei eu quen tente levalo máis lonxe de onde a súa obra permite.

Pode, con todo, apuntarse para unha evolución na orientación que Marx e Engels dan á cuestión nacional, sempre como parte da «emancipación política» e, por tanto, do programa das revolucións burguesas. Como o resto de dereitos «prometidos» por aquelas, tamén os dereitos nacionais ficaron vaciados de contido coa definitiva instalación da burguesía no poder. Corresponderá, entón, na previsión de Marx, á revolución socialista tornalos realidade.

As revolucións fracasadas de 1848 na Europa, primeiras en que o proletariado tomou a dirección política, marcan o pensamento de ambos teóricos do socialismo. Por unha parte, xa antes fixeron referencias explícitas ao apoio que os comunistas debían dar, por exemplo, aos independentistas polacos, inclusive no *Manifesto Comunista* (1848): «*Na Polonia, os comunistas apoian o partido que ve nunha revolución agraria a condición da libertación nacional, isto é, o partido que desencadeou a insurrección de Cracovia en 1846*».

Na mesma obra, a célebre referencia a que «*os operarios non teñen patria*» permite, desde que leamos o parágrafo completo, comprobar que, para Marx, «*o proletariado ten por obxectivo conquistar o poder político e erixirse en clase dirixente da nación, tornarse el mesmo a nación; el é, nesa medida, nacional, aínda que de nengún modo no sentido burgués da palabra*». Trátase dun chamamento á disputa da hexemonía de clase, en man da burguesía, para ser conquistada polo proletariado, constituíndose así en nova clase hexemónica da nación.

Por outra parte, o desenlace reaccionario das revolucións de 1848 leva Marx e Engels a condenar o papel dalgunhas nacionalidades eslavas, aliñadas cos exércitos dos imperios ruso e austríaco, o que as tornaba demandantes a integraren un campo paneslavista de carácter reaccionario, fomentado polo Tsar.

No caso do seu país, a Alemaña é analisada como atrasada nas tarefas do desenvolvemento capitalista, o que se plasma na falta de unificación,

até a década de 70 do século XIX. Móstranse favorábeis á modernización e preocupados co papel dirixente de dous sectores reaccionarios da sociedade xermánica, a nobreza rural e os militares, no proceso de creación do Estado nación alemán. Preocupación razoábel, vista a evolución posterior...

A Irlanda é, xunto ao xa referido caso da Polonia, representativa da evolución positiva das posicións de Marx na cuestión nacional, apoiando os dereitos da nación pequena contra a grande. Se nos anos 40 mantiña posicións federalistas, xulgando que a liberdade da Irlanda dependía da revolución inglesa, na década seguinte pasa a considerar que será a conquista da independencia pola Irlanda que permita o proletariado inglés avanzar na súa propia emancipación. O fin das esperanzas no cartismo inglés parece influír nesa evolución de Karl Marx, xunto á resistencia heroica do pobo irlandés, que el mesmo definirá, nunha carta de 1870, como «o ardor revolucionario do operario celta».

Sobre a evolución posterior, o relato incluído polo recentemente falecido Domenico Losurdo na súa obra *A luita de clases, unha historia política*, citando o socialista francés Charles Longuet, colectáneo de Marx, é ilustrativo: «*A insurrección polaca de 1863, as revoltas irlandesas dos fenianos de 1869, da Liga agraria e dos Home Rulers de 1874 —todas esas insurreccións das nacionalidades oprimidas foron acompañadas pola bancada da fortaleza da Internacional [referencia ao lar de Karl Marx] cun interese que non fôí menor do que aquel que acompañou a maré ascendente do movemento socialista dos dous hemisferios*».

Un relato confirmado pola carta, esa si directamente documentada, que Marx escribe a Engels, en 1867, logo após a execución de tres militantes revolucionarios irlandeses enforcados baixo a acusación de organizar a libertación, á man armada, de dous dirixentes independentistas, ocasionando a morte dun policía inglés: «*Desde a execución de Manchester, Jenny está de luita e usa a súa cruz polaca sobre un tufo verde*» (a unión dos símbolos nacionais polaco e irlandés).

A resposta de Engels é igualmente inequívoca, segundo nos lembra Losurdo: «*Non preciso de decer que tamén na miña casa negro e verde dominan*» [en referencia ás cores do luto e da nacionalidade irlandesa].

As mencións favorábeis á luta irlandesa prolónganse o resto da súa vida. En 1870, nunha das súas cartas sobre a temática irlandesa, afirma que «*na Irlanda, a cuestión da terra foi até agora a forma exclusiva que a cuestión social asumiu, porque é unha cuestión de vida ou de morte para a maioría do pobo irlandés, porque, ao mesmo tempo, é inseparábel da cuestión nacional*».

Xa no caso da India, a avaliación de Marx pasou dunha certa xustificación do imperialismo británico sobre a atrasada nación asiática, na medida que iría servir para desenvolver as súas forzas produtivas, para unha progresiva rectificación de calquera complicidade co colonialismo, chegando á condena explícita da barbarie colonial.

Vemos inclusive antes do *Manifesto*, en 1847, como n'*A Miseria da Filosofía* realiza unha crítica contundente á extorsión colonial que sofre a India, onde millóns de operarios «*tiveron que perecer para proporcionar ao millón e medio de operarios ocupados na Inglaterra na mesma industria tres anos de prosperidade sobre dez*». Recoñece así á clase traballadora india entidade propia fronte á inglesa e apela á súa libertación do «*xugo da dominación inglesa*».

En 1853, no artigo «Resultados futuros do dominio británico na India», publicado no *New York Daily Tribune*, fai un duro e directo alegato anticolonialista: «*a profunda hipocrisía, a barbarie intrínseca da civilización burguesa están diante de nós sen veos, non apenas nas grandes metrópoles, onde elas asumen formas respectábeis, mais voltemos os ollos ás colonias, onde perambulan núas*».

Os textos sobre a América Latina mostran sobre todo unha actitude semellante á que mantivo inicialmente en relación á India, o que tamén acontece coas súas consideracións sobre a política colonial británica contra a China, con motivo das chamadas *Guerras do Opio*. A desagregación da estrutura económica tradicional chinesa é primeiro comprendida e despois condenada por Marx, que manifesta a esperanza

en que a intervención colonialista provoque á súa vez un efecto de volta na propia Inglaterra.

Poderíamos acrecentar avaliacións de distinto tipo sobre conflitos nacionais concretos, que aspiran sempre a unha caracterización de base materialista, ligada aos intereses do avance social en cada contexto. Con maior ou menor fortuna, son as luitas de clases desenvolvidas en cada etapa que determinan o seu aliñamento en favor de pobos e nacións europeas ora olladas con simpatía (Alemaña, Hungría, Italia...), ora criticadas baixo acusación de seren instrumentalizadas polas potencias reaccionarias da época (especialmente os pobos eslavos). Algo semellante, coas súas particularidades e ás veces con menor coñecemento de causa, é aplicábel aos dominios coloniais no resto do mundo.

Nada de nihilismo nacional, por tanto, nen adhesión acrítica ás posicións cosmopolitas ou colonialistas. Como a de Marx non é «palabra de Deus», poderemos concordar ou discordar das súas avaliacións concretas en tal, ou cal contexto e país, mais os dereitos nacionais, formando parte do que el chama «emancipación política», constitúen, nas súas propias palabras, *«un grande progreso»* e axudan a perfilar *«a forma definitiva da emancipación humana dentro da orde mundial vixente até aquí»*.

Isto é, a burguesa, en que todas e todos nós aínda estamos inseridos.

Publicado orixinalmente no semanario Sermos Galiza en 27 xullo de 2018
con motivo do bicentenario de Karl Marx.

Eclosión, apoxeo e declive do imperialismo norteamericano

Christian Nader

Primeira fase: fundamentalismo puritano, supremacía anglófona e o «Embrión dun grande imperio» segundo A. Hamilton

Ao longo da súa historia, desde o surximento en canto nación independente, o imperialismo dos Estados Unidos pasou por diversas transformacións e reformulacións nas súas xustificacións e estratexias para cometer atrocidades. Os ideais supremacistas, capitalistas/imperialistas, racistas e coloniais non foron consecuencias graduais do seu proceso inicial de expansión —desde antes da separación da matriz colonial inglesa/británica, os líderes da independencia xa concibían o futuro Estado nacional como unha entidade excepcional, destinada á expansión perpetua e ao dominio absoluto do planeta. George Washington consideraba os EUA un *imperio nacente*, que rivalizaría en breve con potencias como a Francia e a Gran Bretaña. John Adams, o segundo presidente, afirmaba que o novo país sería un *farol para iluminar os ignorantes*. O seu sucesor ampliou esa idea, chamándoo *Imperio da Liberdade* e prevendo que o novo país se estendería para alá dos límites occidentais das trece colonias británicas, penetrando nas profundidades «salvaxes» da América do Norte, habitadas por *bárbaros*. O propio profeta Thomas Jefferson sentenciou que, se os pobos nativos *rexeitasen o progreso*, o novo país tería que os expulsar. Este é o primeiro mito que debemos destruír: os EUA non naceron como unha república, mais como un imperio, conceptualizado como tal antes mesmo da independencia. Estruturaránse con base en dous piares centrais (correntes distintas, mais complementarias): un

cientificista, civilizacional e imperialista, disfrazado de republicanismo; e outro teolóxico, escatolóxico —milenarista. O primeiro defendía que os EUA eran fruto da gloria, enxeño e cualidades excepcionais das razas/culturas brancas/europeas, que lles revisaban a misión de civilizar ou escravizar os pobos considerados inferiores e de impor ideas como liberdade, democracia, xustiza e libre mercado aos catro cantos do mundo. O segundo, con base nunha visión protestante puritana, sustentaba que unha divindade, a través da providencia divina, guiaría os norteamericanos na súa luta inminente contra o paganismo e a idolatría dos pobos nativos, e na subordinación do sur novohispano/mexicano católico, de maioría mestiza.

Estas dúas correntes sintetizaranse no dogma ou doutrina do *Destino Manifesto* —unha narrativa que levou a *Nova Xerusalén* e o *Segundo Pobo Electo* a establecer os seus obxectivos expansionistas iniciais en dirección ao oeste, partindo da costa atlántica rumbo ao Pacífico. Aínda que o proceso xenocida contra os pobos indíxenas comezase muito antes da independencia dos EUA, foi apenas no século XIX, co capital acumulado grazas ao potencial industrial do norte e ao escravismo do sur, que a aventura da pillaxe territorial puido ser financiada. Ese proceso comezou en 1803 coa compra da Luisiana á Francia —un territorio colosal que case duplicou a xeografía dos EUA e levou os invasores anglófonos a iniciar unha limpeza étnica contra as *500 nacións*, desde oeste do Mississippi até as encostas orientais das Montañas Rochosas.

Aínda que as teorías etnocéntricas e racistas teñan enraizado no solo dos EUA desde a chegada dos primeiros invasores ingleses e escoceses o século XVII, foi no inicio do século XIX que se tornaron política oficial do goberno norteamericano, durante a presidencia de Andrew Jackson, cando a expulsión e o exterminio dos pobos orixinarios se intensificaron e se tornaron prioridade do réxime colonial a través da Lei de Remoción dos Indios de 1830, que permitiu a expulsión de millóns de persoas para alá do Mississippi. Entre 1817 e 1825, a presidencia foi ocupada por James Monroe, durante cuxo mandato foi elaborada outra das pedras angulares do imperialismo norteamericano. Aínda que a doutrina leve o nome do presidente, o verdadeiro cerebro foi John Quincy Adams, o seu

secretario de Estado e futuro presidente, que afirmaba que os EUA estaban *destinados por Deus e pola natureza a ser o pobo máis populoso e poderoso xamais unido baixo un mesmo pacto social*. En liñas xerais, a tese monroísta definía o territorio americano na súa totalidade como o *espazo vital* e esfera exclusiva dos Estados Unidos —un continente onde as potencias imperialistas europeas non terían lugar, pois o extractivismo colonial e a inxerencia serían monopolios de Washington, que viría a tornarse, como ben previu Simón Bolívar, o carrasco hemisférico das futuras repúblicas independentes.

En 1845 chegou á presidencia James Polk, admirador e discípulo de Andrew Jackson. Foi neste momento que a quinta esencia do imperialismo norteamericano se manifestou. En 1846, após o roubo do territorio do Texas, os EUA iniciaron a agresión contra o México, un país con apenas 25 anos de existencia e que, despois dun proceso de independencia que custou case un millón de vidas e sucesivos conflitos internos, estaba en bancarrota e practicamente arruinado. En 1847, o México perdeu case 2.300.000 km² do seu territorio. Os anglófonos tiñan finalmente alcanzado o seu obxectivo de chegar ao Pacífico. A partir deste momento, o imperialismo norteamericano voltou os ollos para alén do territorio continental. É importante destacar que os EUA non conseguiron «pacificar» (ou sexa, limpar etnicamente) a América do Norte senón ao final do século XIX, pois mesmo nas últimas décadas daquel século a resistencia indíxena persistía, ben como a furia xenocida norteamericana, expresa en masacres como o de Wounded Knee, en 1890, cando máis de 300 Lakota (Sioux) foron asasinados polo exército dos EUA no Dakota do Norte, durante a presidencia de Benjamin Harrison. Mesmo en 1911, o exterminio proseguía, con masacres como o de Kelley Creek, no estado de Nevada, cando varias familias Newe (Shoshone) foron asasinadas.

A última fase do control da costa oeste norteamericana deuse en 1867, cando Washington aceptou a oferta do tsar Alexandre II e comprou a totalidade da Rusia Americana (cuxa presenza se estendía até zonas tan a sur como o norte da California). Con iso, os EUA puideron acceder ao Pacífico setentrional e ao Ártico, o que lles facilitou o acceso ao norte da

Asia, incluíndo o arquipélago xaponés, o extremo oriente ruso e as illas Diomedes/Gvozdev (fronteira entre Chukotka e o Alasca).

Segunda fase: A talasocracia e o imperialismo ultramarino.

O Secretario de Estado William Seward previu que, se os Estados Unidos conseguisen alcanzar o océano Pacífico e dominar o grande comercio do Oriente, surxirían como «o maior dos Estados existentes, maior que calquera un que algunha vez existise».

O «acto final» do período de Harrison foi o derrube, por medio dun golpe militar/paramilitar, da Raíña Lili'uokalani, última monarca dun Hawai independente —arquipélago que, a partir dese momento, se transformou nun verdadeiro «porta-avións» norteamericano e nunha peza-chave da súa estrutura colonial azucareira. Antes do fin do seu mandato, Harrison, aliado á plutocracia industrial —en especial ao magnate do aceiro Andrew Carnegie— modernizou a flota naval dos Estados Unidos. En Washington, decidiuse que os EUA competirían coas potencias coloniais europeas e procurarían territorios para explotar e saquear. En 1898, un decrepito imperio colonial español aínda mantiña posesións na América, Oceanía e Asia. O goberno de Madrid recusábase a vender as súas colonias caribeñas aos EUA, polo que, aproveitando a fragilidade ibérica, os norteamericanos recorreron a un ataque de falsa bandeira (o afundimento do USS Maine na Bahía d'A Habana) para declarar a guerra. Menos de catro meses despois, os EUA xa controlaban Porto Rico e Cuba, transformadas en protectorados. O mar do Caribe, á semellanza do Mediterráneo romano, tornouse o *Mare Nostrum* dos EUA, e a partir de aí iniciouse o proceso de extracción de recursos na América insular e na América Central, por medio de invasións e réximes monicreques, bautizados de *Repúblicas das Bananas* (hortícolas, frutas tropicais, azucre, cacao, café ou sisal).

Após a derrota da España, os EUA conquistaron tamén territorios do outro lado do Pacífico. As Filipinas tornáronse a súa porta de entrada para a Asia, en canto Guan pasou a integrar a ruta de abastecemento da súa flota de guerra, elemento fundamental nas décadas seguintes. Este non fora o primeiro contacto dos *yankees* con terras asiáticas. En 1854, a

expedición comandada por Matthew Perry, baixo ameaza de cañóns, obrigou o Shogunato Tokugawa a abrir os portos xaponeses ao comercio norteamericano. Dous anos despois, os EUA apoiaron os invasores e narcotraficantes británicos na súa segunda agresión á China manchú, participando na destrución e saqueo de Beijing —un episodio que se repetiría en 1900, cando integraron a invasión multinacional da China para esmagar o movemento soberanista antiocidental dos *Puños Harmoniosos*. En canto os EUA e outras potencias agredían a China, unha enorme vaga migratoria levou centenaes de miles de chineses para os territorios recentemente roubados aos mexicanos no Oeste norteamericano, onde traballaron practicamente como man de obra escrava nas minas da California durante a *febre do ouro*, e unha década máis tarde na construción da ferrovía Central do Pacífico, que permitiu o poboamento permanente do chamado *vello oeste* por falantes de inglés. Aquí surxiu outro dos piores supracistas/fascistas do imperialismo dos EUA: a sinofobia, baseada no concepto oitocentista de *perigo amarelo*, e materializada na Lei de Exclusión dos Chineses de 1882, que impediu até 1943 a entrada de migrantes chineses no corazón do imperio.

En 1899, baixo a presidencia de McKinley, os EUA repartiron coa Alemaña o territorio samoano, a 3.500 km do Hawai. Con iso, Washington pasou a exercer un control progresivo sobre a Polinesia e o Pacífico. Dous anos despois, McKinley foi asasinado, e o cargo pasou ao vicepresidente Theodore Roosevelt, que, a través da súa política intervencionista do *Big Stick* e do respectivo Corolario, deu novo e aterrador folgo ao monroísmo. Para manter a súa hexemonía continental e evitar a chegada de potencias europeas á América, os EUA tiñan que impedir tamén que os seus intereses comerciais e «democráticos» fosen ameazados por gobernos antagónicos ou revolucións populares. Por iso, o intervencionismo norteamericano intensificouse. *Teddy* ordenou, en 1903, a intervención na Colombia para promover a secesión do Panamá, permitindo así concretar aquilo que a Francia nunca conseguiu: a construción dun canal interoceánico, que non só aceleraría o fluxo de mercadorías de e para os EUA, como tamén permitiría o rápido traslado de tropas —algo extremadamente necesario nas primeiras décadas do

século XX, marcadas por constantes invasións norteamericanas de países centro-americanos e caribeños. Estas agresións foron vulgarmente apelidadas *guerras das bananas* e ocorreron na República Dominicana (1904 e 1914), na Nicaragua (ocupada entre 1912 e 1933), no México (ocupación do Porto de Veracruz en 1914), no Haití (ocupado entre 1914 e 1934) e nas Honduras (de 1903 a 1925). Estas invasións visaban garantir os intereses agroextrativistas das multinacionais norteamericanas United Fruit Company e Standard Fruit. O caso mexicano centrouse na tentativa de evitar a emerxencia dun goberno hostil aos EUA que puxese en risco o control dos hidrocarburos por parte dos anglófonos ou, peor aínda, que fixese alianzas con outras potencias, desafiando os principios da Doutrina Monroe —como se sospeitaba que podería acontecer co Imperio Alemán en plena Primeira Guerra Mundial, coincidindo coa Revolución Mexicana.

«Ensinarei as repúblicas suramericanas a elixir homes de ben».

— W. Wilson

En 1917, a pesar da grande Guerra, o triunfo bolxevique provocou pánico entre as clases dominantes da Europa e dos Estados Unidos, que temían que o ocorrido nos antigos dominios do tsar se puidese espallar para outras rexións. Iso levou o goberno de Woodrow Wilson, no seu segundo mandato, a participar na invasión multinacional da futura Unión Soviética, tentando —sen éxito— reverter os acontecementos da Revolución de Outubro. Este episodio marcaría toda a historia do século XX e a dar inicio á cruzada de oito décadas dos Estados Unidos contra o comunismo.

Terceira fase: superpotencia predadora e xenocida planetaria

Co fin da Segunda Guerra Mundial e coa economía industrial dos EUA practicamente intacta, Washington substituíu a moribunda hexemonía dos seus predecesores británicos como potencia dominante do planeta. O mesmo aconteceu cos senís imperios coloniais europeos, domesticados pola nova superpotencia. Na Alemaña, a pesar de procesos como os de Nuremberg, moitos nazis nunca pagaron polos seus

crimes; peor aínda, un grande número integrou a RFA (República Federal Alemá) e a OTAN. É o caso de Adolf Heusinger, ex-xeneral-xefe da Wehrmacht e futuro presidente do Comité Militar da Alianza Atlántica, ou de Albert Schnez, coronel da Wehrmacht que se tornou xefe do Estado-Maior da RFA durante o goberno de Willy Brandt, apenas para citar algúns. Máis de 1.500 nazis acabaron integrados na estrutura militar e científica dos EUA, evacuados da Europa en operacións como *Paperclip*, *Bloodstone* ou *Surgeon* (esta última británica), sendo os máis famosos Wernher Von Braun e Kurt Debus. O Xapón non foi excepción: logo após asinaren a rendición a bordo do *USS Missouri*, a 2 de setembro de 1945, iniciouse a ocupación do seu territorio —que continúa até hoxe— con máis de 50.000 militares norteamericanos estacionados no arquipélago en 120 bases, cuxas tropas son frecuentemente denunciadas por roubos, violacións e asasinatos. Tal como na Alemaña, moitos criminosos de guerra xaponeses foron aproveitados polos servizos secretos e polas forzas armadas dos EUA. Entre eles estaba Shiro Ishii, que liderou a Unidade 731, responsábel por realizar experiencias humanas en civís chineses e coreanos co uso de armas químicas e biolóxicas, e que foi «rehabilitado» por insistencia de Douglas MacArthur (ex-comandante supremo do Pacífico), tamén lembrado polos seus masacres en masa.

A sur do Xapón, atravesando o Mar da China Oriental, encóntrase a illa de Taiwan, que foi ocupada ou cobizada nos últimos 500 anos por invasores neerlandeses, españois e xaponeses, todos eles repelidos. En 1949, após a vitoria e fundación da República Popular da China, os restos do Kuomintang, liderados polo mafioso fascista Chiang Kai-shek, refuxiáronse na illa, que xa era controlada por estas forzas e onde, desde o inicio, cometeron masacres contra a poboación local. Todo comezou cos acontecementos de 28 de febreiro de 1947, cando máis de 30.000 persoas foron asasinadas por orde de Shek. Entre as vítimas estaban familias enteiras sospeitas de seren comunistas, ben como poboacións nativas falantes de linguas austronesias. A lei marcial estendeuse até 1987, período durante o cal centenas de miles foron mortos. Todo isto foi —e continúa a ser— tolerado polos EUA, que transformaron esta provincia renegada nun portaavións ou acoirazado á espera da súa

desexada agresión futura contra a China. A pesar diso, hai cada vez máis voces que rexeitan os planos independentistas (incentivados por Washington) e defenden a reunificación con Beijing.

A agresión contra o pobo coreano entre 1950 e 1953 foi unha extensión da Segunda Guerra Mundial, coa cal os Estados Unidos procuraban impedir que toda a costa continental do Pacífico, no nordeste asiático, caese en mans comunistas. Era esencial manter un enclave entre a Unión Soviética e a República Popular da China, que tamén puidese servir de «ponte» co Xapón no caso dun conflito coa China ou a URSS. Douglas MacArthur voltou a ser o comandante-xefe da agresión, caracterizada por un enorme número de atrocidades cometidas polas tropas invasoras e polas forzas surcoreanas contra a poboación tanto do Norte como do Sur (sospeita de simpatizar co comunismo). Nos seus bombardeos sobre o Norte, os EUA lanzaron máis de 650.000 toneladas de bombas, destruíndo todos os poboados norte-coreanos —desde cidades até aldeas— ben como infraestruturas públicas como encoros, hospitais e escolas. Estímase que, directa ou indirectamente, a agresión dos EUA matou entre tres e catro millóns de coreanos. A pesar das negociacións do imperio até hoxe, ficou comprobado o uso de armas químicas polos EUA contra a poboación coreana, incluíndo variola, meninxite, peste bubónica e cólera. Foi tamén denunciado que o xa referido Shiro Ishii, xunto con outros criminosos de guerra xaponeses como Masaji Kitano e Jiro Wakamatsu, colaboraron cos carniceros norteamericanos durante a guerra na Corea. MacArthur, antes de ser substituído por Truman, estivo presto a lanzar bombas nucleares sobre a China e a Corea do Norte para evitar a súa vitoria. Estimaba que 34 explosións serían suficientes para alcanzar ese obxectivo. Tamén chegou a considerar a posibilidade de «selar» o territorio norte-coreano con residuos nucleares. Como no Xapón, após o armisticio de 1953, os EUA iniciaron a ocupación do Sur, tolerada por unha serie de cleptocracias, comezando pola de Syngman Rhee, un burgués educado nos EUA que gobernou de 1948 a 1960, reprimindo brutalmente varios sectores, como o estudantil e o camponés. Após a súa «renuncia», asumiu o poder Park Chunghee, un militar corrupto e ferozmente anticomunista, que gobernou de 1963 a 1979 con man de

ferro, recibindo os aplausos da Casa Branca. Até hoxe, a ocupación dos EUA mantén cerca de 30.000 soldados no país. Paralelamente, a República da Corea transformouse nun dominio dos *Chaebol*, conglomerados industriais-financeiros que operan en todos os sectores —os máis importantes son a Samsung, a Hyundai e a LG.

A Doutrina Truman, elaborada por George Kennan en 1947, foi a ampliación planetaria e anticomunista do corolario de Roosevelt. A súa estratexia de contención baseábase no intervencionismo directo ou indirecto por parte do imperialismo norteamericano en calquera punto do globo onde houbera unha suposta «ameaza soviética». Na realidade, pretendíase esmagar movementos de libertación, fosen eles de orientación socialista ou non, garantindo a manutención das elites e dos clientes de Washington no poder. Paralelamente, os EUA lanzaron o Plano Marshall para reconstruír a Europa Occidental en ruínas, que serviu esencialmente como un mecanismo de domesticación, endebedamento e liberalización das economías nacionais, impedindo que estas impuxesen restricións aos produtos norteamericanos que inundaron os seus mercados, en canto as industrias locais foron absorbidas por multinacionais dos EUA. O golpe de misericordia á soberanía europea foi dado en 1949 coa creación da Organización do Tratado do Atlántico Norte (OTAN), que oficializou a entrega das burguesías nacionais e a perda de soberanía de once nacións europeas, transformadas en satélites e carne para cañón do imperialismo norteamericano. En resposta á creación da alianza atlántica, en 1955, os países socialistas da Europa (con excepción da Iugoslavia de Josip Broz Tito) asinaron o Pacto de Varsovia.

Coa chegada de Dwight Eisenhower ao poder, o imperialismo pasou a diversificar os seus obxectivos. Ao Pánico Vermello anticomunista do macartismo sumouse a antiga árabo-islamofobia. O pan-arabismo e o nacionalismo árabe eran intolerábeis tanto para Washington como para o ente sionista israelí, que desde a súa fundación en 1948 tornárase o «prefecto colonial» do imperio no oeste asiático. Após apoiar a súa creación e até mesmo armado o proxecto sionista, Moscova procurou compensar ese erro apoiando timidamente o goberno de Gamal Abdel Naser —que, á súa vez, recibira apoio do Occidente para chegar ao

poder e que, en 1956, para desgosto das potencias occidentais, decidiu nacionalizar o Canal de Suez. Iso provocou a ira de Londres, París e da xunta sionista de Tel Aviv, que atacaron o Exipto mesmo diante dos protestos tanto da Casa Branca canto do Kremlin. Aínda que as potencias coloniais obtivesen unha vitoria militar, estratexicamente foi unha derrota monumental, pois o goberno do Cairo mantivo a nacionalización do canal.

En 1944, Franklin D. Roosevelt escribiu estas palabras a seus aliados británicos:

«O petróleo persa... é voso. Imos compartir o petróleo do Iraq e do Kuwait. Canto ao petróleo da Arabia Saudita, é noso».

A presenza dos EUA no Magreb e no Mashreq foi oficializada en 1945, pouco antes do fin da guerra e poucos días após a conferencia de Yalta, cando nas augas do Canal de Suez, a bordo do *USS Quincy*, encontráronse Abdulaziz ibn Saud e Roosevelt. En poucas palabras, ficou acordado que, en troca dun fluxo inédito e barato de hidrocarburos da petromonarquía wahabita saudita, os EUA armarían o reino e, encima de todo, darían apoio ao réxime e o librarían das críticas internacionais polas súas atrocidades contra súbditos e rivais. En 1938, a Standard Oil da California descubrira un enorme campo de petróleo na provincia oriental persa da Arabia Saudita. A empresa mudaría de nome para Arabian American Oil Company, ou Aramco. Se os británicos axudaran os Saud na conquista da península, foron os norteamericanos que os mantiveron no poder. Desde entón, Washington pasou a considerar o oeste da Asia como unha rexión de importancia estratéxica extrema (case «civilizatoria»), o que se demostrou na herdanza, vinda dos británicos, do proxecto colonial sionista israelí. En 1946, ocorreu o primeiro golpe de Estado patrocinado polos ianquis: o de Husni alZa'im, que, en troca de miles de dólares, permitiu o roubo da provincia siria de Hatay (cuxa capital é Antioquia) pola Turquía.

Do outro lado do Golfo Pérsico, aconteceu a primeira grande intervención da era Eisenhower: a *Operación Ajax*, contra o goberno do primeiro ministro iraniano Mohammad Mosaddegh, que en 1953 estaba presto a nacionalizar os hidrocarburos persas nas mans da Anglo Iranian

Oil Company (hoxe British Petroleum). Após varias tentativas fracasadas, os británicos pediron axuda a Washington para realizar o golpe. Na época, a política imperialista era dirixida polos irmáns Dulles: Allen como director da CIA e John Foster no Departamento de Estado. O elo entre a CIA e o MI6 foi Kermit Roosevelt Jr., neto de Theodore Roosevelt. A caída de Mosaddegh foi realizada por medio das tácticas de sempre: operacións de bandeira falsa, subornos, paramilitarismo e campañas de demonización nos media. Despois diso, os países anglófonos permitiron que o seu monicreque Mohammad Reza Pahlavi continuase brincando de rei co título de *Shah*, en canto os iranianos eran reprimidos, torturados e asasinados nos alxubes da SAVAK, a garda pretoriana do réxime, creada e operada con apoio da CIA e do Mossad sionista. Co triunfo da Revolución Islámica, iniciouse unha nova fase da agresión dos EUA, desta vez por medio do Iraq, gobernado polo traidor do panarabismo, Saddam Hussein, que en 1980, fortemente armado polos EUA, atacou a nacente República Islámica nunha guerra que terminou en 1988 e custou máis de medio millón de vidas. Desde entón, o Irán foi un dos principais albos da furia imperialista norteamericana, mediante bloqueos económicos, atentados, asasinatos selectivos, tentativas de fragmentación territorial e asasinatos políticos —algo que se intensificou en 2020 co asasinato de Qasen Soleimani e, posibelmente, co envolvimento na morte de Ebrahin Raisi en 2024. No fin dese ano, o imperio, por medio do seu enclave sionista, prosegue coa súa ofensiva contra Teherán.

No sueste asiático, o imperio colonial francés foi derrotado e expulsado da Indochina polo Việt Minh. Os EUA pasaron a patrocinar o goberno do Vietnam do Sur após a división de 1954. O control do sueste asiático significaba unha porta de entrada para o corazón da Asia, principalmente rumbo á China continental, que en 1950 tornárase unha república popular. O Occidente temía que o virus comunista se espallase para o oeste, desencadeando un efecto domino global, comezando pola península malaia, Indonesia e o estratéxico Estreito de Malaca. A Malaisia e Singapur aínda estaban baixo dominio colonial británico —o mesmo non ocorría con Xacarta, que conquistara a súa independencia do imperio colonial holandés en 1945.

Os anos sesenta —períodos de Kennedy e Johnson— ficaron marcados polo aprofundamento do intervencionismo de Washington a nivel global. Os imperios coloniais de Francia, Reino Unido, Países Baixos e Bélxica desmoronáranse, e os seus gobernos foron transformados nun séquito de marionetas dos EUA, aglomeradas en organismos como a OTAN. Por iso, a tarefa proposta polos imperialistas norteamericanos foi tentar recuperar as ex-colonias e evitar que se aliñasen con Moscova ou Beijing. A década de sesenta ficou marcada polo atoleiro imperialista en solo vietnamita, o que levou os EUA a cometeren un número de atrocidades non vistas desde a Segunda Guerra Mundial. O número de vítimas vietnamitas resultantes da arremetida xenocida realizada polos invasores anglófonos oscila entre tres e catro millóns de persoas. O imperio utilizou toda a tecnoloxía da época contra a resistencia e o pobo vietnamita (así como o laosiano e o cambodiano), tratándoos como terra queimada por cazas, bombardeamentos con napalm, armas químicas (como o uso do axente laranxa), secuestros, tortura, asasinatos selectivos e, naturalmente, masacres xeneralizados. Calcúlase que os EUA lanzaron sobre o Vietnam máis de 7,5 millóns de toneladas de explosivos, o equivalente a 725 bombas nucleares con potencia semellante ás usadas contra o Xapón en 1945. A pesar das tropas invasoras mobilizadas superaren o medio millón (ás que se xuntaban máis dun millón do exército do Vietnam do Sur), a asimetría acabou por xogar a favor da resistencia nativa, grazas á intelixencia, experiencia e coraxe de grupos como o *Viet Cong*. Os vietnamitas xa enfrontaran e derrotado outros dous imperios coloniais, o francés e o xaponés, e Washington nunca trabara un conflito de guerrilla daquela natureza. Máis de 60.000 militares norteamericanos morreron, e até hoxe permanece descoñecido o paradiro de máis de 5.000.

O escenario vietnamita non podía repetirse noutras latitudes, especialmente nos países viciños. O principal foco de preocupación para os EUA era a Indonesia, entón baixo un goberno nacionalista e popular encabezado por Sukarno, que mantiña unha excelente relación co Partido Comunista —un dos máis influentes do mundo— e fora un dos fundadores do movemento dos Países Non Aliñados. Os erros

aprendidos até entón no Vietnam levaron a administración Johnson a recorrer a outras estratexias. En 1965, a CIA entrou en acción, subornando varios altos comandos que, sen éxito, tentaron derrubar Sukarno. A máquina mediática ligada aos sectores conservadores das forzas armadas entrou en escena, acusando o Partido Comunista de organizar masacres de islamitas, o que provocou unha vaga de persecucións en que máis dun millón de persoas sospeitosas de pertenceren ou simpatizaren co PC foron asasinadas. Unha das mentes por detrás deste xenocidio foi o padrasto de Barack Obama, Lolo Soetoro, que, coa súa mai Ann Dunhan, colaboraba coa CIA en Xacarta. O goberno de Bung Karno (Camarada Karno) chegou así ao fin, pasando os últimos anos da súa vida en prisión domiciliaria. Washington colocou como presidente o xeneral Suharto, xefe do exército. Logo despois, os EUA crearon un organismo que aliñou (ou domesticou) os países do sueste asiático baixo a súa órbita: a ASEAN.

As Filipinas viviron un proceso de ocupación norteamericana, apenas interrompido pola invasión xaponesa, que foi responsábel por múltiples atrocidades. Posteriormente, en 1946, as Filipinas alcanzaron a independencia, mais baixo o dominio dunha oligarquía próxima do capitalismo nipónico e norteamericano, que iniciou unha represión e exterminio contra os grupos comunistas nas illas, principalmente os Hukbalahap. Como de costume, os norteamericanos planearon e armaron o réxime para cumprir esa tarefa. En 1965, chegou ao poder Ferdinand Marcos, cuxo pai fora colaborador dos invasores xaponeses, dando inicio a un estado de terror e corrupción apenas comparábel a outros proxectos fomentados polos EUA noutras partes do Pacífico. A petición de Marcos, as Filipinas enviaron tropas para o Vietnam para apoiar a causa imperialista xenocida, en troca de bens por parte de Washington, como armas para esmagar grupos marxistas e islamitas (como os de Mindanau, por exemplo), e até partidos liberais. Para se perpetuar no poder, o ditador alegou que, se non o fixese, *os comunistas tomarían o poder*, e por iso decretou a Lei Marcial en agosto de 1972. Así comezou a *Bagong Lipunan*, a *Nova Era*, que incluíu tamén políticas sinóforas para filipinizar a sociedade. Marcos e o seu círculo próximo a militares, coñecido como os *Rolex 12* (polos reloxos suízos de luxo que o

ditador lles ofrecía), garantía a cleptocracia, en canto decenas de miles de tropas norteamericanas circulaban libremente polo país. Marcos abandonou o cargo en 1986, morrendo no exilio no Hawai en 1989. Após a súa fuga, o pobo filipino invadiu o Palacio de Malacañang, onde se encontraron os obscenos excesos do ditador e da súa familia, como os 2.700 pares de zapatos de Imelda Marcos. Co fin da *nova era* filipina, a subordinación ao imperio non terminou. Coa chegada ao poder de Corazon Cojuangco de Aquino, viúva de Benigno Aquino —principal opositor de Marcos, asasinado polo ditador—, a situación do país tornouse lixeiramente máis favorábel, mais a oligarquía filonorteamericana continuou a «administrar» o país, que se aliñou co proxecto sinófono dos EUA a partir de 2011, durante o mandato de Benigno Aquino III, o que foi revertido temporalmente con Rodrigo Duterte. En 2022, o pobo filipino tomou a grotesca decisión de elixir como presidente Ferdinand «Bongbong» Marcos Jr., que convidou o exército norteamericano a regresar ás Filipinas.

No caso nosoamericano, o pánico vermello e a furia macarthista atinxiron niveis insospeitados cando unha revolución como a cubana triunfou a apenas 145 quilómetros do territorio continental dos Estados Unidos. A primeira inxerencia da administración Kennedy consistiu en organizar unha invasión a Cuba en abril de 1961, apenas tres meses após a súa tomada de posesión. A derrota dos invasores polas Forzas Armadas Revolucionarias, recién-formadas e teoricamente pouco preparadas, deixou o goberno, os medios de comunicación e o pobo norteamericano atónitos. A histeria tornouse insustentábel cando o goberno d'A Habana se aproximou aínda máis de Moscova, o que culminou, en outubro de 1962, coa mobilización de mísiles nucleares para solo cubano, en resposta á mesma acción conducida pola OTAN na Turquía e na Italia. Máis tarde, perante a imposibilidade de destruír unha revolución que se estendía por todas as camadas da sociedade cubana, Washington optou polo terrorismo, tentativas de magnicidio, sabotaxe, propaganda e, en especial, o estrangulamento económico —unha política que continúa en vigor e que sería replicada contra outras nacións en resistencia.

Desde os primeiros anos do século pasado, os Estados Unidos xa colaboraban ou orquestraban golpes de Estado no noso continente. O

magnicidio de 1910 contra o presidente mexicano Francisco I. Madero tornouse o modelo que os EUA seguiron durante todo o século XX, tanto na América Latina como noutras rexións do mundo. A chamada «Decena Tráxica» (como os futuros golpes militares), foi planeada na embaixada dos Estados Unidos por Henry Lane Wilson, embaixador no México durante o mandato de William Howard Taft —un presidente cun pasado colonial marcado por ser @gobernador tanto de Cuba como das Filipinas. Este método, alén de ocultar o carácter intervencionista do imperio e de non prexudicar a «reputación» do seu discurso hipócrita en canto *farol da democracia*, mostrábase muito máis económico que unha mobilización de tropas para fins de invasión ou ocupación. Normalmente, bastaba unha boa contía de dólares para subornar sectores insurrectos da milicia, policía, paramilitares ou mercenarios —sen contar co apoio, por veces voluntario, das clases dominantes, profundamente proianquis e temerosas de revoltas populares.

Se a primeira metade do século XX se caracterizou por invasións, a segunda ficou marcada polos golpes militares maquiados por Washington ou polo seu patrocinio a brutais ditaduras. En 1954, o presidente guatemalteco Jacobo Árbenz foi derrubado (a petición da United Fruit Company). Ese mesmo ano iniciou a ditadura golpista de Alfredo Stroesner no Paraguai, que duraría 35 anos co beneplácito dos Estados Unidos. En 1961, o dominicano Rafael Trujillo, antigo aliado dos norteamericanos, foi asasinado por orde da CIA, que colocou no seu lugar Juan Bosch —tamén el derrubado por orde de Langley en 1963. O ano seguinte, o presidente brasileiro João «Jango» Goulart sofreu un golpe militar, dando inicio ao réxime que se mantería durante os 21 anos seguintes. En 1971, o boliviano Juan José «JJ» Torres foi igualmente deposto por un golpe que levou Hugo Bancer ao poder. Cinco anos despois, xa exiliado en Buenos Aires, Torres foi raptado e asasinado —un plano orquestrado por Bancer e por Jorge Rafael Videla, comandante da xunta militar golpista arxentina. En xuño de 1973, co obxectivo de eliminar a resistencia dos Tupamaros, unha ditadura cívico-militar tomou o control do Uruguai. Menos de tres meses despois, a 11 de setembro de 1973, ocorreu o golpe militar liderado por Augusto Pinochet contra o presidente chileno Salvador Allende, asasinado durante o

bombardeamento e o asalto ao Palacio de La Moneda. Con Nixon e Kissinger na Casa Branca, deuse inicio ao chamado Plano Cóndor, que consistía na coordinación dos réximes golpistas e fascistas da América do Sur para eliminar calquera foco de crítica ou insurxencia, o que se traduciu en tortura, asasinato e desaparecemento de decenas de miles de persoas en toda a rexión.

Despois do golpe no Chile, sucedéronse procesos semellantes en países andinos viciños, como o golpe de Francisco Morales Bermúdez no Pavo, e o da xunta militar ecuatoriana que derrubou Guillermo Rodríguez. Por fin, a 24 de marzo de 1976, o goberno arxentino de Isabel Martínez de Perón foi deposto pola xunta militar.

En 1981, o antigo actor de Hollywood e gobernador da California tomou posesión como presidente. A estratexia de inxerencia anticomunista de Ronald Reagan centrouse en armar até os dentes de máis diversa escumalla contra gobernos e movementos populares: escuadróns da morte e «contras» na América Central, narcoparamilitares na Colombia ou xihadistas no Afganistán —todo para combater o chamado *Imperio do Mal*, en referencia obvia ao bloque socialista. Entre o seu extenso historial de agresións e crimes, un dos actos máis covardes foi, sen dúbida, a Invasión de Granada, en 1983, motivada polo receo de Reagan e da súa comitiva de que todo o Caribe viñese a «cubanizarse».

O seu sucesor, George H. W. Bush —ex-director da CIA, ex-vicepresidente e membro dunha liñaxe que se enriqueceu apoiando nazis— tamén promoveu unha invasión logo ao asumir a presidencia: a do Panamá, contra o seu antigo protexido e narcotraficante de confianza, Manuel Noriega. Este fora un dos militares formados na Escola das Américas, situada en territorio panameño ocupado, onde o imperio adestraba forzas armadas e policía de todo o continente en técnicas de contrainsurxencia, espionaxe e tortura. Sospéitase que, anteriormente, a administración Reagan/Bush teña estado envolvida no asasinato do presidente panameño Omar Torrijos, tanto polos seus esforzos para nacionalizar o canal como pola súa aproximación a Cuba e á Nicaragua.

Aínda que se considere que o Plano Cóndor terminase no inicio dos anos 80, a verdade é que se estendeu á América Central, onde a barbarie patrocinada polo imperio continuou. En 1982, a Guatemala viviu un golpe de Estado que levou ao poder Efraín Ríos Montt (outro formado na Escola das Américas), que instaurou un réxime fascista e cristián fundamentalista. Co apoio de Washington e de Israel, cometeu un dos maiores xenocidios da historia moderna do noso continente —un criminoso descrito por Ronald Reagan como *un home de grande integridade e compromiso persoal*. Os escuadróns da morte do réxime foron armados e adestrados por servizos secretos e conselleiros do réxime colonial, sionista e xenocida israelita. Estímase que, ao longo das décadas de resistencia popular, os sucesivos réximes guatemaltecos —en especial o de Ríos Montt, tamén pastor evanxélico— asasinasen máis de 200 mil persoas, na súa maioría camponeses maias.

A administración Reagan iniciou tamén a súa cruzada anticomunista contra a Nicaragua, cuxo goberno revolucionario derrubara a dinastía dos Somoza, que durante 43 anos saqueou o pobo nicaraguano. Os EUA armaron e patrocinaron durante anos os *contras*, que utilizaron as tácticas terroristas máis brutais. Grande parte das súas estratexias foi elaborada a partir de manuais da CIA, que ensinaban as «artes» do asedio, sabotaxe, rapto, tortura e asasinato. Co pasar das décadas, eses «manuais» continuaron a ser fornecidos a grupos pagados por Washington.

Outro país que viviu baixo o terror constante do imperio foi o Haití. Desde hai medio milenio, este pobo tivo que resistir á brutalidade de tres imperios coloniais, comezando polos españois, que exterminaran toda a poboación indíxena taína. No inicio do século XVII, os franceses tomaron o control de metade da illa de *La Española*. Saint-Domingue tornouse un campo de traballo forzado para case un millón de africanos escravizados, que producían máis de metade do azucre consumido na Europa. En 1804, o pobo haitiano alcanzou a súa emancipación e independencia, tornándose a segunda nación soberana do continente. Foi bautizada cun nome taíno polos afrodescendentes en homenaxe á poboación indíxena exterminada séculos antes: Terra das Montañas —*Haití*. A maldición dese pobo non terminou aí. Após as tentativas

falladas de reconquista por parte da Francia, Washington voltouse para a illa, tanto pola súa fertilidade como para evitar que o exemplo de libertación se espallase entre os escravizados dos EUA. Durante máis dun século, o Haití foi bloqueado por Francia e outras potencias europeas, que exixían «reparacións» polos «danos económicos» causados pola súa independencia.

Entre 1915 e 1934, o país estivo ocupado por tropas norteamericanas e, máis tarde, mergullado nunha sucesión de golpes de Estado que mantiñan o caos necesario aos intereses anglófonos. En 1957, un antigo ministro da saúde chegou á presidencia: François Duvalier, coñecido como *Papa Doc*, que, subsidiado polos Estados Unidos, instaurou un réxime digno de filme de terror —cuxa «secuela» foi protagonizada polo seu fillo *Baby Doc* (Jean-Claude Duvalier). Tal como o pai, controlaba o país mediante gangues criminosas coñecidas como *Tonton Macoutes*.

En 1978 surxiu a República Democrática do Afganistán, liderada por Nur Muhammad Taraki, após unha revolución que puxo fin ao goberno de Mohammed Daud Khan. Un ano despois, Taraki foi derrubado polo seu antigo aliado Hafizullah Amin, que fora cooptado pola CIA a pesar dos lazos do seu goberno co Kremlin. Amin ignoraba que os servizos de intelixencia occidentais, co ISIS paquistaní, tamén patrocinaban os muxahidíns anticomunistas. O obxectivo do goberno de Jimmy Carter e do seu conselleiro de seguranza nacional, Zbigniew Brzezinski, era «obrigar» a URSS a intervir para evitar a caída da república socialista e enredala nun conflito inmediato ás súas fronteiras, exactamente como tentaron facer coas guerras na Chechenia, na Xeorxia en 2008 e na Ucraína até agora. Chegaban mesmo a supor que o que pasaba no Afganistán podería arrastrar ao territorio soviético, nas repúblicas centroasiáticas de maioría túrquica e iránica islámica.

Esencialmente, tratábase dunha repetición do grande Xogo do século XIX, o enfrontamento na Asia Central, na Persia e no subcontinente indio entre o Imperio Británico e o Tsarismo Ruso. O surximento da República Islámica do Irán en 1979 e a incapacidade dos EUA en controlar o goberno de Ruhollah Khomeini agravaron a urxencia de Washington en dominar a rexión, que entón xa contaba con dous polos

antagónicos. Aínda que a Operación *Cyclone* comezase con Carter, foi coa Doutrina Reagan que o fluxo de armas norteamericanas se intensificou, como o fornecemento dos FIN-92 Stinger, que foron fundamentais para que os soviéticos probasen o seu propio Vietnam. Para alén das armas dos EUA, os rebeldes recibiron apoio militar e loxístico do MI6 e até do Mossad sionista, que cooperou directamente co ISIS, en canto publicamente o goberno de Islamabad se recusaba a recoñecer o ente sionista e xenocida israelita.

Era tamén a época do cisma sino-soviética, polo que o goberno de Beijing tamén prestou apoio a diversas faccións afgás anticomunistas. Grande parte do financiamento económico era asegurado pola petromonarquía wahabita saudita, que se comprometeu a entregar aos paramilitares o mesmo importe de dólares que a CIA lles fornecese. Mesmo após a retirada do Exército Vermello, tanto Washington como Riad continuaron a inxectar centenaes de millóns de dólares nos grupos afgáns, entre os cales se encontraban os estudantes (talibán), que acabaron por saír vitoriosos da guerra civil subsecuente entre señores da guerra.

O reino saudita tamén subsidiou a chegada de cerca de 40.000 voluntarios e mercenarios oriundos de todo o mundo islámico ao solo afgán. Un dos líderes deses batallóns foi o *playboy* saudita Osama Bin Laden, en canto o promotor e responsábel polo recrutamento e distribución de fondos foi o propagandista saudita de orixe turca Jamal Khashoggi. Os norteamericanos continuarían a utilizar as forzas do que hoxe se coñece como Al Qaeda en contextos como os Balcáns e o Cáucaso, contra a Iugoslavia e a Serbia, respectivamente, e sempre cun Bin Laden na súa folla de pagamentos.

Durante máis de século e medio, o territorio do Sahel e da África subsahariana estivo vedado ao imperialismo norteamericano debido á repartición colonial realizada polos europeos en todo o continente, tal como os norteamericanos se apropiaran da América coa doutrina Monroe. Poucos saben que as primeiras intervencións estranxeiras dos EUA fóra da América do Norte ocorreron no norte de África, nas costas magrebís, ao final do século XVIII e inicio do século XIX, primeiro

contra a Rexencia de Alxer e posteriormente durante as guerras berberiscas.

Un caso atípico tivo lugar na costa atlántica africana. Na década de 1810, traficantes de escravos norteamericanos temían que os escravos liberados e negros libres estranxeiros puidesen incentivar revoltas ou até mesmo a creación de repúblicas negras (á semellanza do Haití) dentro dos Estados Unidos. Así, concibiron a súa «recolocación» a través da Sociedade Americana de Colonización, que comezou a envialos para o outro lado do Atlántico, máis precisamente para a Costa da Pimenta, onde tamén fóra fundada unha colonia británica de escravos liberados, que sería coñecida como Serra Leoa. A Liberia tería a función de ser un enclave colonial norteamericano no Golfo da Guinea, servindo para penetrar no territorio africano e extraer recursos sen interferir nas colonias das potencias europeas que entón ocupaban aquelas costas. O problema é que estas persoas chegaron a unha terra habitada por diversos grupos étnico-lingüísticos, culturais e relixiosos que nada tiñan a ver coas tradicións dunha poboación convertida (por veces á forza) ao cristianismo evanxélico, anglófona e con ideais e costumes mui distintos. A Liberia, en honra á liberdade conquistada, declarou a súa independencia en 1847, recoñecida por Washington quince anos despois. Aos poucos, os «recén-chegados» tornáronse a clase e casta dominante do país até o final do século XX, cando Samuel Doe, de orixe *Krahn*, chegou ao poder en 1980. No entanto, o seu goberno non se destacou por defender os intereses de toda a poboación, independentemente da etnia ou clase —muito polo contrario. Empuñando a bandeira do anticomunismo e da supremacía *Krahn*, e co apoio do goberno Reagan, Doe realizou un proceso de limpeza étnica e represión brutal. En 1989, Charles Taylor e a súa Frente Patriótica Nacional da Liberia insurxíronse contra Doe, contando con armas e tolerancia por parte do imperio.

Durante a segunda metade do século pasado, os procesos armados de descolonización e o afastamento (ou saída formal) dos imperios coloniais europeos permitiron que os norteamericanos se inmiscuísen cada vez máis no desenvolvemento das nacións africanas recén-independentes, ou en vías de o conseguir —como foi o caso do Congo. Desde o último cuartel do século XIX, o Congo era controlado pola

Bélxica, comezando co réxime xenocida e escravocrata de Leopoldo II, que asasinou entre 10 e 15 millóns de persoas en menos de 25 anos. Os belgas estableceron un proxecto extractivista e escravista, primeiro centrado na produción de goma e máis tarde nos recursos minerais, sendo a riqueza do subsolo congolés de importancia xeoestratégica. En 1960, a República Democrática do Congo alcanzou a independencia con Patrice Lumumba, que se tornou primeiro ministro. Extraoficialmente, o saqueo proseguíu, pois a Bélxica nunca abdicou da riqueza congoleza, especialmente na rexión do Katanga, con vasta abundancia de diamantes, uranio e cobalto. Foi precisamente nesa provincia do sueste do país que comezou a inxerencia occidental contra un goberno que pretendía usar a riqueza mineral congoleza para mellorar o benestar popular. A Unión Mineira do Alto Katanga, unha multinacional europea que dispuña de mercenarios estranxeiros (algúns do réxime racista da Rodesia do Norte) e militares belgas, declarou a independencia da provincia. Cando Washington e Bruxelas entenderon que non conseguirían subxugar Lumumba, a CIA deu luz verde ao golpe de Estado e ao seu asasinato en 1961, levado a cabo por Joseph Mobutu — un axente ao servizo do Occidente, que fóra nomeado xefe do Estado-Maior polo propio Lumumba. O réxime represivo, cleptocrático e anticomunista de Mobutu —que chegou a mudar o nome do país para Zaire— prolongouse até 1997, sempre aplaudido polos Estados Unidos, especialmente cando, co apoio de militares norteamericanos e belgas, esmagou os revolucionarios comunistas Simba.

Durante a efémera presidencia de Gerald Ford, que chegou ao poder após a destitución de Nixon, as inxerencias continuaron. En Angola, deuse un caso semellante ao do Congo. En 1975, após o fin do colonialismo portugués, que ocupara o territorio desde o século XV, o vacío de poder foi cobizado por Washington, que ambicionaba o acceso aos inmensos xacigos de hidrocarburos. Ao contrario do que sucedeu no Congo, os norteamericanos non conseguiron alcanzar os seus obxectivos, pois os seus grupos de choque foron derrotados polo Movemento Popular de Libertación de Angola, liderado por Agostinho Neto, o primeiro presidente angolano, que, co apoio de tropas cubanas e armamento soviético, derrotou os paramilitares ao servizo dos EUA, ben

como mercenarios do réxime racista do *apartheid* surafricano. Un desenlace semellante tivo lugar no nordeste de África, na Etiopía, onde a dinastía pseudosalomónica, que gobernaba o país hai máis de 700 anos, foi derrubada en 1974 polo DERG —un grupo de militares xoves de baixa patente, revoltados co imperio fronte á profunda miseria e desigualdade social dun pobo que detestaba unha monarquía repleta de luxos e excesos. Tal como en Angola, o apoio armado e loxístico soviético, ben como a presenza de tropas e conselleiros cubanos, permitiu ao goberno resistir ao avance dos grupos financiados polos Estados Unidos. Curiosamente, a pesar do discurso anticomunista do goberno Reagan, moitas desas milicias eran disidencias do propio DERG ou doutras correntes marxistas.

Ao abordar a inxerencia norteamericana no continente africano, non se pode omitir o seu apoio ao réxime colonial racista africano da África do Sur, sendo os EUA (co Reino Unido e a entidade sionista israelita) o seu principal aliado estratéxico. Washington chegou a considerar o Congreso Nacional Africano como unha organización terrorista. En 1962, foi a CIA quen informou a cúpula racista de Pretoria sobre a localización de Nelson Mandela, que acabou por ser detido e encarcerado durante 27 anos.

En 1989, en canto a Unión Soviética atravesaba políticas económicas e culturais contrarrevolucionarias coñecidas como *Perestroika* e *Gláznost*, que acabarian por conducir ao desaparecemento da URSS, a China, que xa aplicaba un novo modelo «mixto» coñecido como *socialismo con características chinesas*, vivía un *boom* industrial que, aínda que non se mostrase imparábel, comezaba xa a preocupar o Occidente. As relacións entre Moscova e Beijing deterioráranse ao longo das dúas décadas anteriores a tal punto que múltiples enfrontamentos directos e indirectos ocorreron, como foi o caso do Afganistán durante os anos 80, ou o grave incidente de 1969 en Zhenbao/Damansky, na fronteira sino-soviética na Manchuria, onde decenas de tropas de ambas as potencias sufreron baixas —un episodio que case levou a un enfrontamento nuclear entre as dúas nacións.

Unha década despois, a guerra campá-vietnamita reacendeu as tensións. En canto a China consideraba os gobernos post-estalinistas como revisionistas e oportunistas, Moscova facía o mesmo, criticando o modelo chinés de *socialismo de mercado* (que máis tarde procuraría imitar). De Washington, observábase con agrado o enfraquecemento das relacións entre os Estados socialistas, resultando en divisións e rupturas entre as correntes e partidos comunistas de todo o mundo. O ano de 1972 ficou marcado pola visita de Nixon á China e o seu encontro con Mao Zedong, o que tornou aínda máis visíbel a escisión. Finalmente, co cume sino-soviética realizada entre 15 e 18 de maio de 1989, as relacións foron normalizadas, o que levou a administración Bush a repensar a súa estratexia contra o bloque socialista. En canto decorrían os encontros entre ambos os gobernos socialistas, os EUA deron orde para o inicio da revolta de laboratorio contra a China, que serviría de modelo para intervencións semellantes en todo o mundo dúas décadas máis tarde. Nesta ofensiva, foron utilizados desde paramilitares expatriados chineses infiltrados nos protestos até o poder mediático, que se encargou de os pulir, santificar e maximizar. A perversa fantasía sobre Tiananmen foi mitificada polo occidente até a extenuación, chegando mesmo a contradecer os seus propios informadores e medios aliados, que reportaron acontecementos diametralmente opostos —facilmente localizábeis en arquivos e até na propia internet.

O interludio da caduca unipolaridade norteamericana e a reciclaxe contra o eixo do mal

O inminente novo horizonte de fraternidade sino-soviética esfumouse dous anos despois, cando, nunha *dacha* bielorrusa, unha conspiración ás costas dos pobos das quince repúblicas levou á disolución da Unión Soviética. Os Acordos de Belavezha, asinados polos golpistas Boris Ieltsin, Leonid Kravchuk e Stanislav Shushkevich, deron inicio non apenas a unha crise sen precedentes con compoñentes económicos, políticos e sociais no contexto pos-soviético, mais tamén provocaron efectos tectónicos á escala planetaria, que resultaron, durante máis dunha década, na ausencia de calquera contrapeso ideolóxico ou militar capaz de trabar un imperialismo desenfreado e sen

paralelo. Após o desaparecimento da URSS e do Pacto de Varsovia, e o alegado desenlace da Guerra Fría, a década de noventa ficou marcada polo dominio xeopolítico global dos Estados Unidos, que, cos habituais delirios triunfalistas, proclamaron o fin da historia e a entrada do mundo nunha última e definitiva fase de submisión, que chamaron *globalización* —nada máis que unha occidentalización agresiva e unha suxeición ao sistema-mundo capitalista comandado a partir do epicentro de Washington. O preludio do que se aveciñaba, a «presentación en sociedade» da «nova era», comezou co primeiro ataque ao Iraq en 1990, unha ofensiva que chegou a ser televisada en tempo real (o mesmo acontecería cos bombardeos sobre Belgrado), en canto os F-117 lanzaban bombas sobre Bagdad e as súas aforas. Máis que punir o antigo monicreque dos EUA, Saddam Hussein, o obxectivo foi semellante ao do uso de bombas nucleares contra a poboación civil xaponesa en 1945: nese momento, un «golpe de misericordia» contra o imperio colonial xaponés era absurdo; o verdadeiro propósito era mostrar ao mundo —e especialmente á Unión Soviética— que posuían unha arma sen igual, capaz de destruír a humanidade. A *Guerra do Golfo* foi un aviso semellante: unha ameaza ao mundo sobre as consecuencias de recusar os «beneficios» da *Pax Americana*.

Pouco despois, iniciouse unha serie de inxerencias destinadas a impedir calquera foco de resistencia ou antagonismo, como aconteceu coa agresión atlantista contra a Iugoslavia/Serbia, a tentativa de balcanización do territorio ruso no Cáucaso (as Guerras da Chechenia), para alén da célebre derrota norteamericana na Somalia, nación que tamén procuraban fragmentar. Como era de esperar, o panfleto escatolóxico fukuyamista da suposta perpetuidade unipolar da orde capitalista imperialista anglófona acabou rapidamente no caixote do lixo. O motor da historia continuou a ser a luta de clases; a dialéctica antiimperialista nunca perdeu a súa relevancia, e a batalla contra os horrores de Washington era máis actual que nunca —mais non a partir dun conflito simétrico con outro polo ideolóxico, pois, ao final do século XX e inicio do século XXI, a resistencia comezaría a forxarse primeiro nos *arrabaldes do mundo*, neses países eternamente clasificados como

en vías de desenvolvemento, nas periferias hoxe bautizadas como Sur ou Sueste Global.

En 1996, foi publicado un novo manifesto, da autoría dun máis dos próceres do «progreso», non apenas norteamericano, mais de todo o supremacismo pseudocivilizacional da mitolóxica civilización occidental. Nun xesto reducionista, neopositivista, racista e eurocéntrico, Samuel Huntington dividiu o planeta en diversos bloques inconciliábeis, todos eles, á excepción do Occidente, antitéticos ao que sería verdadeiramente civilizado —isto é, a plutocracia liberal burguesa capitalista-imperialista de raíz europea ou eurodescendente. Para garantir a perpetuación do seu soñado dominio planetario absoluto, os EUA terían que enfrentar varias expresións do *salvaxismo e subdesenvolvemento*. O Occidente, antes dominado polo pánico vermello, víase agora perante novos e vellos perigos, comezando polo Islam, cuxa hostilidade remontaría a séculos antes do propio concepto de Occidente existir. Sumábase a iso unha nova e temíbel Rusia —non a soviética, mais *unha mestura de autocracia, despotismo e ortodoxia cristiá empoeirada*. A pantasma do anticomunismo tamén non desaparecera por completo: apenas os moscovitas foran derrotados. En Beijing (ou en Pyongyang), o *terrible marxismo totalitario* persistía. Máis tarde surxiría outro inimigo, a *ameaza populista*, latente nese nefasto concepto de *terceiro mundo*, composto por *repúblicas das bananas* outrora controladas por caciques e señores da guerra filonorteamericanos, sobre todo en Abya Yala e en África. No mundo futuro presentado por Huntington, os choques entre esas civilizacións eran inminentes e lóxicos, e a Casa Branca estaría alá para os incentivar e deles beneficiarse, pois, no fin, o reino da democracia, da liberdade e do libre mercado triunfaría. Esa fantasía tamén derrubaríase menos de dúas décadas despois, cando alianzas entre supostos inimigos eternos e culturas ditas incompatíbeis comezaron a formarse. No inicio do século XXI, a Rusia vivía un proceso de reconstrución após a trágica década ieltsinista, en canto a China se encontraba a camiño de se tornar a maior superpotencia económica do planeta. Washington preparábase para o escenario que se avecinaba, no cal o pesadelo de Zbigniew Brzezinski comezaba a materializarse. O cisma sino-soviética

era xa pasado. O aliñamento entre Beijing e Moscova era unha realidade e, peor aínda, potencias rexionais e practicamente todo o Sur Global irían xuntarse paulatinamente a un novo modelo cuxa premisa fundamental era resistir á devastación e á violencia promovida polo Occidente. O que poderían ter en común nacións con modos de produción, linguas, relixións, procesos históricos e tradicións tan distintas? O facto de todas elas, en momentos distintos, nos últimos cinco séculos, seren vítimas da pillaxe, do xenocidio e da humillación por parte dos imperios coloniais europeos e dos seus herdeiros norteamericanos. Entre pobos e culturas nos antípodas do globo, encontramos coincidencias e paralelismos. O que os neerlandeses fixeron na Indonesia ou os belgas no Congo foi semellante ao que os portugueses realizaron en Angola ou Mozambique, da mesma forma que os crimes franceses na Alxeria ou na Polinesia se asemellan á criminalidade inglesa/británica na India, na Australia ou no Quenia.

En 2001, os *think tanks* norteamericanos prevían que a efémera unipolaridade imperialista colapsaría na década seguinte. A estratexia que seguiron é ben coñecida: crear unha ameaza ficticia que lles permitise lexitimar unha agresión continua, sen precedentes, en calquera canto do planeta e, así, adiar o inevitábel. Dado non poderen declarar unha guerra preventiva contra o mundo enteiro, optaron por usar a desculpa do paramilitarismo pseudoxihadista —o mesmo que crearan e utilizado nas súas guerras por procuración nas dúas décadas anteriores: contra a URSS no Afganistán, contra a Iugoslavia nos Balcáns e contra a Federación Rusa no Cáucaso. Para iso, recorreron a un estrataxema que xa se revelara extremadamente eficaz seis décadas antes, cando o Xapón atacou o territorio havaiano ocupado polos EUA — un *casus belli* que conduciu á inmediata declaración de guerra de Washington contra Tokyo. Até hoxe non se sabe con exactitude o grao de coñecemento que a intelixencia e os militares norteamericanos tiñan sobre o ataque xaponés; a única certeza era a súa inminencia e grande envergadura. Sabían que iría acontecer —e tamén o desexaban—, tal como, sesenta anos despois, esperaban ansiosamente, por máis perverso que pareza, un ataque ao solo continental dos EUA. A grande diferenza é que tería que ser dunha espectacularidade nunca vista, non contra albos

militares ou diplomáticos en bases distantes, ou en embaixadas no Oriente africano, mais si no propio corazón da plutocracia económica e financeira.

Horas após os ataques de 11 de setembro de 2001, a administración de Bush Jr. garantiu que a responsabilidade era da Al Qaeda, un inimigo fantasmagórico creado nas entrañas da intelixencia norteamericana os anos oitenta para combater a URSS no Afganistán. E foi xustamente o Afganistán a primeira vítima —un país situado a norte do subcontinente indio, a sur da Asia Central, a oriente do Irán e cun corredor, o de Wakhan, que o liga directamente á China. Así, a nova fase da agresión norteamericana ao mundo comezou no centro da Asia, perto de tres nacións —Irán, Rusia e China— que, con base nas experiencias trágicas dos dous últimos séculos, se recusan a someterse. Para alén de obxectivos secundarios, como o monopolio da produción e tráfico de opio, a explotación de recursos minerais ou o bloqueo ao comercio terrestre de hidrocarburos persas, o obxectivo primordial do imperio foi crear un posto avanzado capaz de expandir o caos ás nacións viciñas. En paralelo, Washington, cos seus habituais mecanismos de propaganda, desenvolveu melodramas como o do *xenocidio uigur*, todo para tentar provocar unha revolta no Xinjiang —unha rexión autónoma de maioría túrquica, mais con importantes minorías sino-tibetanas, iranianas e mongois.

Coa sociedade afgá mergullada no caos e na inxerencia, mais cedo ou mais tarde ese escenario estender (grazas a Washington) ás cinco nacións centro-asiáticas viciñas da Federación Rusa, que nese momento tamén enfrentaba sangrentas tentativas de secesión étnica, lingüística e relixiosa nas repúblicas autónomas do Cáucaso —Chechenia, Circasia, Cabardino-Balcaria, Inguchetia e Daguestán— cuxa vangarda separatista era composta polos mesmos xihadistas pagados por Washington, supostamente combatidos no Afganistán. Canto ao Irán e ao Paquistán, os servizos de intelixencia anglófonos comezaron a financiar os separatistas baluchis en ambos os países (tamén presentes no Afganistán).

En 2003, dous anos após o inicio da devastación imperialista do Afganistán, iniciouse unha nova agresión norteamericana, desta vez contra o Iraq (a segunda en trece anos), que culminou con máis dun millón de civís iraquís vítimas directas e indirectas das atrocidades da ocupación e cun país practicamente destruído. Este xenocidio foi estruturado tanto polo imperialismo norteamericano como polo seu prefecto colonial sionista. O obxectivo final era fragmentar o país en termos étnicos, lingüísticos e relixiosos, e expandir a violencia para occidente, contra a República Árabe Siria, e finalmente para oriente, alén da cordilleira de Zagros, xa fóra do contexto semita e arabófono, contra a República Islámica do Irán, que desde 1979 se ten recusado a someterse aos desenhos do *Grande Satá* e continúa a non recoñecer o proxecto colonial, sionista e xenocida israelita —o *Pequeno Satán*.

En canto os Estados Unidos destruían o Afganistán e o Iraq, nas entrañas do imperio xestábanse planos para expandir a súa barbarie. Despois de demostrada, en varios niveis, a eficacia das revoltas de laboratorio contra países como a China, a Polonia e a Romanía (todos en 1989), ou a Iugoslavia de Slobodan Milošević o ano 2000 (modelo OTPOR), o goberno de Bush, Cheney e Rumsfeld aumentou os fondos para distribuír os manuais e panfletos de Xene Sharp en máis dunha decena de países, co obxectivo de alcanzar os seus fins golpistas e inxerencistas, agora efectuados polas súas novas vangardas, coñecidas de forma romántica e insípido como «sociedades civís». No Norte de África e Oeste da Asia foron apelidadas de *primaveras*, en canto no Leste europeo, Cáucaso e Asia Central tomaron o nome de *revolucións de cores*.

En 2003, nas alturas do Cáucaso, as masas lideradas pola figura grotesca de Mijeil Saakashvili depuxeron o goberno de Eduard Shevardnadze (último chanceler soviético), colocando no poder un lunático (non é exaxero), un cleptócrata que faría todo ao seu alcance para satisfacer a sede expansionista e rusofóbica dos ianquis. Cinco anos despois, procurando agradar á OTAN, Saakashvili invadiu as repúblicas separatistas da Abecasia e da Osetia do Sur, atacando os corpos de paz das Nacións Unidas (compostos por tropas rusas). Horas despois, o exército ruso atravesou o túnel de Roki desde a Osetia do Norte—Alania

(en solo ruso) e puxo fin ás aspiracións atlantistas do goberno de Tíblisi. Máis tarde, Saakashvili fuxiría da Xeorxia ao ser acusado de varios crimes, establecéndose na Ucraína, onde o seu amigo Petro Poroshenko lle concedeu cidadanía e o nomeou gobernador de Odesa, en pleno proceso de neonazificación atlantista.

Á semellanza do caso xeorxiano, Washington estruturou procesos semellantes en moitas das antigas repúblicas soviéticas, procurando derrubar calquera goberno con boas relacións con Moscova. O plano consistía en crear efectos dominó, provocando levantamento após levantamento, e instaurando gobernos aíns que se tornarían focos inmediatos de desestabilización xunto á Rusia —con potencial até para contaxiar o propio pobo ruso. Na Asia Central, o goberno quirguiz de Askar Akayev foi derrubado en 2005. No Cáucaso, sería a vez da Armenia en 2018. Despois de Serzh Sargsyan ser forzado a abandonar o cargo, os EUA impuxeron un goberno sometido aos intereses do lobby armenio, liderado por Nikol Pashinyan, que para alén de deteriorar os lazos coa Rusia, entregou recentemente Artsaj a Bakú e Ankara. Outras revolucións de cores non tiveron éxito, como a tentativa en 2005 na Bielorrusia, asociada aos acontecementos na Ucraína (a *revolución laranxa* de 2004), onde se tentou por fin ao goberno de Alexander Lukashenko —tentativa repetida quince anos máis tarde e que voltou a fracasar. Na Rusia, tales accións tamén non foron exitosas. Durante toda a década pasada, os servizos de intelixencia occidentais tentaron derrubar tanto os gobernos de Dmitri Medvedev como os de Vladimir Putin. A mecánica era unha reciclaxe dos mesmos procesos de inxerencia xa mencionados, o que permitiu desarticulalos, sobre todo cando os escollidos pola embaixada dos EUA para liderar as revoltas eran practicamente descoñecidos da poboación rusa —como foi o caso do neonazi, islamofóbico e monárquico restauracionista Alexei Navalny, transformado en mártir pola *mass media* occidental.

A saída da administración Bush, en xaneiro de 2009, levou a elite neoconservadora a modificar a súa estratexia belicista. Ao colocar Barack Hussein Obama na Casa Branca, a plutocracia imperialista optou por presentalo como un transgresor das tradicións imperialistas dos seus antecesores. Mais, como sería de esperar, aquel produto era o máis

xenérico exemplo do *gatopardismo* norteamericano. Obama proseguiu, ao pé da letra, o vendaval de destrución e control planetario dos seus antecesores, a través da guerra multidimensional, que se tornaría a estratexia dominante. As guerras híbridas funden o covarde estrangulamento económico (as chamadas «sancións» e bloqueos), ofensivas subsidiarias (*proxy*) con paramilitares e mercenarios, o secuestro ou subordinación das institucións nacionais, incluíndo os propios poderes do Estado (*lawfare*), «revoltas» montadas en laboratorio (primaveras ou revolucións) e, claro, a guerra cognitiva, a cal, co predominio dos conglomerados mediáticos e dixitais nas redes sociais e plataformas de vídeo, atinxiu un novo escalón de perigosidade e impacto.

O modelo das revolucións coloradas foi igualmente replicado polo imperio no Magreb e no Levante. Neste caso, os conglomerados mediáticos bautizáronas como *primaveras árabes*. A mecánica foi idéntica: aproveitar o descontento ou desencanto dunha parte da sociedade para derrubar gobernos, os cales nen sempre eran antagónicos ao imperio —como foi o caso de Zine El Abidine Ben Alí, na Tunisia, clienta e marioneta dos EUA, mais que ousou, pouco antes, aproximarse ao goberno libio e tentar unha alianza estratéxica entre os Estados amazigh do Norte de África. Após varias semanas de protestos, Ben Alí abandonou o poder en xaneiro de 2011. En África, o AFRICOM norteamericano pretendía desestabilizar toda a rexión. Nese escenario, emerxería o terrorismo como ameaza á seguranza rexional, o que xustificaría unha intervención por parte dos EUA e aliados. Os novos gobernos, á súa vez, procurarían auxilio no imperio, lexitimando a inxerencia. No Exipto, o obxectivo era pór fin ao goberno de Hosni Mubarak, que asumira o cargo após o asasinato de Anwar el Sadat en 1981. O caso exipcio era bastante semellante ao tunisiano. Após traizoar a causa pan-arabista ao normalizar relacións co proxecto colonial sionista nos acordos de Camp David, o goberno do Cairo tornárase o segundo maior beneficiario de apoio militar dos EUA. Aínda así, Mubarak procuraba reforzar lazos con Moscova e normalizar completamente a relación con Tripoli. Así que Mubarak abandonou o cargo, o Pentágono —con apoio de Israel e do Catar— xa tiña un

substituto preparado: Mohamed Morsi, membro da Irmandade Musulmá exipcia (grupo supostamente envolvido no magnicidio de Sadat en 1981). Morsi duraría pouco máis dun ano no poder, sendo prendido e substituído por máis un militar, Abdelfatah El-Sisi, cuxo goberno se mantén grazas ao seu aliñamento co imperio e o sionismo.

A oeste do Exipto, a Libia perfilábase como inexpugnábel. Desde o seu ascenso ao poder en 1969, Muamar Kadhafi fora un dos osos máis duros de roer para un imperialismo que temía que a Yamahiriya se estendese a outros cantos do continente africano e que puidese forxar unha fronte común contra o imperio, tanto militar como económica, xa que ameazaba até abandonar o dólar a nivel rexional. A pesar das tentativas de orquestrar protestos masivos, estes deparáronse cunha maioría esmagadora fiel á causa panafricanista, cun líder extremadamente popular. Así, no Occidente deuse orde para pasar á fase seguinte: a agresión paramilitar. A partir das fronteiras meridional e occidental do país, miles de mercenarios atravesaron o Fezán en dirección ás grandes urbes costeiras da Tripolitania e da Cirenaica, como Tripoli, Misurata e Bengasi. A pesar da invasión do paramilitarismo multinacional, o goberno de Kadhafi resistiu durante meses, dando así inicio ao «terceiro acto»: a agresión militar convencional, liderada polos EUA e polos seus imperios coloniais domesticados —Reino Unido e Francia— carrascos históricos de África, que destruíron en poucos días a infraestrutura dun país que, anos antes, se tornara un dos máis desenvolvidos do continente. Kadhafi foi torturado e asasinado a 20 de outubro de 2011, en Sirte, mui perto do seu local de nacemento. Antes de ser asasinado, advertiu que, se a Libia caese, o país mergullaría nun estado fallado e nun caos xeneralizado que podería estenderse ao norte do Mediterráneo. Dito e feito: a Libia pos-Kadhafi é un territorio disputado por señores da guerra, nun conflito alimentado por potencias rexionais, con mercados de escravos e unha esperanza media de vida en caída libre. Máis unha historia de éxito da democracia á la Washington.

En marzo de 2011, a primavera ianqui chegou ao Mashreq. A destrución da República Árabe Siria é un dos casos prototípicos e serve perfectamente para ilustrar como o Occidente ten estruturado agresións

híbridas para destruír nacións soberanas. Os alicerces da inxerencia foran lanzados décadas antes, nos medios de comunicación, nas academias e nos gobernos occidentais, desde que o pan-arabismo se enraizou en Damasco e iniciou a súa resistencia contra o invasor sionista, que desde 1967 ocupa o Golán. A primeira fase consistiu en fomentar «protestos» e disturbios de rúa, que non eran máis que a «estrea pública» de terroristas que, semanas despois, empuñarían cimitarras e dispararían M-16. Para outorgar verosemellanza a tales acontecementos, os medios de comunicación contaban con «paneis de expertos» nas súas reportaxes: vulgares traidores exiliados ou membros dos grupos terroristas acollidos e protexidos pola Europa e polos EUA. Xunto deles, encontrábanse académicos dunha estirpe orientalista e *snob* das máis repulsivas.

O que pasou na Siria foi máis un elo no proceso de inxerencias prefabricadas, mais que, ao contrario doutros casos, se prolongou por máis dunha década. Estiveron envolvidas grande parte das marionetas rexionais do imperio, comezando polas petromonarquías do Golfo: Catar, Emiratos e Arabia Saudita, alén dos turcos, sionistas e norteamericanos. As súas motivacións eran diversas —desde intereses enerxéticos até sectarios— sendo o principal obxectivo fragmentar o nacente Eixo da Resistencia. Tal como sucedera no Exipto, cando a «primavera siria» non vingou, pasou ao nivel seguinte: a agresión paramilitar, mediante grupos como a Al Qaeda (Al-Nusra) ou o Daesh, o primeiro patrocinado por Doha e Ankara, o segundo por Riad e Abu Dhabi. A invasión multinacional paramilitar da Siria foi rapidamente rotulada polo Occidente como unha «guerra civil», un conflito en que, evidentemente, o Exército Árabe Sirio foi retratado como unha forza malévola inimiga do seu propio pobo. Curiosamente, era o propio goberno sirio o responsábel por garantir a convivencia interconfesional, étnica e lingüística de todos os sirios: cristiáns de todas as denominacións, musulmáns sunitas, xiítas (incluíndo os alauitas), drusos, mandeus e yazidis. O apoio armado e loxístico foi fornecido polo imperio, polo expansionismo neootomano turco e pola entidade sionista. Ambos os batallóns terroristas posuían dúas facetas, comezando pola «benigna», a do suposto «islamismo moderado», santificado polos

medios de comunicación e gobernos occidentais. Esa fachada foi bautizada como Exército Libre Sirio, que non era senón a máscara mediática do mesmo terrorismo multinacional. Esta faceta foi promovida até por Hollywood, que celebrou a existencia daquela aberración para inxenuos chamados Cascos Brancos.

Un papel semellante foi desempeñado por grupos paramilitares kurdos, tamén beatificados polo Occidente, mais cuxa misión, ao contrario dos anteriores, non era tomar a capital, mais si conseguir a secesión do nordeste da Siria e a súa incorporación ao proxecto de balcanización kurda en solo iraquí. Máis unha vez, o patrocinio correspondeu a Washington e Tel Aviv. O papel dos medios de comunicación proseguíu coa satanización do goberno de Bashar Al-Assad. Con absoluto cinismo, revisaban «veracidade» a ataques de falsa bandeira ou, peor aínda, participaban directamente en escenificacións, como aquel monumental ridículo da BBC londiniense ao ser collida en flagrante nun suposto ataque químico. Os grupos terroristas eran sempre escoltados á distancia por tropas norteamericanas e turcas e, cando necesario, *drones* e avións de combate occidentais viñan no seu auxilio —tal como os sionistas, que, nos seus hospitais móbiles no Golán sirio ocupado, trataban os decapitadores dos grupos encima referidos. A pesar da intervención directa da Rusia en 2015 e do apoio constante por parte de Teherán e do Hezbollah libanés, a República Árabe Siria caeu en decembro de 2024. A agresión contra a Rusia nas súas fronteiras occidentais, o esgotamento do exército sirio e a traizón de altos comandantes militares provocaron a caída do último goberno pan-arabista secular e dun bastión do Eixo da Resistencia. Hoxe en Damasco tremelan as bandeiras da Al Qaeda e do Daesh, cun presidente que hai poucos meses ordenaba a decapitación de crianzas e anciáns, cristiáns e xiítas por igual. O axente sionista e norteamericano Ahmed Hussein al-Sharaa, tamén coñecido como Abdullah Bin Muhammad e Abu Mohammad al-Julani, entre outros nomes, prometeu normalizar as relacións coa entidade colonial sionista e xenocida israelita, tendo mesmo declarado estar disposto a entregar os Montes do Golán, o que, a acontecer, desencadearía a balcanización confesional e etnolingüística do territorio sirio, desexada hai décadas por Washington e Tel Aviv.

A sur da península arábica, outra inxerencia comezou a tomar forma en 2011. As imaxes transmitidas a partir do Cairo encoraxaron a poboación iemenita a manifestar o seu repudio contra o goberno de Alí Abdullah Saleh, que desde 1978 controlaba o Iemen, primeiro no Iemen do Norte e posteriormente no país unificado. A pesar de Saleh se agarrar ao poder, en xaneiro de 2012 deixou o país, apenas para regresar meses despois e enfrentar o novo líder Mansur al-Hadi, seu ex-vicepresidente, que se tornara marioneta de Riade e Abu Dabi. Entre tanto, a milicia zaidita xiíta (con outros grupos, tanto xiítas como sunitas), herdeira de Hussein Badreddin al-Houthi, enfrentaba as tropas leais a Hadi, levando á formación de alianzas efémeras con Saleh e os seus apoiantes. En 2015, Hadi fuxiu para territorio wahabita, dando inicio á agresión multinacional contra o Iemen, liderada polas petromonarquías do Golfo, polos EUA, polo Reino Unido e polo seu enxendro sionista. Simultaneamente, foron mobilizados mercenarios do Daesh ao servizo dos petromonarcas. Tal como na Palestina, a agresión contra o Iemen tornouse nun campo de probas do novo modelo de guerra por *drones* dos EUA, sendo a administración Obama a principal impulsadora desta vertente, que deu inicio a unha nova corrida ao armamento. Ao final de 2017, traizoando a súa alianza cos houthistas, Saleh tentou negociar cos sauditas. Após enfrentamento cos houthistas, foi executado. A medida que a agresión asimétrica contra o Iemen proseguía, a capacidade tecnolóxica canto a mísiles da resistencia foise desenvolvendo, permitindo represalias directas contra os sauditas, principalmente contra infraestruturas petrolíferas (Aramco) e militares. Unha década de agresións multinacionais contra o pobo iemenita custou a vida a 400 mil civís. No entanto, o Iemen mantense invicto, apoiando inclusive a causa palestina non con declaracións hipócritas e demagóxicas, mais con actos concretos, inflixindo nos últimos doce meses duros golpes á estrutura militar colonial sionista.

Na Europa, a década pasada foi marcada pola continuidade da guerra multidimensional levada a cabo por Washington. O ocorrido na Ucraína desde finais de 2013 é un reflexo da agresión contra a Siria, sendo a diferenza máis notoria o facto de, en vez de forzas takfiris e salafistas, os protagonistas iniciais seren mercenarios neonazis, tanto ucráinos como

doutros países occidentais. Participaron tamén xihadistas do Cáucaso e da Asia Central, rusófobos, moitos deles veteranos das tentativas de balcanización do suroeste da Rusia no inicio do presente século. Na realidade, en 2004 o Occidente xa realizara un proceso semellante. Durante as eleccións presidenciais ucraínas, a OTAN, a Unión Europea e os EUA mobilizáronse para impedir a elección de Viktor Ianukovitch, alegando que este estaba ao servizo do Kremlin e que as eleccións foran manipuladas a seu favor. A través dos mecanismos habituais, Washington e Bruxelas levaron as masas ás rúas, o que resultou na colocación do demandante derrotado, Viktor Yuschenko. Após unha administración desastrosa, marcada pola privatización de sectores estratéxicos, empobrecemento da poboación e imposición dos intereses atlantistas, Ianukovitch, a pesar da campaña de demonización, acabou por ser electo presidente en 2010. Ao final de 2013, os EUA orquestraran unha nova inxerencia, desta vez moito máis agresiva e semellante ao que ocorreu na Siria. O resultado do Euromaidan foi o establecemento dun réxime golpista escollido por Washington (o de Petro Poroshenko) e a consolidación do paramilitarismo neonazi e rusófóbico, que organizou un proceso xenocida contra a poboación rusófona no leste e suroeste da Ucraína, ben como na península da Crimea, para alén da violencia contra grupos antifascistas e comunidades de lingua húngara, romena e cigana en territorio ucraíno.

A América Latina e o Caribe tamén viviron unha nova fase de inxerencia, que pode ser considerada un segundo *Plano Cóndor*, con procesos que, pola súa proximidade temporal e xeográfica, nos son mediana ou amplamente coñecidos. Na primeira década do presente século, fronte ao cansazo popular após dous séculos de violencia, miseria, desigualdade e humillación fomentadas polo imperio anglófono, surxiron no continente diversos movementos de resistencia, algúns nas rúas ou no campo, entre os sectores máis empobrecidos, oprimidos e perseguidos, mais tamén en contextos políticos, académicos e até no seo de exércitos nacionais. As agresións contra a República Bolivariana da Venezuela nos últimos 26 anos sintetizan de forma exemplar o modelo de agresión híbrida dos EUA que o mundo, e especialmente o Sur Global, teñen enfrentado. A ofensiva imperialista, desta feita de carácter

híbrido, comezou na Venezuela en 2002, co golpe contra o presidente Hugo Chávez Frias, que foi revertido grazas ao protesto inmediato e masivo do pobo bolivariano. Desde entón, os EUA non cesaron a súa agresión, levada a cabo en múltiples frentes, nun proxecto multidimensional de desgaste. En 2014, inspirados polos exemplos da Ucraína e do Exipto (como afirmaron publicamente), os grupos de choque centráronse en actos de sabotaxe, destrución e até linchamentos en zonas urbanas venezolanas, seguindo á risca os manuais de terrorismo publicados pola CIA hai décadas. As chamadas *guarimbas* repetíronse en 2017 e 2024, aínda que con menor impacto. Esta estratexia foi acompañada dunha guerra mediática sen precedentes a partir do exterior, a través dos medios de comunicación tradicionais corporativos de lingua inglesa e española, impulsados por opositores fascistas exiliados no epicentro imperial ou integrados nas elites de réximes aliados. Con todo, a principal arma contra a Venezuela durante o goberno de Nicolás Maduro Moros ten sido a económica: un bloqueio e estrangulamento financeiro e comercial destinado a provocar unha crise social interna, con escaseza, colapso sanitario e, se necesario, fame, co obxectivo de fomentar un levantamento popular que culpe o goberno. Este mecanismo de carácter xenocida é tolerado e promovido por institucións creadas ou subordinadas aos EUA, comezando polo seu «ministerio das colonias», coñecido como Organización dos Estados Americanos, organismo de Washington creado en 1948 para lexitimar as cruzadas imperialistas contra a Nosa América. En 2004, o presidente haitiano Jean-Bertrand Aristide foi albo dun golpe militar/paramilitar orquestrado por Washington e París, que chegou ao punto do seu secuestro polo exército norteamericano. Vinte anos antes, en 1994, durante o seu primeiro mandato, Aristide xa fora derrubado por outro golpe planeado pola Casa Branca. As causas do segundo golpe foron a súa aproximación á Venezuela e os seus esforzos pola unidade antillana, a súa condena das atrocidades cometidas polos EUA durante as súas invasións, e o plano que se preparaba para presentar publicamente, exixindo ao goberno francés reparacións por catro séculos de atrocidades cometidas contra o país insular. Na América Central, o goberno hondureño de Manuel Zelaya sufriu un golpe xudicial/militar encomendado pola administración Obama, perante o

referendo inminente que procuraba iniciar un proceso constituínte. En 2010, un golpe policial tentou derrubar o presidente ecuatoriano Rafael Correa; tal como na Venezuela, foi a mobilización popular que conseguiu trabar o golpe e salvar a vida do presidente. En 2012, un golpe lexislativo puxo fin ao goberno do paraguaio Fernando Lugo, incentivado pola embaixada dos EUA en Asunción e conducido pola elite do fascista e reaccionario Partido Colorado. O *lawfare* golpista foi tamén utilizado no Brasil en 2016 contra o goberno de Dilma Rouseff (que, durante o primeiro Plano Cóndor, fora presa e torturada), levando á súa destitución. Meses despois, en 2017, a pesar do seu primeiro mandato terminar en 2010, unha ofensiva xudicial e lexislativa forxou un proceso cheo de mentiras e manipulacións, condenando o expresidente Luiz Inacio Lula da Silva á prisión. En 2021, a sentenza foi anulada, ficando demostrado que todo fora orquestrado polas forzas armadas e pola plutocracia brasileira, os mesmos que colocaron o fascista e fanático Jair Bolsonaro na presidencia en 2019. A 1 de xaneiro de 2023, Lula da Silva regresou á presidencia. En novembro de 2019, Evo Morales foi vítima dun golpe militar/paramilitar que instaurou un réxime supremacista da peor especie, apoiado e armado polo goberno arxentino de Mauricio Macri e, como sería de esperar, por Washington e polo seu ministerio colonial, a OEA. Após estes acontecementos, a represión realizada pola ditadura liderada por Jeanine Áñez causou a morte de decenas de bolivianos.

A contra-ofensiva imperialista, coa Doutrina Monroe en esteroides, contou tamén coa colaboración das elites nacionais latino-americanas filoamericanas para executar o traballo máis sucio dentro das súas «colonias», seguindo exemplos históricos como os réximes ditatoriais fascistas dos anos 60 e 70, ou casos máis recentes como o narcoparamilitarismo uribista colombiano. A narrativa delirante recorre aos elementos clásicos do discurso anticomunista do século pasado, proclamando que «van salvar as súas nacións dos perigos do comunismo», acrecentando novas variantes, lugares comúns e estereotipos: a ameaza populista, o perigo progresista, etc. Grazas a campañas de pánico e desinformación montadas polos grandes grupos de comunicación, coa complicidade de fraudes institucionais, figuras tan

nefastas como Jair Bolsonaro conseguiron ascender ao poder —un militar asumidamente golpista e anticomunista, homofóbico, misóxino e antifeminista, supremacista cristián, islamofóbico, sionista... un auténtico *pot pourri* que condensa o historial da extrema-direita máis tóxica e abxecta, un fascista que se comprace do ser, apadriñado por Washington.

O caso actual d'O Salvador é igualmente preocupante: un país transformado nun enclave penitenciario dos EUA, gobernado por un fanático herdeiro da elite, Nayib Bukele, que non só traizoou as súas orixes político-ideolóxicas (dentro da FMLN), como tamén renegou a súa ascendencia palestina, impondo un réxime ditatorial persecutorio, silenciando toda e calquera crítica e esmagando os dereitos do pobo salvadoreño. No Ecuador, así que Rafael Correa deixou o cargo en 2017, iniciouse un proceso tráxico que converteu o país nun réxime oligárquico, cunha sucesión de lacaios do imperio, comezando con Lenin Moreno, que traizoou o legado correísta e a unidade latinoamericana, e que chegou ao punto de abrir as portas da embaixada ecuatoriana en Londres ás forzas británicas que acabaron por secuestrar Julian Assange. A traxedia ecuatoriana continuou con Guillermo Laso, banqueiro e símbolo do neoliberalismo, evasor fiscal e lavador de diñeiro, que, no inicio deste século, provocou a maior crise social e económica do país, cando a banca se apropiou dos aforros do pobo ecuatoriano. E así chegamos ao mandato de Daniel Noboa, cidadán norteamericano creado en Miami —reduto da plutocracia latinoamericana no exilio— membro dunha dinastía de oligarcas «narcobananeros» (literalmente), que foi colocado no poder en 2023 e mergullou o Ecuador nunha crise sen precedentes, marcada pola miseria, violencia e corrupción. Foi precisamente con Noboa que se tornou evidente o grao de impunidade e cinismo que o imperio está disposto a tolerar por parte dos seus sipaios, caciques e gorilas na nosa América, como demostrado no asalto á embaixada mexicana en Quito, na noite de 5 de abril de 2024, cando forzas militares e policía do réxime invadiron —territorio mexicano— para capturar o ex-vicepresidente Jorge Glas, pisando a Convención de Viena e todas as normas do dereito ao asilo diplomático. A última peza do plano

xeoestratéxico hemisférico dos EUA na América Latina foi colocada na Arxentina, que desde decembro de 2023 se encontra baixo o control dunha xunta anarcocapitalista fanática, liderada polo antisocialista, antiperonista e aporofóbico Javier Milei, abertamente pro-sionista, filoianqui e pro-británico.

Quinta Fase / Terminal — O proceso de contracción imperialista e o lento colapso da hexemonía norteamericana e occidental

Durante a administración Obama, Washington tentou conquistar os corazóns e mentes do goberno chinés, co obxectivo de afastar Beijing de Moscova e do seu poder enerxético. Máis tarde, durante o primeiro mandato de Trump, procuraron facer o mesmo coa Federación Rusa, tentando afastala da órbita chinesa, hoxe epicentro global, tecnolóxico e económico. Non conseguiron. Neste momento, o imperialismo norteamericano encóntrase nunha encrucillada. A súa outrora case omnipotencia perdeu eficacia nun contexto mundial que asistiu ao resurximento de antigas potencias e ao ascenso de novas —e peor aínda para Washington, esas potencias forxaron alianzas e acordos de todos os tipos. Os últimos cinco séculos de dominio europeo/occidental/eurodescendente están a chegar ao fin, sendo o imperialismo ianqui o seu último elo. Diante deste escenario, Washington tivo que escoller entre renunciar ao seu salvaxe excepcionalismo e coexistir pacificamente co mundo —como calquera nación cun goberno racional faría— ou enfrentar un escenario extremadamente adverso, que implicaría confrontar un bloque como o sino-ruso, que, entre tanto establececeu parcerías con potencias rexionais e practicamente con todo o Sur Global. A decisión dos EUA é máis que evidente: como era de esperar, optaron pola vía da violencia.

As leccións das centurias pasadas ensinaron a Beijing, Moscova, Teherán, aos pobos africanos, latino-americanos e á humanidade en xeral que non se pode confiar nun imperio —muito menos cando este se encontra nunha fase terminal, disposto, como nunca, a cometer múltiples crimes con total impunidade para prolongar a súa hexemonía, como un vello decrepito con demencia senil. Os últimos anos, os

Estados Unidos arrancaron a máscara da súa hipócrita santidad como supostos arautos da liberdade, democracia e demais abstraccións, mostrando ao mundo o seu verdadeiro rostro. O que antes facían nas sombras ou con algún pudor, agora fan abertamente. A Casa Branca xa non ten calquera problema en admitir que apoia nazis na Ucraína ou a Al-Qaeda e o Daesh na Siria. Celebran sen pudor o surximento de réximes fascistas, como o bolsonarista no Brasil ou o carcerario n'O Salvador, en canto no seu propio territorio, aterrorizados coas mudanzas demográficas visíbeis, cazan mexicanos e centro-americanos como se fosen presas.

O que estamos a testemuñar é a síntese de toda a historia norteamericana concentrada en dúas décadas. Infelizmente, o declive paulatino do imperio non se traduce nunha paz duradeira para o mundo. O colapso, aínda que se acelerase os últimos anos, continuará a ser tortuoso para todos, sobre todo para os pobos distantes ou antagónicos ao centro hexemónico decrepito.

O ente colonial sionista e xenocida israelita foi, desde a súa concepción, un proxecto de control xeoestratéxico occidental —primeiro británico e, desde 1948, norteamericano (sen esquecer o efémero patrocínio francés). Esencialmente, funcionou como unha especie de prefectura colonial, o 51º estado ultramarino dos EUA e, claro, como un laboratorio de guerra, cuxa principal vítima desde sempre foi o pobo palestino. A *Nakba* de 1948, cando máis de 800 mil palestinos foron expulsados e máis de 500 aldeas e cidades arrasadas ou ocupadas —con masacres como os de Deir Yassin ou Tantura —e a *Naksa* de 1967, que provocou a expulsión doutros 300 mil, palidecen fronte aos planos actuais tanto dos sionistas como do seu patrocinador anglófono para efectuar unha limpeza étnica nun territorio que funciona como campo de concentración/exterminio —Gaza— onde viven máis de dous millóns de persoas privadas de calquera servizo básico.

Nos últimos 19 meses, vimos en tempo real, e con todos os pormenores, cerca de 200 mil palestinos seren asasinados das formas máis crueis e desapiadadas. Unha potencia militar con armas nucleares, químicas e biolóxicas, cun orzamento de miles de millóns e con apoio

económico, político-institucional, tecnolóxico e militar de todo o Occidente, enfrenta un pobo que nen sequera posúe exército. O catálogo do necropoderío sionista para aniquilar o pobo palestino é aterradoramente vasto: bombardeos (hoxe até «intelixentes»), fame, malleiras e violacións, secuestros e execucións, entre outros. En canto o mundo enteiro se manifesta nas rúas dos cinco continentes en apoio á Palestina e en condena do xenocidio sionista, os gobernos occidentais e os seus conglomerados mediáticos continúan, con cinismo, a negar, minimizar e xustificar as atrocidades dun asasinato en masa israelita cuxa narrativa oficial —a *hasbara*— xa colapsou.

Ao darmos visibilidade á historia do sionismo, da invasión xudeu-europea da Palestina e da creación do ente colonial, revelamos tamén a historia do imperialismo occidental. O sionismo foi xerado por europeos para satisfacer a súa sede de materias primas e control territorial, impedindo a emancipación dos pobos arabófonos da Asia Occidental e do Norte de África. As accións recentes do sionismo —dun xenocidio desenfreado e salvaxe— son reflexo do que os EUA e os seus vasalos están dispostos a facer contra múltiples culturas, nacións e pobos de todo o mundo, pobos que consideran *animais humanos, bestas da selva fóra do xardín europeo*. Falar do sionismo é falar do imperio. Diagnosticar a barbarie sionista é antever a barbarie occidental.

O Mali, o Burkina Faso e o Níxer —as nacións do Sahel— forxaron alianzas defensivas e de cooperación económica, conseguindo expulsar definitivamente o imperio colonial francés. Do mesmo modo, na Melanesia, o pobo Kanak luta pola libertación da súa terra (chamada Nova Caledonia polos europeos), aínda baixo control de París. En Ho Chi Minh, capital do Vietnam, o goberno aproximouse aos BRICS, rexeitando as ofertas do seu antigo verdugo norteamericano. Caracas fortaleceu a súa relación con Teherán, algo impensábel hai algunhas décadas. O México, baixo a sombra da inxerencia norteamericana hai 178 anos, participou como observador no cume dos BRICS no Río de Xaneiro.

Entre tanto, os EUA ameazan o Reino da Dinamarca, insistindo en que pretenden comprar a Grenlandia, e ameazan o Canadá coa anexión

de Alberta. Washington chegou mesmo a intimidar o Panamá —país que axudaron a crear— para non «favorecer» o comercio chinés. Permiten o rearme do Xapón perante unha futura agresión á China e incentivan a creación dun exército europeo para atacar a Rusia a partir do Báltico, alegando ser necesario «*descolonizar*». *Para os norteamericanos e os seus proxenitores europeos, o mundo civilizado* ou Calibre Library —que se resume á Europa Occidental, aos estados coloniais anglófonos EUA, Canadá, Nova Zelandia e Australia (os célebres *Cinco Ollos*) e a «membros honorarios» como o Xapón e, máis recentemente, a Corea (a do Sur, claro, non a «maligna» e setentrional Juche) —está en risco, polo que a *comunidad internacional* tomará medidas. En poucas palabras: están dispostos a incendiar o mundo para prolongar a súa hexemonía.

Mais, felizmente, a historia non terminou. Polo contrario: está a mudar rapidamente a cada día. E son os pobos do Sur Global —na Asia, África, Oceanía e a nosa América— que protagonizan esas transformacións profundas. O que terminou foi o dominio eurocentricooccidental e imperialista norteamericano sobre un mundo en pé de luta.

Meniños e meniñas soldados: unha construción social perigosa para os proxectos revolucionarios? (I)

Aos heroes esquecidos

Laura Taffetani

Prólogo

É a medio do século XX que, por primeira vez, se comeza a visualizar a participación de crianzas en conflitos armados na lexislación internacional, a través dos Protocolos Adicionais de 1977 ás Convencións de Xenebra de 1949. Neses protocolos suxeríase non recrutar crianzas con menos de 15 anos.

Máis tarde, o desenvolvemento normativo internacional sobre os que pasaron a ser chamadas «crianzas-soldado» intensificouse, especialmente despois da caída do Muro de Berlín, a través das varias convencións e protocolos. Tamén se foi consolidando unha certa perspectiva sobre o tema, que asocia esa participación (tida como indiscutibelmente involuntaria e forzada) á explotación infantil e ao tráfico de seres humanos. Pasou aínda a prohibirse directamente o recrutamento de menores de 18 anos.

Esta visión amputada do problema, asente na idea de «unha infancia universal ao estilo da publicidade da Benetton», descontextualizada do tempo histórico vivido por cada crianza, así como da súa clase social —e segundo a cal as crianzas só deben brincar e ir á escola— foi unha construción social promovida por organismos internacionais, co obxectivo de deslexitimar as varias formas de resistencia dos pobos que deciden cuestionar a dominación a que están sometidos e erguerse en armas.

Deste modo, retirouse por completo o carácter de suxeito político ás meniñas, meniños e mozos con menos de 18 anos, sen distinguir as diversas situacións que enfrentan no seu percorrido de vida e no da súa comunidade.

Por iso, é indispensábel analizar esta cuestión á luz dos factos históricos vividos polas crianzas de que falamos —non «a infancia» en abstracto, mais a infancia que representa os fillos e fillas dos pobos traballadores, en distintas épocas e lugares. Ou sexa, nada máis, nada menos que facer unha análise concreta da realidade concreta.

O Paraguai a medio do século XIX

Na América Latina, na República do Paraguai, o Día da Crianza celébrase a 16 de agosto en homenaxe aos valentes meniños que deron a súa vida para defender a patria na batalla de Acosta Ñu, o ano de 1869.

O Paraguai, na década de 1860, tornárase un país en franco desenvolvemento económico autónomo e sustentado. Foi o primeiro país da América do Sur a ter unha siderurxia, telegrafo e camiño de ferro, ben como un estaleiro naval onde se fabricaban barcos a vapor. O analfabetismo era practicamente inexistente e o país representaba un verdadeiro oasis nunha América do Sur que acababa de se libertar do xugo español, mais que se lanzaba nos brazos do imperialismo anglofrancés, xa pronto para someter as súas economías aos propios intereses.

Frente á ousadía do Paraguai en constituírse como unha verdadeira República independente, a Inglaterra teceu silenciosamente unha

estratexia para o sufocar, utilizando toda a súa influencia nas incipientes burguesías dos países do Cono Sur para iniciar a chamada «Guerra da Tripla Alianza», na cal Arxentina, Uruguai e Brasil declararon guerra á República irmá do Paraguai.

O Paraguai resistiu tenazmente ao ataque, mais a batalla de Acosta Ñu selou a derrota das tropas paraguaias, que luitaron durante case seis anos contra unha forza esmagadora unida polos tres países.

Na realidade, o último ano da guerra tivo como principal obxectivo a persecución do presidente paraguaio Francisco Solano López —algo recoñecido polo comandante do exército brasileiro, o Duque de Caxias, que ao entrar en Asunción a 5 de xaneiro de 1868 declarou publicamente que a guerra terminara.

No seu informe ao emperador do Brasil, Caxias describiu: «O soldado paraguaio prefire morrer a renderse»; *acrecentou aínda que «a moral dese exército xa derrotado crece coa derrota, e cando os seus soldados están baixo o ollar de López, séntense magnetizados, capaces de facer o imposible (...) lonxe de aforrar a propia vida, parecen procurar con frenético entusiasmo a ocasión da sacrificar heroicamente, da trocar por outra vida ou por muitas vidas dos seus inimigos».*

Sobre os soldados paraguaios, Caxias afirmou ao seu soberano que, sendo «*simples cidadáns, mulleres e crianzas*», eran unha soa e mesma cousa, «*un único ser moral e indisolúbel*», concluindo: «*Canto tempo, cantos homes; cantas vidas e cantos recursos teremos que gastar para acabar con esta guerra, ou sexa, para transformar en fume e po toda a poboación paraguaia, para matar até o fento no ventre da muller?*»

Por esa razón, Acosta Ñu foi unha das máis espantosas batallas da historia militar mundial. A guerra decimara a poboación do Paraguai e, perante a escaseza de homes, as crianzas xuntáronse á batalla: dun lado, os brasileiros con 20.000 homes; do outro, 3.500 soldados con idades entre os 10 e os 15 anos, acompañados por 500 soldados veteranos. López mandou pintarlles bigotes e patillas coa borra dos fogóns e improvisar barbas postizas para confundir o inimigo.

Esa batalla foi trabada a 16 de agosto de 1869, en canto o Mariscal Francisco Solano López tentaba alcanzar o Cerro Cora, onde acabou por ser fusilado co seu fillo, o coronel Juan Francisco «Panchito» López, de 14 anos, que procuraba protexer a súa nai e os irmáns máis novos durante a retirada.

O embaixador norteamericano nese país, o xeneral Martin Mac Mahon, heroe da Guerra de Secesión coñecido pola súa defensa do Paraguai, denunciou os abusos cometidos polos aliados. Cando xa todo terminara, recordou en diversos ensaios publicados na *Harper's New Monthly Magazine* en 1870 a seguinte descrición: «*crianzas tenras que chegaban a rastrexar, coas pernas desfeitas ou horribes feridas de bala nos corpos semidespidos. Non choraban, nen xemían, nen suplicaban socorro médico. Cando sentían o contacto da man misericordiosa da morte, deitábanse no chan para morrer en silencio, como sufreran*».

Mac Mahon abrazara a causa paraguaia, o que o levou a escribir: «*Muitas das crianzas tiñan mais que non estaban lonxe, nos barracóns das mulleres, onde as balas e as bombas dos civilizadores aliados caían en catadupa. Non pensaban nos seus fillos moribundos, nen nos lares hai mui abandonados, nen nos maridos que talvez estivesen a agonizar naquel momento, mais si na causa da patria, no seu supremo momento de batalla...*».

Case todos os homes, anciáns, crianzas e mulleres acorreran para defender a Patria até o último suspiro.

Un texto divulgado polo Ministerio da Educación da República do Paraguai presenta esta como unha das máis sangrentas epopeas vividas polo pobo paraguaio en relación ao masacre de crianzas, anciáns e mulleres o século XIX. Refire: «*Nesa batalla, crianzas de apenas seis a quince anos eran vestidas como soldados para iren combater e, no fragor da batalla, aterrorizadas, agarrábanse ás pernas dos soldados brasileiros, a chorar para que non as matasen. E eran degoladas no acto*», escribiu o historiador brasileiro Chiavenatto¹. As mais das crianzas en combate escondíanse na selva, sen poder facer absolutamente nada,

asistindo á luita. Non foron poucas as que colleron lanzas e chegaron a comandar grupos de crianzas na resistencia.

Finalmente, após un día de combates, os paraguaiois foron derrotados. O Conde D'Eu, que comandaba a batalla, cando esta terminou, ao caer da tarde, e as mais das crianzas paraguaiaias saían da selva para rescatar os cadáveres dos seus fillos e socorrer os poucos sobreviventes, ordenou incendiar o mato, matando e queimando salvaxemente as crianzas e as mais.

Este capítulo da historia paraguaia representa un dos episodios máis heroicos e representativos do que significou a luita do Estado para preservar a independencia e a autonomía fronte ás forzas imperialistas que actuaban na rexión, e que necesitaban de nacións submisas e subordinadas para continuar o seu saqueo, agora de forma máis disimulada e «moderna» que outrora durante a Conquista da América.

E conseguiron. O Paraguai nunca máis conseguiu recuperarse desa derrota, que significou a morte de 96,5% dos homes paraguaiois.

O Paraguai dous séculos despois

O principal problema no Paraguai, sen dúbida, foi e continúa a ser o problema da terra —un problema que remonta ao pos-guerra de 1865–1870, cando os sucesivos gobernos procederon á venda masiva das terras públicas, dando orixe ao latifundio.

Isto desencadeou un proceso de desagregación da economía camponesa, provocando un grande desenraizamento do pobo do campo, debido á destrución da matriz de organización produtiva baseada no esquema parcelar comunitario, substituída por relacións sociais fundadas no mercado e na propiedade privada, tendo o agronegocio como forma predominante de posesión da terra. Esta situación agravouse aínda máis co avance do modelo agroexportador latifundista no país.

No Paraguai, 90% da terra está actualmente nas mans de 12.000 grandes propietarios, en canto os restantes 10% están repartidos entre 280.000 pequenos e medios produtores².

Isto fixo que o movemento camponés se teña tornado nun actor histórico e central no Paraguai, sobre todo pola súa luta e resistencia perante a desigualdade e a inxustiza que sempre caracterizaron o país.

O surximento de organizacións e as características do movemento camponés teñen evolucionado ao longo do tempo, nun proceso que ten implicado o recrudecemento das luitas, en relación co progresivo agravamento da situación camponesa, asociado ao avance do sector da soia e do agronegocio.

Fruito desa dramática situación do campesinado e da escalada de violencia nas luitas, o Partido de Esquerda «Patria Libre» do Paraguai, que participaba electoralmente, foi duramente perseguido e desmantelado. Un dos efectos desa represión foi que un grupo de mozos pertencente a esa estrutura fundase unha organización armada chamada Exército do Pobo Paraguaio (EPP), de inspiración marxista-leninista, con base na zona norte da rexión oriental do país. Entre os seus fundadores encontrábanse tres mozos irmáns da familia Villalba: Carmen, Osvaldo e Liliana Villalba Ayala.

A organización comezou a operar oficialmente con ese nome o ano de 2008, aínda que anteriormente xa realizase algunhas accións polas cales algúns dos seus membros foron encarcerados.

Carmen Villalba Ayala foi prendida en 2003. Actualmente, continúa encarcerada, a pesar de ter xa cumprido largamente a súa pena de 18 anos de prisión, pois, no momento en que debería ser libertada, foi novamente condenada a outros 17 anos, nun proceso forxado en 2018, relativo a un alegado acontecemento de 2004 —nunha manobra clara do Poder Xudicial para impedir a súa libertación.

Osvaldo Villalba Ayala morreu nun enfrentamento coas FTC a 23 de outubro de 2023 e Liliana ten un mandado de captura.

Desde o momento en que o EPP iniciou as súas operacións e a súa presenza no norte do Paraguai se tornou pública, os restantes membros da familia Villalba, que non estaban involucrados no conflito, comezaron a ser asediados polas forzas de seguranza nas súas casas. En particular, as crianzas eran constantemente seguidas, fotografadas ou abordadas á porta da escola.

Despois de mudaren varias veces de residencia para fuxir ao asedio constante —xa que eran rapidamente localizados e a persecución proseguía—, en 2008 fixeron unha primeira tentativa de vivir na Arxentina, na localidade de Clorinda, provincia de Formosa.

A 30 de maio de 2010, o fillo de Carmen Villalba Ayala, Nestor Oviedo Villalba, de 13 anos, que vivía coas tías e a avoa en Clorinda, adoeceu gravemente e faleceu ese mesmo día. Antes de morrer, contou que, o día anterior, algúns homes uniformados asperxéranlle unha sustancia líquida sobre o corpo. As condicións de precariedade da familia e o medo fixeron que non fose aberta unha investigación na altura, mais ese acontecemento levounos a regresar ao Paraguai.

No entanto, a persecución non só continuou, como se intensificou, de forma cada vez máis ostensiva, dirixida especialmente ás crianzas. Así, en 2011, o grupo familiar fixouse definitivamente na Arxentina, na cidade de Puerto Rico, provincia de Misiones, onde os membros de nacionalidade paraguaia trataron da súa residencia.

Entre os membros da familia residentes na Arxentina encontrábanse entón Lilian Mariana e María Carmen Villalba, nadas en solo arxentino. Debido á situación de persecución, creceron sen contacto cos pais, e a necesidade dos coñecer persoalmente tornouse cada vez máis premente.

A pesar da familia non ter a certeza de que existisen condicións seguras para que as meniñas atravesasen a fronteira para visitar os pais, a insistencia foi tanta que acabaron por ceder á presión e organizaron a viaxe para pasaren o verán de 2019–2020 até o inicio do ano lectivo, en marzo de 2020.

O grupo era composto por Laura Villalba Ayala, a súa filla María Carmen, de 11 anos, as súas sobriñas Lilian Mariana, tamén de 11 anos (filla de Myrian Villalba), as xemelgas Tamara Anahi e Carmen Elizabeth Oviedo Villalba (fillas de Carmen Villalba), de 14 anos, e Tamara Anahi Villalba (filla de Rosa Villalba), de 17 anos.

No entanto, cando chegou a data do regreso, deuse o impensábel: foi declarada a pandemia da COVID19 e as fronteiras fecháronse totalmente, polo que non puideron regresar e tiveron que improvisar unha especie de campamento para permaneceren no local.

Poucos días antes de se sinalar o 151º aniversario da Batalla de Acosta Ñu, a 2 de setembro de 2020, na localidade de Yby Yau, Departamento de Concepción, República do Paraguai, as FTC (Forza de Tarefa Conxunta) localizaron o campamento, entraron violentamente e María Carmen e Lilian Mariana Villalba, ambas con 11 anos, foron capturadas e executadas polo exército, nun acto que o Goberno Paraguai clasificou como unha operación ben-sucedida contra o grupo insurxente EPP.

O xeneral Hector Grao, comandante da FTC, afirmou rapidamente nos diversos medios de comunicación que era practicamente certo que as dúas mozas mortas nos acampamentos do Exército do Pobo Paraguai en Yby Yau eran arxentinas, e que na Arxentina sería creada unha «creche» de «soldados» do grupo criminoso.

«As probas están no propio local. Apenas os corpos foron retirados e, onte á noite, foi feita a análise na morgue de Yby Yau. O noso próximo paso será denunciar o recrutamento de crianzas-soldado por parte do EPP como crime contra a humanidade», adiantou o xeneral³.

Xa a 3 de setembro, circulaba a información de que o equipo forense estimaba a idade das mozas abatidas entre os 15 e os 18 anos, e case de forma premonitória, o Xeneral Grao especulaba que posibelmente serían cidadás arxentinas e familiares de Liliana e Osvaldo Villalba⁴.

Os corpos foron inmediatamente enterrados, supostamente debido aos protocolos sanitarios da COVID19, e as roupas que vestían foron

queimadas. Tamén non foi rexistrado o procedemento, *«por falta de equipamento necesario»*.

Cando comezaron a circular imaxes dos corpos, a familia residente na Arxentina recoñeceu de inmediato as meniñas e denunciou a súa execución.

Finalmente, a 5 de setembro, perante o escándalo internacional que rebentou cando se confirmou que eran crianzas, os corpos das menores foron exhumados e trasladados para Asunción, onde foi realizada unha autopsia que confirmou oficialmente que as meniñas tiñan 11 anos.

Diante dun acto que, para moitos, foi un claro exemplo de terrorismo de Estado —tendo como único responsábel as forzas envolvidas na operación—, o Executivo paraguaio optou por denunciar formalmente *«a presenza de menores en actividades do autodenominado Ejército do Pobo Paraguai pedindo ao Ministerio Público unha investigación sobre como esas crianzas chegaron ao grupo criminal»*⁵.

Após a emboscada de 2 de setembro, as sobreviventes que conseguiron escapar (e que tamén foron testemuñas dos acontecementos) foron perseguidas de forma implacábel polas FTC.

No ataque de 2 de setembro, Carmen Elizabeth Oviedo Villalba (Lichita), de 14 anos, foi ferida nunha perna e tiña dificultades de locomoción. Laura e as meniñas foron acompañadas por tres combatentes do EPP na tentativa de saír do país, unha vez que non coñecían a zona.

O día 20 de novembro, son novamente interceptadas e, nese episodio, a FTC asasina os tres militantes que as acompañaban. Foron executados a sangue-fío en canto percorrían o bosque. A forza disparou a 500 metros de distancia con armas equipadas con mecanismos térmicos e infravermellos que detectan a calor humana e dirixen o disparo⁶.

Nesa ocasión, Carmen Elizabeth volta a ser atinxida por un disparo de raspón na cabeza, o que confirma, sen marxe para dúbidas, que ela era un dos albos principais desta operación.

O grupo familiar consegue fuxir máis uma vez, mais xa sen calquera asistencia, o que leva a que se perdan no mato, por descoñecemento do terreo. Pasan días a vaguear, sen comida, sen auga e con Carmen Elizabeth ferida.

Por esa razón, o grupo decide separarse: Laura fica con Carmen Elizabeth, que non se conseguía mover, en canto a irmá e a prima parten en busca de auga e comida. No entanto, as mozas pérdense, levando Laura a ir procuralas. Cando regresan, o día 30 de novembro, xa non encontran Carmen Elizabeth no local, apenas as súas pertenzas permanecían alá.

Perante isto, Laura decide que Tamara e Tania deben tentar regresar á Arxentina, en canto ela permanece á procura da súa sobriña.

Durante esa busca, algúns habitantes da zona informan Laura de que verían forzas de seguranza levaren Lichita e colocárena nun vehículo.

O día 23 de decembro de 2020, Laura é detida por un control policial en canto procuraba a súa sobriña, mesmo non habendo, naquel momento, calquera mandado de captura contra si. Identificouse sen ofrecer resistencia. O simple facto de ter o apelido Villalba bastou para que ficase detida.

Ese mesmo día, Tania e Tamara conseguiron chegar á Arxentina grazas á solidariedade de habitantes paraguaios que as axudaron ao longo do percorrido, podendo así prestar testemuño do sucedido e, sobre todo, confirmar a sospeita que xa existía: que, no momento da súa detención, Lilian e María Carmen estaban vivas.

Máis unha vez, a historia do Paraguai máchase co sangue de crianzas.

A pesar de todas as probas presentadas, o Goberno do Paraguai continuou coa súa campaña de acusación contra o EPP, alegando que

estaría a recrutar menores de idade. O día 30 de decembro de 2020, realizou unha conferencia de prensa onde presentou unha serie de supostas probas de que o grupo utilizaría menores nas súas fileiras: fillos dos seus membros, creados e educados na Arxentina e posteriormente enviados de volta para os campamentos da guerrilla onde naceron.

«Confirmanse nacimentos de menores nos campamentos, posteriormente levados para a Arxentina para creceren, regresando despois ao Paraguai e ao mato, sendo utilizados (os menores) como combatentes», declarou aos medios de comunicación o procurador Federico Delfino⁷.

Máis tarde, Laura Villalba Ayala foi xulgada e condenada por incumprimento dos deberes familiares, ao ser acusada de levar as meniñas ao Paraguai, para unha zona de conflito, presumibelmente para seren recrutadas polo EPP. Canto ao asasinato de Lilian Mariana e María Carmen, non houbo proceso, nen investigación, nen sospeitosos e, mui menos, argüídos —a pesar de estar claro que os disparos partiron dos membros da FTC que participaron na operación de 2 de Setembro. A única persoa acusada pola morte das meniñas foi Laura Villalba, mai e tía das vítimas. Como as penas para este tipo de crime son menores, acabou por ser condenada por terrorismo, acusada de desempeñar funcións loxísticas relacionadas co grupo armado. Tamén foi condenada á revelia Myrian Villalba Ayala, mai de Lilian Mariana, aínda que non estivese sequer presente no local.

Do mesmo modo, Lichita nunca apareceu, non foi procurada, e non hai calquera rexistro de que a súa desaparición fose albo de investigación.

E a pesar do Alto Comisariado das Nacións Unidas emitir un pronunciamento firme en relación ao asasinato das meniñas, o Comité dos Dereitos da Crianza da ONU declarou o Estado Paraguaio responsábel polas súas mortes e continúa a investigar tanto a detención e encarceramento de Laura Villalba como o desaparecemento de Lichita. Esta situación xerou críticas severas ás respostas tímidas —e

nalgúns casos á total inacción— por parte das organizacións paraguaias dedicadas á infancia e aos dereitos humanos, que, a pesar da historia marcante dos «crianzas-soldado» da Batalla de Acosta Ñu, optaron por aliñarse co discurso oficial do Goberno, admitindo a posibilidade do EPP recrutar os seus propios fillos e fillas, responsabilizando a familia polas meniñas se encontraren naquela zona.

Este artigo pretende, así, introducir un tema mui sensíbel, mais necesario: a construción social da figura do «crianza-soldado» no imaxinario colectivo. A lexislación que se foi desenvolvendo en torno a esta figura, así como a teorización surxida nas últimas catro décadas no ámbito dos dereitos humanos sobre os dereitos das crianzas en contextos de conflito armado, constitúe unha discusión delicada e dolorosa, mais absolutamente indispensábel. Só así se pode recoñecer ás crianzas a súa condición de suxeitos políticos, coas limitacións e posibilidades que apenas poden ser avaliadas dentro de cada contexto histórico e social en que se encontren.

-
1. Chiavenato, Julio José. Genocidio americano. La guerra del Paraguay. Asunción: Carlos Schauman Editor, 1984
 2. Yvy Jara, «Los dueños de la tierra en Paraguay. Informe de investigación». Guereña, Aratxa Calibre Library Rojas, Luis. Oxfan 2016
 3. <https://misionesonline.net/2020/09/03/en-paraguay-guerrilleras-argentinas/>
 4. <https://www.abc.com.py/nacionales/2020/09/03/forense-explica-detalles-sobre-fallecidas-en-enfrentamiento-con-ftc/tos-no-internacionales>
 5. <https://grupolaprovincia.com/contenido/404594/paraguay-denuncio-que-el-epp-recluta-menores-luego-del-asesinato-de-dos-ninas-ar>
 6. <https://www.adndigital.con.py/forenseconfirmaquelos3muertosdelepprecibierondisparosalargadistancia/>
 7. <https://www.infobae.com/america/americalatina/2020/12/30/elgobiernoparaguayodenuncioquelaguerrilladeleppreclutaamenores/>

Entrevistamos Max Lioce

Vivimos tempos dunha seria encrucillada. Nun mundo que asiste a unha profunda reconfiguración xeopolítica, marcado pola crise sistémica do capitalismo e por unha ofensiva do grande capital en todas as frentes, a necesidade dun compás teórico e práctico para a militancia revolucionaria tórnase máis urxente que nunca. En canto os tambores da guerra imperialista resoan con forza nos nosos ouvidos, as organizacións de esquerda enfrentan o duplo perigo de se diluíren no chauvinismo burgués ou de seren neutralizadas por un progresismo totalmente domesticado, que renunciou sen combate á transformación real.

Perante este panorama, surxen preguntas estratéxicas incontornábeis: como desenmascarar as novas e vellas formas do dominio imperialista nos nosos propios territorios? Que sectores sociais teñen a capacidade de liderar unha luta consecuente e como poden ser organizados? De que maneira se liga a batalla global contra o imperialismo ás exigencias máis sentidas polas masas, como o salario, a vivenda ou a saúde?

Para abordar estas cuestións fundamentais, conversamos en profundidade con Max Lioce, analista internacional, investigador de conflitos sociais e armados e fundador do Comité Internacionalista Alexis Castillo. Asente nunha rigorosa análise marxista-leninista e comprometido coa praxe militante, Lioce ofrécenos unha disecación clara e contundente da actual conxuntura.

Ao longo desta entrevista, Lioce non se limita a describir a anatomía do poder, mais propón un guión para a acción. Explica como o imperialismo combina todas as formas de luta, desde a explotación económica e as sancións até a desinformación e á guerra aberta, e interpélanos sobre como construír a ferramenta política capaz de

facérllle frente: un partido de vangarda, forxado na teoría e no combate, que saiba articular a centralidade da clase traballadora coa diversidade de frentes de masas.

Lonxe de ofrecer receitas universais, esta conversa é un convite a estudar, debater e, sobre todo, a organizarse. É un chamamento a forxar os anticorpos ideolóxicos necesarios para non capitular e a construír, a partir de cada trincheira, unha dirección revolucionaria que non se limite a protestar, mais que se prepare conscientemente para a disputa real polo poder.

Que formas concretas asume hoxe o dominio imperialista a nivel mundial, e como pode a militancia revolucionaria identificar esas expresións nos seus propios territorios?

Antes de máis, é necesario propor aos lectores unha premisa incontornábel: o imperialismo, en canto fase superior do modo de produción capitalista, non se encontra actualmente en condicións de exercer un dominio absoluto e incontestado á escala planetaria, unha vez que a contradición antagónica entre imperialismo e antiimperialismo se torna cada vez máis evidente, con niveis crecentes —en cantidade e cualidade— de enfrentamento político, económico e militar en grande parte do globo. En resumo, a correlación de forzas está a mudar, e a un ritmo acelerado.

Posto isto, explicar as formas concretas que o imperialismo e o grande capital adoptan para defender e ampliar o seu dominio —en cada un dos planos onde se expresa a referida contradición— exixiría un espazo de que, por razóns obvias, esta entrevista non dispón. Sendo un tema que debe ser desenvolvido e investigado de forma continua, podemos aínda así afirmar —sen receo de errar— que pode ser sintetizado nun concepto fundamental: a combinación de todas as formas de luta. Os imperialistas e a grande burguesía combinan sen cesar a explotación asalariada con políticas de «austeridade» que destrúen os dereitos sociais e económicos dos pobos traballadores; as medidas represivas coa desinformación estratéxica; os bloqueos e sancións con presións e chantaxes contra países que reivindicán ou

defenden a súa soberanía; e a corrida armamentística con guerras de pillaxe, entre outras. Esta táctica da combinación de todas as formas de luta non significa, evidentemente, que todas sexan aplicadas de forma uniforme. Hai variacións —e elas de facto existen— na intensidade e frecuencia con que os imperialistas aplican unhas máis que outras, conforme o escenario ou o momento en causa. O que aquí se afirma non nega nen diminúe unha das grandes leccións da teoría marxista da crise: cando se ve encurralada pola crise estrutural e sistémica do capitalismo, a grande burguesía séntese impelida a recorrer á guerra imperialista como forma de destruír forzas produtivas e aliviar a sobreacumulación.

Sen pretender ofrecer receitas nen fórmulas universais para que os revolucionarios identifiquen correctamente as manifestacións concretas deste fenómeno nos seus territorios, atévome a afirmar que hai tarefas de cumprimento incontornábel: o estudo do tecido económico e produtivo dunha zona ou rexión, e o grao de penetración e control aí exercido polo grande capital; as ligazóns entre as políticas de determinado goberno nacional que afectan directamente ese territorio e as orientacións estratéxicas das grandes corporacións e de certas organizacións supranacionais situadas en distintos niveis da pirámide imperialista; e a relación entre todos eses factores e as medidas represivas contra os que resisten nos territorios —sexan greves operarias, ocupacións de escolas e universidades por estudantes, luitas sectoriais e de barrio, etc.

Que sectores sociais están hoxe en condicións reais de liderar unha luta antiimperialista, e como debe a militancia actuar para os organizar?

A militancia non pode actuar nun determinado contexto espazo-temporal sen antes —e despois de forma permanente— analizar as condicións obxectivas e os factores subxectivos que o caracterizan, ben como o seu nexo dialéctico, sempre en transformación. Este exercicio de investigación e análise —cuxas metodoloxías concretas poden variar conforme as circunstancias e os interlocutores— debe asentar teoricamente no corpo do marxismo-leninismo e no método

materialista histórico-dialéctico. Cun uso adecuado desta poderosa caixa de ferramentas, é posíbel lanzar as bases para a organización, en distintos niveis, do «medio de pertenza» —ou sexa, os espazos de traballo ou de vida nos cales os militantes teñen presenza orgánica. Pode parecer obvio, mais non é o mesmo termos militantes recoñecidos pola base e polos seus camaradas nunha fábrica ou nunha universidade, que tentar introducir do exterior propostas e liñas de acción neses espazos.

Ora, independentemente das particularidades de cada sociedade, país ou territorio, é fundamental non perder de vista a centralidade da contradición entre capital e traballo. A pesar dunha das teses do pos-modernismo —a do fin da historia— ser a suposta «extinción da clase operaria», é dentro desa contradición antagónica fundamental —e, por tanto, no seo da clase traballadora— que a militancia debe centrar o foco dun proxecto político revolucionario. Trátase dunha tarefa nada fácil, tendo en conta as transformacións na organización do traballo e na composición técnica do proletariado, o papel nefasto das grandes centrais sindicais que promoven a conciliación entre clases, o avance do plano neocorporativo da grande burguesía, e outros fenómenos (como o reformismo e o oportunismo) que retardan seriamente a maduración dos factores subxectivos esenciais á luta.

Naturalmente, isto non significa abdicar da construción de organizacións e do traballo de masas noutros sectores importantes como a xuventude en xeral e os estudantes en particular, o campesinado e o proletariado rural, as mulleres, os pobos indíxenas, o tecido social das periferias urbanas e suburbanas, os migrantes, os desempregados e os xubilados, entre outros.

Cada un destes sectores exige unha abordaxe propia, concreta e ben ponderada, adaptada ás realidades nacionais e locais, que se traduza en tácticas adecuadas e metodoloxías flexíbeis, e que, na práctica militante permita construír unha política de masas consecuente.

Como ligar a luta antiimperialista a reivindicacións inmediatas como salarios, vivenda, terra ou servizos públicos?

Esa ligazón é unha cuestión central. En primeiro lugar, é imprescindible comprender que existe un nexa indisociábel entre a política interna e a proxección internacional dun Estado —ou dun bloque de Estados— sobre todo cando o seu carácter imperialista e as súas pretensións hexemónicas son claros. En segundo lugar, e a consecuencia diso, é necesario dispor das ferramentas indispensábeis para facer ver ás masas populares e traballadoras —especialmente a aquelas bases onde temos presenza activa— que cada corte ou redefinición dos dereitos sociais e económicos, cada redución dos orzamentos e dos gastos públicos, está profundamente ligado ás políticas de axuste estrutural realizadas pola grande burguesía. Estas políticas visan non apenas privatizar lucros e socializar perdas, mais tamén —como no caso da actual Europa— aumentar o potencial militar, pois a guerra é, ao mesmo tempo, instrumento e forma de existencia do grande capital monopolista.

Non é preciso decer que a linguaxe, a forma e o contido daquilo que queremos transmitir —sexa na contrainformación, na axitación ou na propaganda— deben ser calibrados segundo o sector social e o segmento de clase a que nos diriximos. Mais, quere sexa un metalúrxico, unha dona de casa, un estudante ou un camponés, é fundamental que comprenda, de forma clara, que por cada despedimento, aumento das facturas, degradación das condicións de vida, destrución do tecido social, encarecemento dos bens esenciais e avance da represión social e política, hai máis unha bala, un mísil e unha bomba prontos a ameazar, agredir e esmagar pobos e países que, mesmo estando nos antípodas do noso territorio, luitan pola súa soberanía e por un futuro digno.

Para terminar esta resposta —sen esgotar o tema, que exixiría moita máis reflexión e análise— direi apenas que, a medida que a espiral ascendente dun proceso de resistencia vai gañando forza, cada luta por dereitos e reivindicacións inmediatas tede a «politizarse». E toda a luta socioeconómica que asume tamén un carácter abertamente político lígase, de forma indisociábel, á crítica ao modelo de desenvolvemento, ao sistema capitalista e á súa proxección imperialista.

En pleno rufar dos tambores de guerra, que erros debe evitar unha organización revolucionaria para non se diluír no chauvinismo burgués ou no progresismo domesticado?

Construír unha organización revolucionaria é, por si só, unha tarefa titánica. Esa construción, cuxo eixo central é o proceso de acumulación de forzas —en calquera condicións que existan— realízase necesariamente na calor das luitas, na tensión permanente entre avanos e recúos, e na dialéctica entre o traballo de construción interna e o enraizamento entre as masas populares. Se ese proceso de acumulación de forzas desenvolver anticorpos e mecanismos capaces de superar momentos de crise interna, erros propios ou os golpes infixidos polo inimigo, será máis viábel constituír unha dirección á altura, construír e consolidar un corpo militante coheso, afinar unha liña política correcta e desenvolver un traballo de masas eficaz. Estes son requisitos indispensábeis para non caer irremediabelmente en distorsións como o oportunismo, o revisionismo, o subxectivismo, o maximalismo ou o militarismo, conforme os casos, e para evitar que a (até certo punto) fisiolóxica luta de tendencias —presente, en dato momento, en todo Estado socialista, partido revolucionario ou movemento antiimperialista — desemboque nunha dexeneración da luta revolucionaria, baleirándoa de contido e abrindo camiño ao entreguismo e á posterior capitulación.

É tamén de grande importancia estudar o pasado e o presente das organizacións revolucionarias de todo o mundo, cos seus acertos e os seus erros. Ou sexa: como aplicaron ou aplican a combinación de múltiples formas de luta; como articularon ou articulan (cando así sucede) o político e o militar, e, por conseguinte, a relación entre centralismo e democracia na súa dinámica interna; como estruturaran e estruturan alianzas internacionais; como caracterizaron e caracterizan temas centrais do seu tempo —ou do noso—; que solucións creativas encontraron ou encontran no traballo de masas; como organizaron e organizan a política de cadros; ou a forma como se posicionaron e se posicionan no debate teórico dentro do marxismo, do movemento operario e comunista internacional, das luitas antiimperialistas, etc. Naturalmente, o obxectivo deste exercicio non é —nen debe ser— o de

copiar fórmulas, mui menos transplantalas mecanicamente, mais si extraer ensinamentos valiosos e actualizar constantemente o balance sobre o patrimonio mundial acumulado, co cal estamos, en maior ou menor grao, en contacto.

Que tipo de partido ou forma organizativa necesita hoxe a clase traballadora para derrotar o imperialismo?

Chegados a este punto da reflexión, recorreremos á historia, que demostrou que, en certas condicións, pode ser suficiente unha forma organizativa como unha frente ou movemento para enfrentar e conter os ataques do imperialismo. Mais a historia tamén demostrou que, após a conquista do poder político, para superar o capitalismo na súa fase imperialista e iniciar a transición para o Socialismo —e a súa construción— é necesario un partido de carácter leninista, dotado da imprescindible caixa de ferramentas do marxismo-leninismo. Ou sexa, unha vangarda organizada con base nos principios do centralismo democrático e da dirección colectiva, armada cunha poderosa ferramenta como é o materialismo histórico-dialéctico. Un partido de cadros, capaz de estruturarse en función da táctica da combinación de todas as formas de luta posíbeis e necesarias segundo o contexto. Unha forza capaz de crecer até conseguir organizar as masas e orientalas, nos momentos decisivos, tanto para a tomada do poder como para a defensa das conquistas alcanzadas.

Como construír unha dirección revolucionaria antiimperialista que non se limite a protestar, mais que se prepare para disputar o poder?

Unha dirección revolucionaria non se autoproclama, nen resulta de acordos artificiais ou negociacións entre grupos. Unha dirección debe ser composta por cadros que non se limiten ao traballo de escritorio ou despacho, mais que estean dispostos a «meter as mans na masa» nas tarefas máis diversas —tanto intelectuais como materiais— e que sexan exemplo de dedicación e espírito de sacrificio, tenacidade e ética comunista. Quen tiver a honra de ser nomeado ou electo para dirixir,

coordinar e orientar, debe ser recoñecido polas bases e pola militancia. Feita esta premisa indispensábel, podemos acrecentar que a mellor forma de se preparar para disputar o poder é promover o crecemento cuantitativo e cualitativo da organización, aprender na práctica como intervir nas contradicións antagónicas e orientar as luitas populares e proletarias, que en determinados momentos poden coñecer aceleracións importantes. Alén diso, unha dirección revolucionaria ten o deber de estudar, coñecer e desenvolver a teoría marxista-leninista aplicada concretamente ao proceso que ten en man.

Que uso táctico se pode facer dos espazos legais —sindicatos, eleccións, medios de comunicación— sen caer no reformismo ou na adaptación?

Desde que exista solidez ideolóxica, un plano estratéxico coherente e un corpo militante combativo e capaz de discernir, todos os espazos e luitas deben ser aproveitados, no cadro do principio da combinación de todas as formas de luta posíbeis e necesarias nun determinado contexto. Isto implica, por un lado, saber en que fase se encontra o proceso, evitando precipitacións que, alén de comprometeren a continuidade e o desenvolvemento do proxecto revolucionario, poden alimentar concepcións maximalistas segundo as cales todo o que non sexa feito en nome do obxectivo final perde calquera valor. Por outro lado, certos espazos legais poden ser útiles, desde que se saiba tirar partido deles con plena consciencia dos seus límites, transformándoos en tribunas de denuncia e organización para acumular forzas.

Con todo, importa subliñar que afirmar o principio da combinación das formas de luta non significa aplicar un esquema ríxido: esa fórmula é de «xeometría variábel», e as distintas formas de luta deben ser articuladas conforme un conxunto de factores e condicións que varían o tempo e no espazo. Como dicía Mariátegui, «nen copia, nen calco».

Que significa practicar o internacionalismo hoxe, para alén da solidariedade simbólica ou das meras declaracións?

Significa, antes de máis, superar o campo da solidariedade meramente material —doazóns ou proxectos de cooperación—, aínda que estas expresións tamén teñan o seu valor e poidan servir de ponte para aproximar da luta persoas que non veñen dunha cultura militante nen dunha práctica política regular. O internacionalismo militante é apoiar as luitas dos pobos como parte dunha totalidade antiimperialista, conscientes de que todos e todas nos encontramos en trincheiras distintas, mais do mesmo lado da barricada. E tamén implica respectar os ritmos e formas de luta que os pobos e as súas organizacións escollen e practican, no libre e soberano exercicio do seu lexítimo dereito á rebelión. Podemos concluír coas ousadas palabras de Fidel: «sen internacionalismo, non pode haber comunismo!».

Que experiencias pasadas de luta antiimperialista deben ser estudadas para evitar erros e reforzar a estratexia actual?

Absolutamente todas! Toda luta pola libertación nacional e social merece ser analisada, estudada e asimilada —tanto nas vitorias como nas derrotas—, pois cada unha ofrece un conxunto de ensinamentos valiosos que se tornan elementos fundamentais para comprender a historia das luitas de clases, mesmo muito antes da existencia do capitalismo e do imperialismo propiamente ditos.

É especialmente relevante o estudo das revolucións e guerras de libertación que tiveron impacto decisivo na alteración da correlación de forzas, tanto a nivel nacional como internacional —a comezar pola epopea de Outubro.

Marx e Engels, fractura metabólica e imperialismo

Vicente da Veiga

1. Introducción. A humanidade e o medio ambiente

É común asociarmos os problemas ambientais ao capitalismo, e de facto, o sistema actual intensificounos en moitos aspectos. No entanto, a verdade é que as catástrofes ecolóxicas non son un fenómeno exclusivo dos tempos modernos. A historia móstranos que outras civilizacións, ben antes do capitalismo, xa enfrentaban desafíos ambientais significativos. Iso axuda a comprendermos que a relación entre a humanidade e a natureza é algo que vén de moi lonxe.

A relación entre sociedades humanas e o medio ambiente sempre foi complexa, con exemplos de catástrofes ecolóxicas moi antes do capitalismo. Na Mesopotamia Antiga (2500–1700 a.C.), a irrigación descontrolada levou á salinización do solo, resultando en escaseza de alimentos e no abandono de cidades, un fenómeno estudado por Jared Diamond. Á súa vez, o Imperio Romano (séculos I–IV d.C.) tamén enfrentou as consecuencias da explotación excesiva: a agricultura intensa, a minaría e o deflorestación xeneralizada esgotaron os recursos naturais e provocaron unha caída drástica na produtividade, como foi documentado por J. Donald Hughes. Máis tarde, a civilización maia (séculos IX–X d.C.) viu grande parte das súas cidades seren abandonadas debido ao deflorestación masiva, que causou a perda de acuíferos, culminando en escaseza de auga e alimentos, alén de crises políticas, conforme analisou tamén Jared Diamond.

Eses exemplos evidencian un punto crucial: o coñecemento humano, que nos permite crecer e producir cada vez máis, tamén pode encallar nos límites físicos da natureza. É como se a propia capacidade de

innovar e expandir trouxese consigo unha contradición: o impacto no medio ambiente.

Dialéctica entre necesidade e liberdade e entre capital e natureza

Desde que a especie humana surxiu, a nosa historia é unha dialéctica constante entre a necesidade de sobrevivir e a persecución da liberdade, unha unidade de contrarios mediada polo traballo que os articula. Sexa este traballo manual ou intelectual, sempre se realiza usufrutuando e modificando a natureza. Vivimos no medio natural, somos parte del, consumímolo para sobrevivir e reproducirnos, é imposible non impactar nel do mesmo modo que é imposible vivir sen el.

Nas sociedades non sometidas á explotación duns seres humanos por outros, a necesidade de satisfacer o esencial para a vida e o traballo teñen unha relación positiva coa liberdade. Porén, nos grupos humanos ao longo da historia onde existe explotación social, a relación entre necesidade, traballo e liberdade é negativa.

Dunha óptica marxista, o noso desenvolvemento como especie, a través desa dialéctica entre necesidade e liberdade, impulsou a creación da cultura e da civilización. Deste xeito, a conquista da liberdade é o dominio e a superación progresiva das necesidades concretas, de forma que a necesidade en si se vai transformando. Podemos decer que a liberdade é a autodeterminación consciente de superar as nosas necesidades mediante a práctica humana —isto é, o traballo.

Ao desenvolver novas formas de cooperación entre os seres humanos para utilizar e transformar a natureza, algo verdadeiramente revolucionario surxiu no Neolítico: a capacidade de xerar excedente. Iso significaba producir máis que o necesario para as necesidades diarias. Así, comprendendo a estacionalidade de certas especies, permitiu o desenvolvemento da agricultura, e a domesticación de animais eliminou a necesidade de cazalos á demanda. Esa mudanza foi un salto xigantesco para a humanidade, pois posibilitou non só extraer máis recursos da natureza, mais tamén almacenalos e conservalos para uso futuro.

Esta novidade transformou a organización social: dunha economía entre iguais, «equivalencial», enfocada no «aquí e agora», pasamos para unha que permitía a planificación e a especialización de tarefas —como recadar, preservar, gardar e contabilizar recursos. Eran as primeiras divisións do traballo.

Mais esa nova dinámica tamén trouxen tensións. Inicialmente, a organización social era máis colectiva, baseada en grupos familiares (as *gens*), que dividían o patrimonio e preocupábanse coa descendencia, surxindo o que Engels denominou «a derrota das mulleres».

Acentuaron as competicións dentro dos grupos e as disputas con clans viciños por recursos ou acceso a áreas de caza. E foi así que a dominación dun grupo sobre outro levou ao surximento da escravitude, máis tarde das sociedades tributarias, do feudalismo e, finalmente, do capitalismo.

A luta de clases, encontra as súas raíces nesa dinámica complexa: o traballo, a explotación do medio ambiente e a xestión, conflitiva, do excedente. Debemos salientar que esa relación é inseparábel do desenvolvemento das forzas produtivas e de como os seres humanos nos relacionamos *no* medio natural e *co* medio natural, pois ao final, é da natureza que tiramos todo o que precisamos para vivir e desenvolver as nosas actividades.

Vimos que as sociedades pre-capitalistas enfrentaban desafíos ecolóxicos, mais é no modo de produción capitalista en que esta relación humano-natureza sofre unha tensión que se acelera de forma exponencial, e fai que as quebras proliferen. Trátase de *fracturas metabólicas* locais, que Marx e Engels, aínda que non utilizasen o termo preciso, anticiparon e analizaron profundamente. Este concepto serve como a lente analítica central para a comprensión das crises ambientais da nosa era que pasaron de ser locais, a adquiriren a posibilidade de seren globais.

Nesta actual altura histórica, coa humanidade subsumida no modo de produción capitalista, Karl Marx e Friedrich Engels, en canto estudan a contradición dialéctica entre o capital e a natureza, conseguen integrar e

comprender nas súas análises unha visión claramente ecolóxica e consciente, perspectiva que actualmente trata de ser obviada e mesmo negada, e que trataremos de probar e demostrar de forma breve nas epígrafes a seguir.

A xénese ecolóxica no pensamento de Marx e Engels

Aínda que Karl Marx e Friedrich Engels non utilizasen a palabra «ecoloxía» –un concepto que só comezou a ser desenvolvido máis formalmente ao final do século XIX polo zoólogo alemán Ernst Haeckel, que o cuñou en 1866–, o seu pensamento revela unha profunda sensibilidade para as relacións entre a sociedade humana e o seu ambiente natural. Lonxe de seren meros teóricos económicos, Marx e Engels foron, na súa esencia, pioneiros na comprensión das dinámicas que levan ás crises ecolóxicas. Desvelaron como a lóxica inherente ao capitalismo quebra o equilibrio fundamental entre a sociedade e a natureza, creando unha fractura metabólica, o seu traballo lanza as bases indispensábeis para a análise e superación das crises ambientais modernas, como o quecemento global, a perda da biodiversidade ou o esgotamento dos recursos naturais.

É crucial entender que Marx si empregou expresións como «ruptura no metabolismo social» ou «metabolismo entre home e terra». Estas ideas maniféstanse de forma consistente nas súas análises, por exemplo, ao abordar a alienación do traballador ou a destrución da fertilidade do solo. Marx e Engels incorporaron o concepto de metabolismo (*Stoffwechsel* en alemán) da fisioloxía alemá en desenvolvemento na época. Científicos como Justus Von Liebig, químico alemán, e Carl Von SprengA xénese ecolóxica no pensamento de Marx e Engelsel, pioneiros no estudo da nutrición vexetal e dos ciclos químicos na agricultura, foron influencias significativas. Liebig, en particular, alertou para a extenuación da fertilidade do solo debido á remoción de nutrientes sen reposición adecuada —aquilo que Marx identificaría como unha manifestación da ruptura metabólica no contexto do capitalismo agrario.

Marx absorbeu e reinterpretou esas ideas no campo da economía política, utilizando o concepto de metabolismo para describir o troco de

materiais entre a sociedade humana e a natureza no proceso produtivo. Esta apropiación e recontextualización demostran a súa capacidade de integrar coñecementos científicos avanzados da súa época nunha análise crítica do sistema socioeconómico.

2. A descuberta da contradición dialéctica: Marx e Engels e a ruptura entre metabolismo social e natural

A esencia do carácter «ecoloxista» do marxismo, intrinsecamente ligada ao materialismo dialéctico e histórico, reside na comprensión dunha contradición dialéctica fundamental: a relación tensa e conflitiva entre o metabolismo universal da natureza e o metabolismo social alienado do capitalismo. Para Marx e Engels, existe unha dialéctica entre o metabolismo natural e o metabolismo social, unha luta de contrarios impulsada pola lóxica capitalista.

Nesa interacción continua entre o ser humano e a natureza, identifícanse tres intercambios esenciais: troco de enerxía, de materia e de información. Estes fluxos son os elementos básicos do troco metabólica entre a sociedade e o ambiente. No entanto, Marx e Engels foron os primeiros a demostrar como, baixo o capitalismo, estes fluxos tórnanse profundamente desorganizados e exploratorios, coa primacía do lucro inmediato a sobreporlla a sustentabilidade e á reprodución harmoniosa. É nesta dinámica que o marxismo revela o seu potencial ecoloxista radical, ao apuntar que a reorganización profunda do metabolismo social, ou sexa, unha transformación do modo de produción, é indispensábel e inevitábel para reconciliar a humanidade co metabolismo universal da natureza.

Vexamos en detalle como Marx, co método dialéctico hegeliano na base, mais aplicado de forma materialista, descobre teoricamente esta fractura:

Marx desenvolve a teoría da máis-valía como a explicación científica da explotación capitalista. Partindo da economía política inglesa, particularmente das ideas de Adam Smith e David Ricardo, Marx demostra que a acumulación de capital é posíbel grazas á mercadoría

denominada forza de traballo. Esta surxiu masivamente após a separación dos camponeses dos seus medios de produción durante a acumulación orixinal (as *enclosures*, ou leis de peche de terras en Inglaterra e despois no resto da Europa). Este proceso expulsou millóns de camponeses para as cidades, onde a única alternativa que lles restou foi proletarizarse e vender a súa forza de traballo aos capitalistas. Estes combinan a forza de traballo cos medios de produción para xerar valor no contexto anárquico da competición capitalista. Esta dinámica, en canto produce acumulación de capital, simultaneamente xera contradicións internas profundas.

Unha das contradicións máis perspicaces que Marx observa —e que impulsa o automovimento do capital— é precisamente a separación dos traballadores usufrutuarios da terra e a substitución por un capital que procura revalorizarse sistematicamente. El percibe que esa separación leva directamente a un declive alarmante da fertilidade do solo na Europa e na América do Norte. Este problema, que se tentou resolver mediante prácticas como a importación de guano de illas remotas e, máis tarde, coa síntese química de fertilizantes, é revelador. Marx entende que estas solucións apenas deslocalaron e amplificaran o problema, como hoxe se evidencia coa polución masiva da auga causada polos fertilizantes químicos.

É así que Marx, coa súa análise, repara que o capitalismo interrompe os ciclos naturais e metabólicos entre os seres humanos e a terra. El observa claramente unha ruptura, unha fractura, unha interrupción. No Volume I, Capítulo 15 («Maquinaria e grande Industria») de *O Capital*, Marx afirma:

«O capitalismo crea unha ruptura no metabolismo entre o home e a terra, ou sexa, na relación natural prescrita pola natureza para a sustentabilidade do solo. El impide o retorno ao solo dos seus constituíntes naturais consumidos polo home na forma de alimento e roupa; por tanto, el destrúe, ao mesmo tempo, a saúde permanente do solo e do traballador».

Esta citación é unha boa proba da visión de Marx. A necesidade da reprodución ampliada do capital e os ciclos naturais da terra producen

un evidente desequilibrio. Esta reprodución ampliada do capital racha cos ciclos naturais da terra. O capitalismo, por tanto, desharmoniza, descompasa a relación entre humanos e natureza, impedindo a sustentabilidade. E entón Marx expón a necesidade imperiosa dunha sociedade máis harmoniosa coa natureza.

Marx tamén se debruza sobre as posicións de Thomas Malthus e David Ricardo, que presentaban unha visión da produtividade da terra que el consideraba limitada e ideolóxica, pois desconsideraban as dinámicas sociais e históricas:

— Malthus acreditaba que o crecemento poboacional tendería a superar a capacidade produtiva da terra, levando inevitabelmente á escaseza e á fame. Para el, esa limitación era un dato «natural» e inevitábel, relacionado ás leis físicas da produción.

— Ricardo, por outro lado, elaborou a teoría da renda diferencial, argumentando que a produtividade agrícola diminuíría ao longo do tempo debido ao uso progresivo de terras menos fértiles. Vía esa caída como un factor intrínseco á economía, unha lei universal do desenvolvemento agrícola.

Marx critica ambos ao apuntar que esas visións naturalizaban as limitacións da produción e ignoraban o papel central das relacións sociais de produción. Para Marx, a produtividade da terra non é apenas unha cuestión de fertilidade natural ou de leis económicas universais, mais algo directamente condicionado polo metabolismo social (ou sexa, pola forma como a sociedade organiza a relación entre traballo humano e natureza). No capitalismo, ese metabolismo é alienado e insustentábel, mais noutros modos de produción podería ser fundamentalmente distinta. Así, Marx defende que é necesario estudar a sociedade e as súas contradicións para comprender a produtividade e os problemas ambientais, e non apenas os atribuír a factores naturais ou inmutábeis.

Central á súa análise é tamén o concepto de alienación: o capitalismo aliena o ser humano da natureza e do produto do seu traballo, resultando en que a «fractura metabólica» afecta tanto a sociedade canto o medio ambiente. A alienación prodúcese non apenas do traballador en

relación ao produto do seu labor, mais tamén do ser humano en relación ao propio medio-natural de que depende. Como John Bellamy Foster, citando Richard Levins e Richard Lewontin, explica: temos un mundo alienado porque o traballo social é alienado e a natureza é tamén alienada da sociedade. Ambas as alienacións producen unha consciencia alienada que se expresa en formas e interpretacións idealistas e fragmentadas.

Quer o ser humano, quer a natureza, están subsumidos ao capital. Por tanto, calquera tentativa reformista de «capitalismo verde», como as que vemos propor na actualidade por toda a esquerda reformista occidental, sería un absurdo e unha profunda falta de comprensión teórica desta contradición dialéctica entre metabolismos e da alienación radical que o sistema impón.

3. A fractura metabólica: un concepto central e as súas consecuencias actuais

O termo «fractura metabólica» sería, posteriormente, cuñado, expandido e sistematizado xa o século XXI por John Bellamy Foster, un prominente teórico marxista contemporáneo. Foster profundou e popularizou a idea na súa obra fundamental «Marx's Ecology» (2000), e en colaboración con Paul Burkett, traballou no desenvolvemento dun marxismo ecoloxista que defende este carácter orixinal xa nas obras de Marx e Engels, e a imperativa necesidade dun retorno ao materialismo dialéctico para enfrentarmos o capitalismo.

Foster interpreta e actualiza o concepto para as crises ecolóxicas modernas, argumentando que o capitalismo crea un desequilibrio estrutural no «metabolismo» entre sociedade e natureza. Sinala que é esencial entender que se trata dunha única fractura metabólica, porque ser humano e natureza son unha mesma cousa, o mesmo obxecto, son unha unidade de contrarios. É así que o expresan Karl Marx e Friedrich Engels en *A ideoloxía alemá*:

«A historia pode ser vista por dous lados: pode ser dividida en historia da natureza e historia do home. Os dous lados, porén, non

deben ser vistos como entidades independientes. Desde que o home existe, a natureza e o home influéncianse mutuamente».

Seres humanos e natureza están completa e dialecticamente relacionados. Non está o ser humano e o social (a sociedade) por un lado e por outro a natureza. Facer esa separación é puro idealismo. E como consecuencia, non hai fronteira entre as ciencias naturais e as ciencias sociais. Para Marx, esa fronteira é completamente imaxinaria. Este é precisamente o problema teórico que caracteriza a nosa actualidade pos-moderna burguesa, onde as ciencias e as distintas disciplinas humanísticas sofren de fragmentación, da perda da unidade e dun sentido de totalidade.

Consecuencias da fractura: crises ecolóxicas e deslocamentos ecolóxicos

A fractura metabólica maniféstase directamente como crises ecolóxicas. A crise ou crises ecolóxicas non deben ser vistas como un simple problema ambiental, mais como unha crise social, intrinsecamente ligada ao sistema capitalista. O capitalismo, ao priorizar o lucro encima de todo, causa unha ruptura irreconciliábel entre o metabolismo social e o natural, expresándose esta fractura en sucesivas e cada vez máis graves crises ecolóxicas.

Toda fractura metabólica produce tamén deslocamentos ecolóxicos. O primeiro e máis evidente deles é o deslocamento dos seres humanos do campo para as cidades. Este deslocamento humano para as cidades provoca que os residuos non poidan voltar ao ciclo natural da terra porque se acumulan no urbano e, como consecuencia directa, no rural, a terra por falta de fertilizante vai perdendo produtividade.

Outro deslocamento ecolóxico fundamental: o capitalismo «soluciona» a fractura metabólica con solucións temporais, como a importación de recursos doutras rexións, creando formas de degradación ambiental e exportando os residuos para rexións subordinadas, como veremos despois.

4. As solucións propostas por Marx e Engels

Marx e Engels non se limitaron a diagnosticar os problemas inherentes ao capitalismo; eles vislumbraron as condicións para unha superación radical que permitise restabelecer a harmonía entre a humanidade e a natureza. A súa visión apunta para unha transformación social profunda, onde a xestión colectiva e racional do metabolismo coa natureza é a única vía para a verdadeira liberdade.

Vexamos esta citación de Marx no terceiro volume de *O Capital*, máis especificamente no capítulo 48, titulado «O carácter de fetiche do capital e a súa relación co lucro e a renda»:

«A única liberdade posíbel é a regulación racional por parte do ser humano socializado, dos produtores asociados, do seu metabolismo coa natureza. Que a controlen xuntos en lugar de ser dominados por el, como por un poder cego».

Nesta citación, vemos o claro e categórico chamamento á planificación racional, á socialización dos medios de produción e á acción dos produtores asociados como o suxeito colectivo capaz de operar a transformación. Esta é a única vía para evitar estarmos subsumidos de forma irracional polas dinámicas cegas e anti-ecolóxicas do capital. A liberdade, para Marx, non é ausencia de límites, mais si o control consciente e colectivo sobre eses límites, é, en termos spinozianos, a liberdade como recoñecemento da necesidade.

En relación a esta transformación social e á sustentabilidade, Marx defende que a crise ecolóxica debe ser superada cunha transformación radical e superación dialéctica do capitalismo e a construción dunha sociedade socialista que respecte o equilibrio intrínseco entre ser humano e natureza. A solución non é adaptar o capitalismo, mais superalo.

Vexamos outras dúas citacións de Marx que reforzan a súa denuncia sobre como o proceso capitalista rompe o metabolismo entre o ser humano e a terra. No primeiro volume de *O Capital* no capítulo 15, sección 10, titulada «A grande industria e a agricultura», Marx afirma:

«o proceso capitalista dificulta o troco entre o ser humano e a natureza, e perturba a eterna condición dunha fecundidade duradeira da terra».

E outra citación, tamén no primeiro volume de *O Capital*, no capítulo 13, titulado «A maquinaria e a grande industria»:

«a produción capitalista desenvolve a técnica e a combinación do proceso crucial da produción, minando, ao mesmo tempo, as fontes das que emana toda a riqueza da terra».

Estas pasaxes demostran que Marx non só observou a degradación ambiental, mais a ligou intrinsecamente á lóxica de acumulación e produción capitalista. A súa perspicacia ecolóxica é un pilar da súa crítica xeral ao capitalismo.

5. Marx e Engels contra as acusacións de produtivismo e determinismo: a verdadeira natureza das forzas produtivas

Un dos puntos máis frecuentemente mal interpretados no pensamento de Marx e Engels é a cuestión do desenvolvemento das forzas produtivas, levando a acusacións de produtivismo ou mesmo dun «prometeísmo» cego á natureza. É crucial confrontar esta cuestión, partindo da comprensión do materialismo histórico, fundamentalmente articulado por Friedrich Engels. O materialismo histórico explica que as relacións humanas son determinadas polas condicións materiais de produción e reprodución da vida. Engels chegou a comparar Marx a Darwin: en canto Darwin descubriu as leis da evolución natural, Marx descubriu as leis da evolución da historia humana. A premisa é simple, mais profunda: antes de se envolveren na política ou na filosofía, os seres humanos precisan resolver necesidades básicas como a alimentación e o abrigo.

O materialismo histórico é frecuentemente criticado por ser determinista ou mecanicista. Mais o seu núcleo fundamental non é unha visión ríxida das etapas históricas, mais a comprensión de que nacemos en condicións históricas específicas e entramos en relacións sociais que non escollemos, que nos son dadas pola sociedade en que vivimos. Esas

condicións e relacións, aínda que historicamente continxentes, moldean as posibilidades de acción humana.

Recapitulando: o marxismo «ecolóxico», no seu sentido máis auténtico, integra estas dúas dimensións: a crítica da economía política e o materialismo histórico. Acrecenta unha perspectiva que analiza como o capitalismo non só explota os traballadores, mais tamén a natureza, colocando en risco a base material da propia vida. É fundamental, por tanto, comprender estas contradicións para avanzar para solucións que non reproduzan a lóxica destrutiva do capital.

Como nos indica o filósofo marxista italiano Jacopo Bergamo, Marx e Engels propoñen unha metodoloxía de análise que divide entre base e superestrutura. E por veces enténdese que a base é o material e a superestrutura o non material, mais non é esa a posición de Marx. Marx adopta unha perspectiva de materialismo ontolóxico, epistemolóxico e práctico. Se se pensa que a base é o material e as outras cousas non, cáese nunha especie de cartesianismo invertido, onde a prioridade non está na *res cogitans* (mente), mais na *res extensa* (materia). No entanto, no marxismo, como esclarece Bergamo, todo é material, incluíndo a superestrutura.

Na base están as relacións de produción e as forzas produtivas. As relacións de produción non existen por si soas, como un corpo sen cabeza; están sempre inseridas nun contexto que as fixa e proxecta xuridicamente a través das relacións de propiedade, e tamén a través do poder do Estado e do seu monopolio da violencia (porque se no actuarmos conforme presupostos legais, o Estado interviría a través da policía para nos reprimir). Este é un método analítico, unha división conceptual, mais a base e a superestrutura deben ser sempre consideradas como un bloque histórico, como unha totalidade.

Que son as forzas produtivas? Desfacendo equívocos sobre o produtivismo

É común que se pense que as forzas produtivas son apenas tecnoloxía, mais inclúen moitos máis elementos: factores sociais, como as capacidades da poboación, o seu nivel de escolarización e a súa saúde

(por exemplo, despois dunha guerra, a deterioración da saúde da poboación ten impacto na produtividade). Tamén a densidade poboacional e as súas interligazóns son forzas produtivas, e tamén o son as condicións ecolóxicas, como a fertilidade do solo ou a cualidade dos ríos. Se un río está poluído, é unha forma de destruír forzas produtivas, por máis que a tecnoloxía mellore: non se pode pescar onde non hai peixe. Isto demostra como o capitalismo, ao destruír o ambiente natural, destrúe tamén as forzas produtivas. Contaminar a terra é destruír forzas produtivas.

O economista liberal Joseph Schumpeter, coa súa teoría da «destrución creativa», parece pretender vendernos algo novo, mais esta idea xa estaba implicitamente en Marx. Para Marx, as forzas produtivas están inseridas nun metabolismo humano-natural, nun proceso dialéctico de destrución (catabolismo) e de creación (anabolismo). Toda interacción humana ten sempre que partir dun elemento material e natural, transformalo (destruíndo a súa forma orixinal) e crear algo novo. Por tanto, sempre hai un mecanismo de destrución (catabólica) e creación (anabólica), é un movemento dialéctico, así é que Schumpeter non crea realmente nada orixinal con esa idea tan popularizada por economistas burgueses.

En definitiva, no desenvolvemento capitalista, destrúense permanentemente forzas produtivas, porque as forzas produtivas deben ser analizadas do punto de vista humano: elas axudan á emancipación humana. E, por tanto, quen critica Marx por produtivista e, en consecuencia, como «antiecolóxico» polo facto do marxismo falar da necesidade de desenvolvemento das forzas produtivas, é que non comprendeu o que son as forzas produtivas na realidade. Marx e Engels xa alertaron en *A Ideoloxía Alemá* que sen desenvolver as forzas produtivas só poderíamos socializar a miseria.

Esta necesidade de desenvolver as forzas produtivas é un punto central e é o que vai deixar sempre o socialismo vulnerábel ao imperialismo, que sempre vai tentar destruír calquera tentativa do instaurar, antes e tamén despois da tomada revolucionaria do poder, xa que sempre existe o risco do regreso das vellas estruturas capitalistas.

Por esta razón, o desenvolvemento das forzas produtivas foi e será un desafío central en todas as experiencias socialistas, a contradición fundamental a comprender e que determina o que temos que facer. Non podemos escoller desenvolver ou non as forzas produtivas porque gostemos máis ou menos; non, é realmente unha necesidade histórica imposta polas condicións materiais de existencia.

Marx e Engels recusáronse a fornecer receitas dogmáticas para a futura edificación do socialismo. Para eles, é algo que realmente imos coñecer e facer sobre a marcha, a medida que se fai. O socialismo é construído no proceso histórico, aprendendo e experimentando, mesmo con fracasos tráxicos.

6. Ecosocialismo? Reafirmemos a centralidade de Marx e Engels

O ecosocialismo, e o que finalmente podemos chamar verdadeiro «ecomarxismo», pasou por fases distintas, segundo Jacopo Bergamo:

Unha primeira fase é marcada por científicos marxistas como Richard Levins (1930–2016), ecólogo, e Richard Lewontin (1929–2021), xenetista, profesores de Harvard. Eles escribiron textos fundamentais, como *O biólogo dialéctico* (1985), e combinaron pensamento científico, ecoloxía e marxismo, aplicando a dialéctica materialista á bioloxía, ecoloxía e xenética. Estes autores, aínda que posteriores a Marx e Engels, contribuíron para demostrar a validez da abordaxe dialéctica para a comprensión dos fenómenos naturais.

Despois, unha segunda fase, nas décadas de 1970 e 1980, en que algúns pensadores consideraron problemático o materialismo histórico e o desenvolvemento das forzas produtivas, acusando o marxismo de ser prometeico e produtivista. Para eles, a única forma de compatibilizar marxismo e ecoloxía sería eliminar eses elementos, o que, na verdade, significa retirar a esencia verdadeira do marxismo. Infelizmente, estas son aínda hoxe en día as posicións máis «na moda». Como di o filólogo marxista italiano, Sebastiano Timpanaro, para facer Marx compatíbel coa última moda académica, a técnica é separar Marx de Engels, e

despois separar Marx de si propio, para escoller de cal gostamos máis, se do Marx maduro ou do mozo. Este é o reflexo da fragmentación e do isolamento disciplinar que a pos-modernidade realiza, aplicado ao dúo Marx-Engels e ao propio Marx! Cando, en realidade, a potencia do pensamento marxista é que é un pensamento totalizador, e, de facto, un método para a acción que aplica a dialéctica para aproximar o concepto (reflexo no pensamento) ao obxecto (realidade) a través da súa validación por medio da praxe revolucionaria. Non é o pensamento marxista un pensamento fixo, acabado, unha receita ou un texto mesiánico onde encontrar respostas definitivas, mais un método para a acción que precisa incorporar de forma crítica todos os novos avances científicos de forma dialéctica.

E unha terceira fase, na cal destacan aqueles que podemos chamar «verdadeiros» ecomarxistas»: John Bellamy Foster e Paul Burkett. Eles realizaron unha relectura sistemática das obras de Marx e Engels, demostrando que o pensamento marxista e dialéctico é plenamente compatíbel coa ecoloxía cando é correctamente comprendido e contextualizado.

Ambos os autores dedícanse á defensa de Marx, que é moitas veces mal comprendido como un «produtivista» ou «prometeico» que glorificou a tecnoloxía, polos autores da segunda fase. Foster e Burkett demostran que esas acusacións son erradas e non teñen fundamento, que Marx non tiña unha visión inxenua da tecnoloxía, e que distinguíu claramente entre o uso capitalista de máquinas e a máquina como un artefacto humano, ferramenta para a libertación do traballo.

7. O decrecemento: outra tendencia idealista que malinterpreta Marx

O decrecemento é outra tendencia moito en voga na cal Marx foi reinterpretado, mais moitas destas abordaxes, ao se aliñaren con posicións da «segunda fase» do ecosocialismo, separan arbitrariamente Marx de Engels e del propio, perdendo a coherencia do seu pensamento.

O discurso do decrecemento, aínda que se teña refinado, partiu inicialmente de ideas de Serge Latouche, con postulados neo-malthusianos, na liña do Club de Roma (e do seu informe *Os límites do crecemento*, de 1972). Enfocaba a cuestión na suposta insustentabilidade do crecemento da poboación, unha nova adaptación burguesa da concepción reaccionaria de Malthus. Mais debemos lembrar que Marx criticou Malthus porque ao indicar que a poboación crecía de forma xeométrica e os recursos de forma aritmética, naturalizaba a condición de miseria da clase operaria na Inglaterra, cando en realidade era unha cuestión histórica, social e sistémica que Marx conseguiu explicar a partir do concepto de «exército industrial de reserva», conformado polos desempregados, a presionar as condicións laborais dos empregados.

Agora, refinan o pensamento, limpándoo de malthusianismo, con autores como Giorgos Kallis, mais que continúan decendo que Marx é produtivista, e que partindo de Castoriadis nos din que temos que autolimitarnos e que desta forma se liberta toda a abundancia. Un autolimitarse que, como non ten unha referencia externa, e realmente vén do propio interior dos individuos, non perde un carácter ascético e case relixioso, ou no mellor dos casos (cando non é idealista e voltan a procurar as causas externas) é materialista, mais non deixa de ser unha volta ao materialismo contemplativo de Ludwig Feuerbach, que esencializa o que se observa sen ver que deriva dun proceso histórico — Marx di que a cereixeira que ve Feuerbach cos seus sentidos hai que saber que en realidade pode estar alí porque puido ser previamente transplantada.

En palabras de John Bellamy Foster, de facto, o decrecemento para o pensamento marxista non é un principio absoluto máis do que pode ser o crecemento. O principio absoluto para o marxismo é o desenvolvemento humano sustentábel, e onde se debe colocar o foco é na redución da pegada ecolóxica, dos refugos, na redistribución equitativa dos valores de uso e na satisfacción das necesidades esenciais das persoas e das comunidades e colectivos, quere decer, todo aquilo contra o que bate o capitalismo.

Do punto de vista do materialismo dialéctico, a idea de decrecemento —redución do consumo e da produción— pode ser vista como unha solución simplista, facilmente cooptada por políticas neoliberais de austeridade. Iso desviaría o foco das contradicións sistémicas do capitalismo, buscando axustalo en vez de eliminalo. O materialismo dialéctico insiste na análise das relacións sociais de produción, e non apenas en solucións técnicas ou reducionistas que poden perpetuar desigualdades. As leis biofísicas e enerxéticas deben ser comprendidas no seu contexto histórico-social, e non como determinantes isolados, recoñecendo a interdependencia dialéctica entre natureza e sociedade.

A crise ecolóxica é, para a teoría marxista, unha manifestación das contradicións do modo de produción capitalista, que busca a acumulación de capital e a valorización abstracta do valor. Esa lóxica leva á privatización e mercantilización da natureza, reducíndoa a «capital natural» e transformando forzas produtivas en destrutivas, pois a produción é guiada polo lucro, non pola satisfacción das necesidades humanas e ecolóxicas. O decrecemento, ao subestimar o papel do traballo humano como mediador entre sociedade e natureza, ignora que a alienación do traballo no capitalismo é a causa das crecentes crises ecolóxicas.

8. E, aínda, o imperialismo

No inicio do século XX, Lenin definiu o imperialismo como a «fase superior do capitalismo», onde os monopolios industriais e o capital bancario se funden, e as grandes potencias dividen o mundo para combater a caída da taxa de lucro. Para el, o Estado é un instrumento de dominación de clase, servindo á burguesía e permitindo coa súa forza o sometemento e explotación das colonias. Un século despois, esa lóxica persiste e torna máis complexo e radicalmente máis agresivo. O imperialismo contemporáneo é un sistema xerárquico de explotación, non apenas entre capital e traballo, mais tamén entre burguesías nacionais e nacións e até entre distintos tipos de capitais. Monopolios transnacionais e fondos de investimento controlan as cadeas de valor

globais, mais o Estado continúa a ser unha ferramenta esencial para defender os intereses do capital.

O Estado burgués mantén a orde interna —disciplinando as clases traballadoras e reprimindo resistencias— garante a acumulación de capital —con leis, monopolio da violencia e burocracia— e proxecta o capital nacional externamente —negociacións, acordos, sancións, intervencións militares. Alén diso, estruturas supraestatais como a OTAN, FMI e Banco Mundial, sen nengún tipo de control popular, funcionan como extensións desa dominación global, impondo políticas que precarizan o traballo e reforzan a lóxica extractivista que traslada valor da periferia para o centro. Os países dependentes son forzados a organizar as súas economías para fornecer materias-primas, man de obra barata e mercados cautivos aos centros imperialistas. Iso resulta en débedas externas, perda de soberanía e destrución ambiental. As burguesías compradoras, aliadas ao Estado, actúan como intermediarias, subordinándose á acumulación das potencias centrais.

Importa destacar que esta lóxica centro-periferia non se limita á escala internacional: tamén se reproduce dentro dos Estados. Nacións sen estado, rexións subalternas, áreas rurais, comunidades indíxenas, barrios operarios ou zonas empobrecidas funcionan como zonas de sacrificio, das cales se extrae valor —en forma de traballo, recursos ou impostos— para nutrir os grandes centros financeiros e industriais (Harvey, 2003). Así, a desigualdade territorial organizase como parte da ditadura da burguesía, reiterando no plano nacional as mesmas dinámicas do imperialismo global.

As estruturas infraestatais —gobernos rexionais, municipais ou instancias de descentralización— non escapan desta lóxica: frecuentemente funcionan como correas de transmisión para canalizar recursos para o capital central ou para administrar políticas de contención social.

Deste modo, o imperialismo actual configúrase como unha pirámide xerárquica:

— No cume, a burguesía monopolista e os Estados centrais, apoiados en estruturas militares e financeiras como a OTAN ou o FMI, servizos secretos e o uso do terrorismo para desestabilizar pobos e nacións resistentes.

— Na base, a clase traballadora e as comunidades populares, explotadas e espoliadas, tanto nos países dependentes como nos centros imperialistas.

— Intermediando, unha rede de burguesías locais, burocracias e elites compradoras que colaboran coa orde imperialista para preservar os seus privilexios.

A espoliación ambiental é esencial para o Imperialismo

No medio de todo isto, a espoliación ambiental non é un efecto colateral, mais si *unha condición esencial do capitalismo* na súa fase imperialista (Moore, 2015). A caída tendencial da taxa de lucro obriga o capital a expandir constantemente as fronteiras de extracción: bosques, augas, minerais raros e terras fértiles convértense en obxectivo permanente de saqueo. A polución e os custos ambientais deslócanse sistematicamente para as comunidades máis empobrecidas, alimentando a contradición entre capital e natureza sumada á contradición fundamental entre capital e traballo.

As leis tendenciais do espolio imperialista non se aplican de forma uniforme ou mecánica, o volume e a intensidade da pillaxe de recursos naturais son sempre mediados por factores concretos, entre eles, destácanse dous modificadores centrais:

Primeiro, a virulencia das burguesías —en calquera dos niveis de xerarquía da estratificación capitalista, do centro imperialista até a burguesía local— é tanto maior canto máis crítico, estratéxico ou insubstituíbel sexa o recurso a explotar: reservas de auga doce, acuíferos subterráneos, minerais raros, terras fértiles ou zonas de biodiversidade única tórnanse focos prioritarios de espolio, dada a súa relevancia para a reprodución ampliada do capital en escala global.

Segundo —e máis decisivo—, a correlación de forzas na liuta de clases determina os límites efectivos dese saqueo, pois a resistencia popular pode impor custos de oportunidade, inviabilizar proxectos ou forzar rearranxos nos mesmos. Iso pode ocorrer por medio de mobilizacións comunitarias de defensa do territorio (como os Mapuches fronte ao extractivismo), alianzas interclases entre pequenos propietarios, traballadores por conta propia, pequenas burguesías e organizacións sindicais, políticas, ambientais de esquerda (o caso de Altri na Galiza) ou mesmo coalicións máis amplas onde fraccións da burguesía local se asocian a sectores populares para defender a soberanía nacional en disputas existenciais fronte a capitais francos.

É moi interesante, nese sentido, observar o fenómeno de países como a Venezuela, a Rusia e, a un nivel supraestatal, as fórmulas de articulación dos BRICS, onde o denominador común principal —aínda que non o único— é a concentración da maior parte dos recursos naturais do planeta, constantemente ameazados pola pillaxe do imperialismo e como se trata dun movemento soberanista que procura unha resposta multipolar e soberana ao imperialismo.

A espoliación en larga escala e o ritmo con que ocorre son un resultado directo da complexa interacción dialéctica entre a lóxica de acumulación ampliada de capital e a capacidade de resistencia e organización dos pobos e das clases subalternas.

Para entender esa dinámica, o marxismo ofrece unha contribución metodolóxica inestimábel. A través del, podemos comprender as causas e os mecanismos da espoliación. En última análise, soamente a organización popular e antiimperialista pode reorientar a actividade humana para un camiño sustentábel, garantindo que as futuras xeracións e os pobos non sexan privadas dos seus recursos esenciais.

En conclusión

A historia da humanidade está intrinsecamente ligada á súa relación co medio ambiente. Esa interacción é unha relación dialéctica, caracterizada por unha tensión constante.

Esa tensión pode, por veces, comprometer tanto a capacidade de autorrexeneración do medio ambiente canto, como consecuencia, a propia sobrevivencia humana.

Nese contexto, as análises de Marx e Engels son esenciais e están plenamente vixentes os nosos días, e o uso das súas categorías é totalmente pertinente para comprender os fenómenos actuais relacionados a esa dinámica.

É fundamental notar que a maioría das críticas sobre o posicionamento de Marx e Engels ignoran a súa metodoloxía, a dialéctica e parten de posicionamentos esquerdistas e idealistas típicos: determinismo, mecanicismo, produtivismo... e carecen de sustento á vista dos textos.

Finalmente, observamos como o capitalismo, na súa fase imperialista, acelerou exponencialmente a explotación dos recursos naturais, a absorción de valor para o centro imperialista, visando contrapesar a caída da taxa de ganancia e a exportación do despoxo e da catástrofe ambiental para as rexións subordinadas.

As crises ecolóxicas poden, así, ser comprendidas como máis unha manifestación da luta de clases, hoxe evidenciada polo desenvolvemento do antiimperialismo, multipolarismo e polas crecentes luitas de libertación e dos pobos.

Miguel Rodríguez Carnota

Primeira parte. Colonialismo de explotación

«Y daba yo graciosas mil cosas buenas, que yo llevaba, porque tomen amor, y allende de esto se hagan cristianos, y se inclinen al amor y servicio de Sus Altezas y de toda la nación castellana, y procuren de ayuntar y nos dar de las cosas que tienen en abundancia, que nos son necesarias»¹.

Así falou Colón cando comunicou a outros europeos o seu contacto con aquelas persoas ás que erroneamente tratou de indios. É todo un documento histórico esta carta na que o «descubridor» exaxera sospeitosamente o relato das riquezas intuídas na nova terra. Afirma o navegante que en certa illa existen «grandes minas de oro» e naquela outra «hay oro sin cuento». Mais conto haber habíao, só que no relato do Almirante; tais xigantescas minas do prezado metal non apareceron por ningures nos lugares que o explorador sinala. Credulidade? Vontade de estafa? Confusión dos desexos coa realidade? Quizá algo no medio de todas elas.

Con todo, na declaración de intencións do Almirante hai algo que non aparece manifesto: o desexo de acabar cos indíxenas co fin de apropiarse da súa terra. Non é esa a estratexia. A idea é outra, a de facer uso da poboación existente, subxugala e incluíla no esquema imperial para o beneficio económico da potencia conquistadora. Ao non existir contestación manifesta por parte dos espantados habitantes, alí onde Colón pon o pé terras e persoas pasan á disposición da Coroa, inclinadas ao seu amor (!) e servizo. El mesmo certifica a lexitimidade da súa conquista deste curioso xeito:

«[...] y de ellas todas [as illas encontradas] he tomado posesión por Sus Altezas con pregón y bandera real extendida, y no me fue contradicho»².

E ficaba contente, como se as persoas que observaban atónitas a escena agochadas tras dos manguzais soubesen o que estaban a representar aqueles personaxes carnavalescos despregando trapos de cores ao sol.

A violación das mulleres indíxenas foi outra das eficaces armas de conquista. Sen rubor ningún e aínda con altivez, Michele da Cuneo, amigo e acompañante de Colón na segunda viaxe, proporcionáanos o vívido relato inaugural da barra libre do sexo:

En canto estaba na barca, fixen cativa unha fermosísima muller caribe, que o antedito Almirante me regalara, e despois de levala ao meu camarote, e estando ela núa segundo é o seu costume, sentín desexos de folgar con ela. Quixen cumprir o meu desexo, mais ela non consentiu e deume tal trato cos súas uñas que preferín non ter nunca comezado. Mais ao ver isto (e para contarcho todo até o final) apañei unha corda e dinlle azoutas, despois das cais ceibou grandes berros, tais que non poderían crer os teus ouvidos. Finalmente chegamos a estar tan de acordo que podo dicirche que parecía que fose criada nunha escola de putas³.

Descoñécese o relato da muller agredida, que con toda seguridade sería diferente. Mais non, a pesar da crueza dos feitos, aínda o exterminio non está na axenda. Os indios son mediadores necesarios entre a avaricia dos conquistadores e o metal que perseguen. O xenocidio acabará vindo igualmente para a poboación do Caribe, quer polas doenzas importadas, quer polas condicións do traballo escravo ou as guerras. Mais non era esa a idea inicial. O que se pretendeu nun principio foi un colonialismo de explotación.

Segunda parte. Colonialismo de exterminio

Deamos un salto no tempo. A conquista e colonización de América resultou no o maior xenocidio xamais perpetrado. É inútil entrar na infantil polémica sobre se foi máis cruel a colonización ibérica ou a

anglosaxoa. En todo caso, a ambos os colonizadores decontado lles surxiron uns competidores avantaxados nas prácticas de exterminio. Os gobernantes crioulos, unha vez acadadas as independencia das súas repúblicas, perpetraron tales atrocidades contra os seus pobos orixinarios que fixeron palidecer as dos vellos conquistadores europeos.

Domingo Faustino Sarmiento foi presidente da nación arxentina entre 1868 e 1874. Escritor de renome, xornalista e pedagogo. Prócer liberal, demócrata, republicano. Impulsor das obras públicas e da educación universal, laicista, masón e progresista, biógrafo de Abraham Lincoln e até do propio Xesús Cristo⁴, cabe porén ilustrar a figura de Sarmiento con outro cualificativo inevitábel: o de xenocida. En 1844, nun artigo do diario chileno «El Progreso» (atención ao nome!), Sarmiento declara as súas intencións sen pelos na lingua:

«Por los salvajes de América sentimos una invencible repugnancia sin poderlo remediar; y para nosotros, Colocolo, Lautaro, Caupolicán, no son más que indios asquerosos a quienes habríamos hechos colgar y mandaríamos colgar ahora mismo si reapareciesen».

Anos despois insistía en El Nacional:

Lautaro, Rengo, y Caupolicán son unos indios piojosos, porque así son todos. Incapaces del progreso. El exterminio de esa canalla es providencial y útil, sublime y grande... Se les debe exterminar sin ni siquiera perdonar al pequeño que tiene ya, el odio instintivo al hombre civilizado⁵.

O presidente acaba avogando por una América «ocupada pola raza caucásica, a máis perfecta, a máis intelixente, a máis bela e a máis progresiva entre as que poboan a terra». Cando o goberno arxentino, anos máis tarde, lanzou unha campaña militar de aniquilamento dos pobos orixinarios da extensa Patagonia, remexeu no baúl do cinismo e non atopou outro nome máis acaído que a Conquista do Deserto. Contradición: por que enviar un exército a conquistar un deserto? Resposta obvia: o deserto estaba ocupado por aqueles indios aos que Sarmiento tanto amaba.

O asturiano José Menéndez foi un hábil gandeiro. A cabalo entre os séculos XIX e XX estableceuse no último confín austral da terra, a case inexplorada Terra do Fogo. Moi ben relacionado, logrou do goberno a concesión de milleiros de hectáreas de territorio, óptimo para instalar xigantescas estancias gandeiras coas que alimentar o mercado británico. Só había un problema que dificultaba valar os campos nos que pastaban as súas ovellas: o pobo selk'nam. Os tamén chamados onas habitaban aqueles confíns desde seis mil anos atrás e precisaban terra libre para a caza nómade do guanaco, a súa fonte de alimento e calor.

Cando o valado dos campos imposibilitou a caza dese mamífero autóctono, aqueles indios ladróns, comunistas primarios e descoñecedores da propiedade privada, comezaron a cazar os guanacos brancos, é dicir, as ovellas dos gandeiros. A solución a este reto foi o exterminio da raza en nome do progreso. Unha libra esterlina por cada orella de indio masacrado. Facendeiros, cazaindios, misións anglicanas e albergues salesianos reducíronos até a mínima expresión.

Alex MacLennan, capataz de Menéndez, sentíase feliz facéndolles un favor aos selk'nam cando co seu Winchester lles instalaba unha bala de chumbo na cabeza. Ao matalos, dicía, realizaba unha acción humanitaria, pois nunca se afarían a vivir cativos nunha misión onde languidecerían ou morrerían de doenzas importadas. O humanista MacLennan morreu na gloria e na cama, co fígado estragado pola inxestión de bebidas espirituosas.

As stirpes dos facendeiros prolónganse no tempo até os nosos días, tanto no Chile como na Arxentina. Membros da aristocracia estanciera que sempre cortou o bacallau na tenda e na trastenda das repúblicas do cono sur, a súa preponderancia social de hoxe orixínase no xenocidio normalizado dos pobos selk'nam, aónikenk, yámana, kaweskar, haush, e na submisión do extenso pobo mapuche. Os seus territorios orixinarios pertencen agora a grandes propietarios.

Hoxe os terratenentes son, á parte dos Menéndez e das familias tradicionais, xentes tan coñecidas como o magnate John Lewis, o actor Sylvester Stallone, o creador da CNN Ted Turner, a familia Suchard —

donos de Nestlé—, o millonario ultraconservador George Soros ou o fillo dos fundadores de Pepsico, Ward Lay, que algo terá que ver coas famosas patacas fritas en bolsa. Mais o que leva a palma en canto a terras ocupadas é Luciano Benetton, o italiano empresario da roupa de look informal que factura tres cuartas partes da súa produción en territorio europeo. 6 Nas súas propiedades patagónicas, en eterno conflito co pobo mapuche, a empresa das United Colors xestiona máis territorio que a provincia da Coruña enteira, produce unha inxente cantidade de la para as súas prendas e obtén cuantiosos beneficios dunhas terras roubadas con violencia aos seus moradores. En 2017, o activista mapuche Santiago Maldonado pagou coa vida a súa opción de reclamarlle ao yuppie Benetton a propiedade das terras para o seu pobo.

Aquí a nosa civilización mudou de estratexia e optou por acabar con todos aqueles que estorbaban. É dicir, escolleu o colonialismo de ocupación, imposíbel sen o exterminio de poboacións enteiras e o desprazamento e aculturación dos escasos superviventes. A loita pola terra, porén, segue en pé.

Terceira parte. Ocupación e xenocidio televisado en Palestina

Non é novo, pois, que alguén decida o exterminio dun pobo en nome dos valores occidentais, do progreso e aínda da democracia. O que si é novidoso é que todo isto suceda hoxe diante dos nosos fociños sen que ninguén mova un dedo, e que a normalización do xenocidio obre para nós de forma instantánea, non retroactiva. Non estamos interpretando un pasado doloso, senón observando inmóbeis un presente que a algúns nos espanta mentres que a outros deixa indiferentes.

As crúas imaxes que nos chegan desde a Palestina, maiores en número e claridade que as do xenocidio *tutsi* ou as do holocausto indíxena guatemalteco, ambas na década dos noventa do pasado século, non menten. Grazas á TV e á internet, os salóns das nosas casas éñchense de hospitais bombardeados, escolas destruídas con meniños dentro, sacos de plástico ensanguentados camiño da foxa común. A

claridade do relato é absoluta. Xa nin se disfrazan os obxectivos últimos: exterminio e ocupación.

A pesar da crueldade das novas, a patoloxía da indiferenza está instalada na nosa mente occidental. Mais esta inacción ante o masacre faise menos estraña cando nos miramos no espello e traemos a primeiro plano eses xenocidios que obran, xa naturalizados, nos recunchos escuros da nosa memoria colectiva, na trastenda da historia da nosa civilización. Non estamos facendo nada que non fixeramos antes moitas veces.

Final. Quen carece de alma?

Moito antes da Controversia de Valladolid do ano de 1550, na que Sepúlveda e De las Casas debateron sobre o mellor xeito de levar adiante a aventura colonial española, xa se discutía sobre a presenza ou a ausencia da alma nas persoas dos indios. Serán, aínda que infieis, persoas completas ou simplemente unha variedade animal e desanimada, externamente semellante ao ser humano, mais non ser humano completo? A polémica resolveuna o Papa, que optou pola primeira das opcións: aquelas persoas tiñan, efectivamente, corpo e alma, fosen ou non fosen cristiáns.

Non é a alma dos outros a que hoxe está baixo sospeita. A inacción das masas occidentais que contemplan o exterminio desde o sofá sen se mover, as que asisten despreocupadas —e explotadas— a masivos eventos para engordar as contas anuais das empresas que executan o xenocidio, as que se atopan singularmente ben desviando a mirada e ollando para ningures mentres se asasina impunemente ao seu redor, fannos intuír que as persoas carentes de alma non moran noutros continentes, senón que se atopan entre nós. Que a desanimada e a desalmada é a nosa sociedade no seu conxunto. Que o capitalismo acabou papándonos o espírito.

Mais os dados están botados e a partida aínda en execución. «Sabemos que ti podes ser outra cousa», dicía o poeta, referíndose á Galiza; «sabemos que o home pode ser outra cousa», acrecentaba referíndose ao xénero humano. Temos a obriga de exercer ese desexo.

Como for, debemos procurar que o medo cambie de bando. Que cada pacto, cada venda de armas, cada aperto de mans cos xenocidas resulte en graves queimaduras nas extremidades do político que o perpetra. É a nosa obriga histórica. Seremos finalmente quen de acordar, recuperar a alma perdida e pór o corpo a funcionar?

Introdución a «Neocolonialismo — último estadio do imperialismo»

Kwane N’Krumah

O neocolonialismo de hoxe representa o imperialismo no seu estadio final e talvez o máis perigoso. No pasado, era posíbel converter unha nación á cal fose imposto un réxime neocolonial —o Exipto século XIX é un exemplo— nun territorio colonial. Hoxe, ese proceso xa non é viábel. O colonialismo de vello estilo non está, de modo algún, abolido. Constitúe aínda un problema africano, mais encóntrase en retroceso por todas partes. Unha vez un territorio se torna nominalmente independente, xa non é posíbel, como o século pasado, inverter o proceso. As colonias existentes poden continuar por máis tempo, mais non serán creadas novas colonias. En lugar do colonialismo, como principal instrumento do capitalismo, temos hoxe o neocolonialismo.

A esencia do neocolonialismo é que o Estado sometido a el é, teoricamente, independente e ten todos os adornos exteriores da soberanía internacional. Na realidade, o seu sistema económico e, por tanto, o seu sistema político, é dirixido do exterior.

Os métodos e a forma de dirección poden asumir varios aspectos: por exemplo, nun caso extremo, as tropas dunha potencia imperialista poden guarnecer o territorio dun Estado neocolonial e controlar o seu goberno. Máis frecuentemente, no entanto, o control neocolonialista é exercido mediante medios económicos ou monetarios. O Estado neocolonial pode ser obrigado a aceptar os produtos manufacturados da potencia imperialista, coa exclusión dos produtos concorrentes doutra orixe. O control sobre a política governamental do Estado neocolonial pode ser asegurado mediante pagamentos para facer fronte ao custo da administración do Estado, polo fornecemento de funcionarios

administrativos, en posicións que lles permitan ditar a orientación, e polo control monetario do cambio externo a través da imposición dun sistema bancario controlado pola potencia imperialista.

Onde o neocolonialismo existe, a potencia que exerce o control é frecuentemente o Estado que gobernou anteriormente o territorio en cuestión, mais iso non acontece necesariamente. Por exemplo, no caso do Vietnam do Sur, esa antiga potencia imperial era a Francia, mais o control neocolonial do Estado pasou agora aos Estados Unidos. É posíbel que o control neocolonial sexa exercido por un consorcio de intereses financeiros que non están especificamente identificados con calquera Estado particular. O control do Congo por grandes intereses financeiros internacionais é un caso deste tipo.

O resultado do neocolonialismo é que o capital estranxeiro é utilizado para a explotación, en vez de ser para o desenvolvemento das partes menos desenvolvidas do mundo. O investimento, baixo o neocolonialismo, aumenta, en vez de diminuír, a brecha entre as nacións ricas e pobres do mundo.

A luta contra o neocolonialismo non ten por obxectivo a exclusión do capital do mundo desenvolvido das operacións en nacións menos desenvolvidas. Ten por obxectivo impedir que a forza financeira das nacións desenvolvidas sexa utilizada de tal maneira que empobreza os menos desenvolvidos.

O non aliñamento, tal como é practicado polo Gana e por moitas outras nacións, baséase na cooperación con todos os Estados, sexan eles capitalistas, socialistas ou posúan unha economía mixta. Tal orientación, por tanto, envolve o investimento externo de nacións capitalistas, mais este debe ser aplicado segundo o plano nacional organizado polo goberno do Estado non aliñado, para os seus propios intereses. A cuestión non é cal o retorno que o investidor estranxeiro obtén sobre os seus investimentos. Pode, até, alcanzar mellores resultados se investir nun Estado non aliñado que nun país neocolonial. A cuestión é de poder. Un Estado nas garras do neocolonialismo non é señor do propio destino. É ese factor que torna o neocolonialismo unha ameaza tan seria á paz mundial.

O crecemento das armas nucleares tornou superada a anticuada balanza de forzas, que se apoiaba nunha guerra a grande escala como sanción maior. A certeza de destrución masiva mutua impide, efectivamente, calquera dos grandes bloques de potencias de ameazar o outro coa posibilidade dunha guerra de ámbito mundial, e o conflito militar ficou así confinado a «guerras limitadas». Para esas, o neocolonialismo é o caldo de cultura.

Esas guerras poden, naturalmente, ocorrer en nacións que non están controladas por neocolonialistas. O seu obxectivo pode mesmo ser o de crear, nunha nación pequena, mais independente, un réxime neocolonialista. O mal do neocolonialismo é que impide a formación desas grandes unidades que imposibilitarían a «guerra limitada». Para dar un exemplo: se a África se unise, ningún bloque de grandes potencias iría tentar subxugala mediante unha guerra limitada, porque, pola propia natureza desta, o que pode ser conseguido é, en si, limitado. Só onde existen pequenos Estados se torna posíbel, desembarcando algúns miles de soldados ou financiando unha forza mercenaria, asegurar un resultado decisivo.

A restrición á acción militar nas «guerras limitadas», no entanto, non é unha garantía de paz mundial e é probabelmente o factor que acabará por envolver os grandes bloques de potencias nunha guerra mundial, por máis que ambos estean decididos a evitala.

A guerra limitada, unha vez iniciada, adquire un impulso propio. A guerra do Vietnam do Sur é apenas un dos exemplos diso. A escalada ocorre a pesar do desexo dos grandes bloques de potencias de a manteren limitada. Aínda que esa guerra poida ser impedida de conducir a un conflito mundial, a multiplicación de guerras limitadas semellantes só pode ter un fin: a guerra mundial e as espantosas consecuencias dun conflito nuclear.

O neocolonialismo é tamén a peor forma de imperialismo. Para aqueles que o exercen, significa poder sen responsabilidade; e para aqueles que o sofren, significa explotación sen alivio. Os días do antigo colonialismo, a potencia imperial tiña, polo menos, de explicar e xustificar internamente as accións que realizaba no exterior. Na colonia, aqueles que servían a potencia imperial dominante, podían ao menos esperar a súa protección contra calquera acción violenta dos seus opositores. Co neocolonialismo, nengún destes casos acontece.

Encima de todo, o neocolonialismo, como antes del o colonialismo, adía o enfrentamento de cuestións sociais que terán que ser encaradas polo sector plenamente desenvolvido do mundo, de modo que o perigo de guerra mundial poida ser eliminado ou o problema da pobreza mundial resolto.

O neocolonialismo, tal como o colonialismo, é unha tentativa de exportar os conflitos sociais das nacións capitalistas. O éxito temporal desa política pode ser visto na expansión crecente da brecha entre as nacións máis ricas e as máis pobres do mundo. Mais as contradicións e conflitos internos do neocolonialismo traen a certeza de que el non pode perdurar como política mundial permanente. Como debe ser eliminado, é un problema que debería ser estudado, encima de todo, polas nacións desenvolvidas do mundo, porque son elas as que sentirán o impacto total do seu fracaso final. Canto máis tempo perdurar, máis certo é que o seu inevitábel colapso destruírá o sistema social que del fixo o seu fundamento.

A razón do seu desenvolvemento no período do pos-guerra pode ser rapidamente resumida. O problema que as nacións ricas do mundo

enfrentaban no fin da Segunda Guerra Mundial era a imposibilidade de regresar á situación anterior á guerra, na cal había unha grande distancia entre os poucos ricos e os moitos pobres. Non importaba que partido, en particular, estivese no poder: as presións internas nas nacións ricas do mundo eran tales que nengunha nación capitalista do pos-guerra podería sobrevivir, excepto se se tornase un *Welfare State*, unha nación de prosperidade xeral. Podían existir diferenzas de grao na extensión dos beneficios sociais concedidos aos traballadores industriais e agrícolas, mais o que era imposíbel en toda a parte era o regreso ao desemprego en masa e ao baixo nivel de vida dos anos anteriores á guerra. Do final do século XIX en diante, as colonias foron consideradas unha fonte de riqueza que podía ser usada para mitigar os conflitos de clase nos Estados capitalistas e, como será explicado adiante, esa política obtivo algún éxito. Mais fallou no seu obxectivo final, porque os Estados capitalistas de antes da guerra estaban internamente organizados de tal maneira que o groso do lucro obtido das posesións coloniais ía parar aos petos da clase capitalista, e non aos dos operarios. Lonxe de atinxir o obxectivo, os partidos da clase operaria, por veces, tendían a identificar os seus intereses cos dos pobos coloniais, e as potencias imperialistas víronse envolvidas nun conflito en dúas frentes: internamente, cos seus propios traballadores; e no exterior, contra as forzas crecentes de libertación colonial.

O período do pos-guerra inaugurou unha política colonial mui distinta. Foi feita unha tentativa deliberada de desviar os rendementos coloniais da clase rica e, en vez diso, utilízalos para financiar, dunha forma xeral, o *Welfare State*. Como se verá nos exemplos presentados adiante, foi ese o método conscientemente adoptado mesmo por aqueles líderes da clase traballadora que, antes da guerra, consideraran os pobos coloniais como seus aliados naturais contra os inimigos capitalistas no seu propio país.

A principio, presumiuse que ese obxectivo podería ser alcanzado manténdose o sistema colonial anterior á guerra. A experiencia, con todo, demostrou rapidamente que as tentativas de o facer serían desastrosas e soamente provocarían guerras coloniais, disipando así as gaños esperadas da continuación do réxime colonial. A Gran Bretaña, en

particular, comprendeu iso nunha fase inicial, e a xusteza do raciocinio británico foi subsecuentemente confirmada pola derrota do colonialismo francés no Extremo Oriente e na Alxeria, e polo fracaso dos holandeses en reter calquera parte do seu antigo imperio colonial.

O sistema do neocolonialismo foi así instituído e, a curto prazo, serviu admirabelmente as nacións desenvolvidas. A longo prazo, porén, as súas consecuencias serán probabelmente catastróficas.

O neocolonialismo asenta no principio de dispersar grandes territorios coloniais anteriormente unidos en numerosos pequenos Estados inviábeis, incapaces de desenvolvemento independente e obrigados a depender da antiga potencia imperial para a defensa e mesmo para a seguranza interna. Os seus sistemas económico e financeiro permanecen ligados, como os días coloniais, aos do antigo dominador.

Á primeira vista, podería parecer que o sistema trae moitas vantaxes para as nacións desenvolvidas do mundo. Todos os lucros do neocolonialismo poden ser garantidos se, en calquera rexión determinada, unha razoábel proporción dos Estados mantiver un sistema neocolonialista. Non é necesario que todos o teñan. A menos que os pequenos Estados consigan unirse, son forzados a vender as súas materias-primas a prezos ditados polas nacións desenvolvidas e a comprarlles os produtos manufacturados polos valores que estas fixaren. En canto o neocolonialismo evitar as condicións políticas e económicas necesarias ao desenvolvemento óptimo, as nacións en desenvolvemento, quere estean ou non baixo control neocolonial, serán incapaces de crear un mercado suficientemente vasto para sustentar a industrialización. Do mesmo modo, faltarán a forza financeira que lles permita obrigar as nacións desenvolvidas a pagar as súas materias-primas a un prezo xusto.

Nos territorios neocolonialistas, unha vez que a antiga potencia colonial cedeu teoricamente o control, as mesmas condicións sociais provocadas polo sistema poden xerar revoltas. Se un goberno local se revelar problemático, pode ser sacrificado e substituído por outro máis servil, posto no seu lugar.

Por outro lado, en calquera continente onde o neocolonialismo exista en larga escala, as mesmas presións sociais que poden producir revoltas en territorios neocoloniais afectarán tamén os Estados que se recusaron a aceptar o sistema. Consecuentemente, as nacións neocolonialistas posúen unha arma xa pronta coa que poden ameazar os seus opositores, sempre que estes pareceren estar a desafiar o sistema con éxito.

Esas vantaxes, que á primeira vista parecen tan reais, revélanse, no entanto, ilusorias cando analizadas, porque deixan de lado os factos do mundo de hoxe.

A introdución do neocolonialismo aumenta a rivalidade entre as grandes potencias, tal como acontecía co colonialismo de vello estilo. Por menor que sexa, é real que un Estado neocolonialista, polo simple facto da súa independencia nominal, posúa unha certa marxe de manobra. Pode non conseguir sobrevivir sen un señor imperialista, mais, mesmo así, ten a capacidade de mudar de aliado.

O Estado neocolonialista ideal sería aquel totalmente servil aos intereses neocolonialistas. No entanto, a existencia das nacións socialistas imposibilita a aplicación integral do sistema neocolonialista.

A existencia dun sistema alternativo constitúe, en si, un desafío ao réxime neocolonialista. As advertencias respecto aos «perigos da subversión comunista» acaban por ser un cuitelo de dous gumes, porque chaman a atención dos que viven baixo un sistema neocolonialista para a posibilidade dunha mudanza de réxime.

De facto, o neocolonialismo é vítima das súas propias contradicións. Para o tornar atraente aos ollos daqueles sobre os cales é practicado, precisa ser presentado como capaz de elevar os seus niveis de vida. Mais o obxectivo económico do neocolonialismo é manter eses niveis reprimidos, no interese das nacións desenvolvidas. É apenas cando esa contradición é comprendida que o fracaso de innúmeros programas de «axuda», moitos deles ben intencionados, pode ser explicado.

En primeiro lugar, os gobernantes dos Estados neocolonialistas reciben a súa autoridade para gobernar non da vontade do pobo, mais

do apoio que obteñen dos seus señores neocolonialistas. Teñen, por tanto, pouco interese en desenvolver a educación, en aumentar o poder de negociación dos seus traballadores empregados en empresas estranxeiras ou, na verdade, en tomar calquera medida que contrarie a estrutura colonial de comercio e industria, cuxa preservación é o obxectivo do neocolonialismo. A «axuda», por tanto, para un Estado neocolonialista, é meramente un crédito rotativo, pagado polo señor neocolonial, pasando polo Estado neocolonial e retornando ao mesmo señor baixo a forma de lucros aumentados.

En segundo lugar, é no campo da «axuda» que a rivalidade entre os Estados desenvolvidos individuais primeiro se manifesta. En canto existir o neocolonialismo, persistirán as esferas de influencia, e iso torna a axuda multilateral —que é, na realidade, a única forma eficaz de axuda— imposíbel.

Unha vez iniciada a axuda multilateral, os señores neocolonialistas vense confrontados coa hostilidade dos intereses instalados nas súas propias terras. Os seus industriais, naturalmente, oponse a calquera tentativa de elevar o prezo das materias-primas que obteñen do territorio neocolonial en cuestión, ou ao establecemento, nese territorio, de industrias manufactureiras que poidan competir, directa ou indirectamente, coas súas exportacións. Até mesmo a educación é vista con sospeita, por ser considerada capaz de dar orixe a un movemento estudantil. E é, naturalmente, verdade que, en moitos países menos desenvolvidos, os estudantes teñen sido a vangarda da luta contra o neocolonialismo.

Aquilo no cal os señores coloniais poden sempre confiar é na «axuda militar».

Cando un territorio neocolonial é levado a un tal estado de caos económico e de miseria que a revolta se desencadea, entón —e soamente entón— non hai límites para a xenerosidade do dominador neocolonial, desde que, evidentemente, os fondos fornecidos sexan utilizados exclusivamente para fins militares.

Na realidade, a axuda militar marca o último estadio do proceso, e o seu efecto é autodestrutivo. Máis cedo ou máis tarde, as armas fornecidas acaban por pasar para as mans do pobo insurxente, voltándose contra o propio réxime neocolonialista e profundando aínda máis a miseria social que a provocou.

O neocolonialismo é unha pedra ao pescozo das propias nacións desenvolvidas que o practican. Mais, se un día conseguiren librarse del, non será a través do regreso á dominación colonial directa. Esa solución xa non é posíbel, e os motivos diso foron ben explicados por Owen Lattimore, experto norteamericano e conselleiro de Chiang Kaishek no período inmediatamente posterior á guerra. Lattimore escribiu:

«A Asia, que foi tan fácil e rapidamente subxugada por conquistadores os séculos XVIII e XIX, demostra agora unha impresionante capacidade de resistencia contra exércitos modernos, equipados con avións, tanques, vehículos motorizados e artillaría móbil.

Antigamente, grandes territorios eran conquistados, na India, con pequenos continxentes. Os rendementos —primeiro polo saqueo, despois por impostos directos e, finalmente, a través do comercio, do investimento de capitais e da explotación a longo prazo— cubrían con incríbel rapidez os gastos das operacións militares.

Esa aritmética representaba unha grande tentación para as nacións fortes. Agora, porén, encontran pola fronte unha nova realidade e unha nova aritmética que as desencoraxara».

Esa mesma aritmética, probabelmente, aplícase a todo o mundo menos desenvolvido.

Este libro é, por tanto, unha tentativa de examinar o neocolonialismo, non apenas no contexto africano e das súas relacións coa unidade africana, mais tamén en perspectiva mundial. O neocolonialismo non é, de modo algún, unha cuestión exclusivamente africana. Muito antes de ser practicado en larga escala en África, era un sistema establecido noutras partes do mundo. En nengún lugar obtivo éxito, quere en elevar

os niveis de vida, quer, en última instancia, en traer beneficios aos países aos que se aplicou.

Marx predixo que a crecente distancia entre a riqueza das clases posuídoiras e os traballadores que elas empregan acabaría por xerar un conflito nefasto para o capitalismo, en cada Estado capitalista isolado.

Ese conflito entre ricos e pobres foi agora trasladado para o escenario internacional, mais, para comprobar o que se recoñece estar a acontecer, xa non é necesario consultar os autores marxistas. A situación é exposta coa máxima clareza nos principais órganos de opinión capitalista. Tomemos, por exemplo, os seguintes extractos do *The Wall Street Journal*, o xornal que talvez mellor reflecta o pensamento capitalista norteamericano.

No número de 12 de maio de 1965, baixo o cabezallo «A situación das nacións pobres», o xornal analiza, en primeiro lugar, «que nacións son consideradas industriais e cales son atrasadas». Non hai, explica, «un método ríxido de clasificación». A pesar diso, afirma:

«Un criterio de separación xeralmente usado foi recentemente mantido polo Fondo Monetario Internacional porque, nas palabras dun funcionario do FMI, «a delimitación económica no mundo tórnase cada vez máis evidente». A separación, di o funcionario, «baséase no simple bon senso».

«Do punto de vista do FMI, as nacións industriais son os Estados Unidos, o Reino Unido, a maioría das nacións da Europa Occidental, o Canadá e o Xapón. Unha categoría especial denominada “outras áreas desenvolvidas” inclúe outros países europeos, como a Finlandia e a Irlanda, ben como a Australia, Nova Zelandia e África do Sur. A categoría dos “menos desenvolvidos” inclúe, para o FMI, toda a América Latina, practicamente todo o Medio Oriente, a Asia non comunista e África. Noutras palabras, as nacións “atrasadas” sitúanse nas áreas neocoloniais».

Após citar números en apoio aos seus argumentos, o *Wall Street Journal* comenta a situación:

«As nacións industriais acrecentaron case dous mil millóns ás súas reservas, que agora se aproximan de 20 mil millóns de dólares. Ao mesmo tempo, as reservas do grupo menos desenvolvido non só deixaron de crecer como diminuíron cerca de 200 millóns. Para analistas como Mis Ward, británica, o significado destas estatísticas é claro: a disparidade económica aumenta rapidamente, entre unha elite mui restrinxida do Atlántico Norte —branca, condescendente e mui rica— e os demais, e iso é unha herdanza mui incomoda para deixar aos nosos fillos. Esta elite inclúe aproximadamente dous terzos da poboación mundial, espallada por cen países».

Este problema non é novo. No parágrafo inicial do libro *A Guerra Contra a Pobreza Mundial*, escrito polo actual líder laborista Harold Wilson, é resaltada a importancia do problema global:

«A grande maioría da humanidade enfrenta un problema de maior urxencia que a guerra, o comunismo ou a preservación do padrón de vida, ou mesmo os impostos. É a fame. Máis dun billón e medio de persoas —cerca de dous terzos da poboación mundial— viven en condicións de fame aguda e presentan problemas nutricionais identificábeis. A fame é ao mesmo tempo, efecto e causa da pobreza, da sordidez e da miseria en que viven».

As súas consecuencias son, igualmente, claramente comprendidas. O correspondente do *The Wall Street Journal*, anteriormente citado, salientaas:

Muitos diplomáticos e economistas encaran as implicacións como preponderantemente —e perigosamente— políticas. A menos que o actual declive poida ser invertido, temen eses analistas, os Estados Unidos e outras potencias industriais ricas do Occidente enfrentan a posibilidade obvia, nas palabras da economista británica Bárbara Ward, dunha especie de guerra internacional de clases.

O que falta son propostas positivas para enfrentar a situación. Todo o que o correspondente do *The Wall Street Journal* pode facer é frisar que os métodos tradicionais recomendados para remediar os problemas probabelmente só servirían para os agravar.

Xa foi referido que as nacións desenvolvidas deberían asistir efectivamente ás partes máis pobres do mundo e o mundo enteiro debería ser transformado nun *Welfare State*. Parece, no entanto, haber mui poucas perspectivas de que algo desa natureza poida ser alcanzado. Os chamados programas de «axuda» para apoiar as economías atrasadas representan, segundo unha estimativa aproximada das Nacións Unidas, apenas medio por cento do encaixe total das nacións industriais. Canto á perspectiva de incrementar esa axuda, a disposición é pesimista:

«Unha ampla corrente de pensamento afirma que os esquemas de redistribución da riqueza son idealistas e pouco prácticos. Esa corrente argumenta que o clima, a capacidade humana non desenvolvida, a falta de recursos naturais e outros factores —non apenas a falta de diñeiro— retardan o progreso económico en moitos deses países, e que as nacións non teñen persoal co adestramento ou determinación necesarios para utilizar efectivamente unha axuda grandemente expandida. Os esquemas de redistribución da riqueza, segundo este punto de vista, equivalerían a verter diñeiro nun pozo sen fondo, enfracuando as nacións doantes sen remediar efectivamente os problemas das receptoras».

O absurdo dese argumento é demostrado polo facto de que cada unha das razóns citadas para explicar por que as partes menos desenvolvidas do mundo non poden ser desenvolvidas se aplicaba, coa mesma exactitude, ás actuais nacións desenvolvidas, no período anterior ao seu desenvolvemento. O argumento só é válido neste sentido: o mundo menos desenvolvido non se tornará desenvolvido a través da boa vontade ou xenerosidade das potencias desenvolvidas. Só poderá desenvolverse por medio dunha luta contra as forzas externas arremetidas en mantelo subdesenvolvido. Desas forzas, o neocolonialismo é a principal.

Pretendo analizar o neocolonialismo, primeiro examinando o estado do continente africano e demostrando como o neocolonialismo, no momento, mantén a África artificialmente pobre. Enseguida, pretendo mostrar como, na práctica, a Unidade Africana —que só pode ser creada pola derrota do neocolonialismo— podería elevar inmensamente os niveis de vida africanos. A partir deste punto de partida, pretendo

examinar o neocolonialismo en xeral, primeiro historicamente e despois a través da análise dos grandes monopolios internacionais, cuxo continuo estrangulamento dos sectores neocoloniais do mundo asegura a continuación do sistema.

América Latina perante o Imperialismo. Independencia ou dependencia renovada?

Daniel Seixo

En canto estas liñas se trazan sobre un pedazo de papel en branco, un espectro percorre de novo a nosa América. Un fantasma que se recusa a descansar no cemiterio da historia, renacendo coa forza de Vertières ou da Baía dos Porcos. É o eco dos gritos nas minas de Potosí, unha montaña que xa foi de prata e hoxe repousa como un invólucro vacío, deseñando nas súas numerosas cicatrices un monumento ao saqueo que deu orixe ao capitalismo europeo. É o odor suavizado e sanguento dos canavais do Caribe, onde a terra enguliu a vida de millóns de homes, crianzas e mulleres de África para adoçar o té dos señores en Londres e París. É a memoria dunha independencia que prometeu liberdade, mais que acabou por deixar no continente o amargo sabor das correntes que nunca chegan a romper, apenas cubertas polo adorno de bandeiras e constitucións novas.

Como se deseñada pola propia pena de Gabo, a nosa historia é circular, unha espiral onde os nomes dos verdugos mudan, mais a ferida permanece latente. Esta é a rexión da paradoxa trágica: inmensamente rica e eternamente empobrecida. As independencias do século XIX, heroicas nas súas batallas e intencións, foron unha miraxe. Romperon o lazo político con España e Portugal, si, mais as oligarquías crioulas, esas burguesías nadas para servir, apresuráronse a procurar un novo patrón perante o cal someter os seus pobos. A coroa foi substituída pola libra esterlina e esta, á súa vez, polo todo poderoso dólar. A dominación mudou de idioma, de traxe e de maneiras, mais a súa esencia, a do imperialismo, tornouse aínda máis profunda e voraz.

Por todo isto, a tarefa do noso tempo, a única capaz de exorcizar os fantasmas que aínda hoxe tollen esta rexión do mundo, é a de emprender a Segunda e definitiva Independencia. E esta expresión non é apenas unha metáfora, un recurso literario nun artigo destinado ao esquecemento. Esta afirmación é a continuación da xesta de Bolívar, traizoada polos sipaios de cada época. É a «creación heroica» soñada por José Carlos Mariátegui, é a dignidade irrenunciábel que Fidel Castro encarnou en Cuba e o proxecto da Patria Grande que Hugo Chávez resucitou o século XXI para gritar, en plenos pulmóns, que a historia non chegara ao fin. É, en definitivo, a disxuntiva histórica: ou consumamos a emancipación das nosas patrias, ou permaneceremos condenados de máis cen anos de soidade e saqueo.

I. A matriz colonial e as súas cicatrices

Para comprender a dependencia e a pobreza de hoxe, debemos desenterrar o pecado orixinal. A invasión europea de 1492 non foi un «encontro casual» nen unha «misión civilizadora», mais si o acto inaugural da acumulación primitiva de capital á escala planetaria. Como Marx analisou oportunamente, o capitalismo precisou da violencia, do roubo e da escravitude para nacer e desenvolverse. Á nosa América foi atribuído o papel de vítima sacrificial nese altar. Foille imposto, pola forza, o lugar de periferia: unha inmensa mina e unha xigantesca plantación ao servizo dun centro metropolitano que acumulaba a súa riqueza.

Potosí, na Bolivia, é o símbolo máis doloroso deste inmenso xogo. Dise que coa prata extraída do seu cerro se podería construír unha ponte de prata desde a mina até o palacio real en Madrid. E cos osos dos indíxenas que morreron nos seus buracos, se podería facer o camiño de regreso. Esa é a dialéctica do colonialismo: a morte do Sur era a vida e o luxo no Norte; a miseria da América alimentaba a opulencia europea. O sistema de *veas abertas* que Galeano describiu non é unha licenza poética, é a descrición precisa dunha economía de transvase, unha sangría que non cesou até os nosos días.

Cando as elites crioulas, donas da terra, mais totalmente subordinadas no poder político, se levantaron en armas no inicio do século XIX, non o fixeron para crear nacións de cidadáns libres. Fixérono porque temían máis as rebelións dos de baixo do que a propia Coroa —o digno e eterno exemplo da revolución dos escravos no Haití aterrábaos. O seu proxecto non era a xustiza social e a emancipación, mais si o libre comercio para poder vender os seus produtos ao mellor comprador, que nesa altura xa non era España, mais a puxante Inglaterra industrial.

O soño de Simón Bolívar dunha Patria Grande, unha única e poderosa nación de repúblicas, foi desmembrado polos intereses miserentos desas oligarquías locais aduladas polo poder emerxente de Londres. Preferiron ser cabeza de rato nas súas pequenas «repúblicas» que rabo de león nunha grande confederación de pobos que ansiaban a súa liberdade. E así, fragmentados e débiles, foron presa fácil para o novo imperialismo nacente. José Carlos Mariátegui, o marxista máis lucido e esquecido da nosa América, diagnosticouno con clareza meridiana: a independencia non resolveu o «problema do indio» nen o «problema da terra»; a estrutura semifeudal do latifundio permaneceu intacta, apenas que agora servía plenamente aos intereses do capital estranxeiro. A independencia foi unha revolución política superficial que deixou intacta a estrutura económica colonial. Foi, na súa esencia, insuficiente.

II. A longa sombra da Aguiá do Norte

Se o século XIX foi o do imperialismo británico, que conseguiu dominar cos seus bancos e os seus empréstimos todo un continente, o século XX foi, sen sombra de dúbida, o do imperialismo norteamericano. A Doutrina Monroe de 1823, baixo o cínico e sedutor lema «América para os americanos», foi, na realidade, a declaración unilateral de que o continente pasaba a ser o «quinteiro» de Washington. Representou un feitizo para afastar outros imperios e reservar para si o dereito exclusivo de intervir e saquear os pobos americanos.

E ese dereito foi exercido cunha brutalidade sistemática, tal como anteriormente o fixeron contra os pobos nativos sobre os cales construíron a súa patria. A historia do século XX na América Latina é un rosario de agravios, un catálogo de golpes de Estado, invasións e ditaduras orquestradas desde o Norte. Cando, na Guatemala, en 1954, o goberno democrático de Jacobo Árbenz ousou impulsar unha modesta reforma agraria que afectaba os latifundios da United Fruit Company, a CIA non hesitou en organizar un golpe de Estado e mergullar o país en décadas de xenocidio. A mensaxe era clara: as nosas bananas e o noso café valían máis que as nosas democracias.

A Revolución Cubana de 1959 foi o grande desafío, a proba de que un pobo podía decer «basta!», podía mandar parar. E a resposta do imperio foi a invasión da Praia Girón, derrotada por un pobo en armas que pagaría tamaña ousadía cun bloqueo criminoso que durou máis de sesenta anos, un acto de guerra permanente destinado a render pola fame e pola doenza unha nación que cometeu o pecado da dignidade. Fidel Castro tornouse a besta negra do imperio porque demostrou que a verdadeira soberanía era posíbel.

O guión repetiuse veces sen conta, como unha maldición. No Chile de 1973, o soño dunha vía pacífica para o socialismo de Salvador Allende foi afogado en sangue. A Moneda en chamas é o fotograma eterno da crueldade imperialista, que non hesitou un instante en instalar o xeneral Pinochet, un xerente do terror, para transformar o Chile no primeiro laboratorio mundial do neoliberalismo. A través da Operación Cóndor, un pacto de sangue entre as ditaduras do Cono Sur, coordinado pola CIA, o Imperio sementou o continente de desaparecidos, torturados e exiliados. Unha marca que aínda hoxe sangra en demasiados corazóns. A súa luita non estaba en contra o comunismo, estaba en contra calquera indicio de soberanía e liberdade.

Após a inesperada caída do Muro de Berlín, o garrote militar vestiuse coas roupaxes dos tecnócratas do «Consenso de Washington». O FMI e o Banco Mundial tornáronse os novos vice-reis, impondo un catecismo neoliberal: privatizar todo o que fose público, abrir as economías sen protección, cortar no gasto social e subxugar calquera forma de

disidencia. Era a continuación das *veas abertas* por outros medios. Vendemos as «xoias da avoa» a prezo de saldo ás transnacionais e, en troco, recibimos máis pobreza, máis desigualdade e unha débeda externa que é, en si, impagábel, unha prisión perpetua ao pescozo dos pobos.

III. A creación heroica

Mais na Nosa América, a resignación nunca foi opción. Da mesma terra, regada con sangue, brotou o fogo da resistencia. A morte, a destrución, a dor... deixaban na terra do continente a semente do mañá, *Semente de Vencer*. Mariátegui ofreceunos a búsola teórica ao proclamar que o socialismo na Nosa América non podía ser «nen calco, nen copia», mais «creación heroica». Comprende, oportunamente, que a revolución na Nosa América tería que ser marxista, mais tamén indo-americana, fundindo a luta do proletariado coa luta ancestral dos pobos orixinarios pola terra e pola dignidade.

Fidel e a Revolución Cubana transformaron esa contribución teórica en práctica. Cuba ergueuse como farol, a proba material de que un país pequeno e bloqueado podía erradicar o analfabetismo, construír un sistema de saúde público exemplar e enviar médicos —non soldados nen armas— polo mundo. É o realismo máxico da resistencia, conseguindo desafiar as leis da gravidade xeopolítica a través da vontade política e da firme organización popular.

Ao final do século XX, cando o neoliberalismo reinaba, un comandante desenterrou Bolívar e tróuxoo para o presente. Chávez entendeu que a luta era continental e, coa audacia histórica daqueles que nacen para iluminar o camiño da Revolución, comezou a tecer as alianzas para a Segunda Independencia. Así naceron a ALBA–TCP, unha alianza baseada non na competencia, mais na solidariedade; a UNASUR, un consello de defensa suramericano; e a CELAC, o soño bolivariano tornado realidade: un organismo de toda a nosa América, sen a presenza dos Estados Unidos e do Canadá. Eran os primeiros tixolos para reconstruír a casa grande que as oligarquías tiñan demolido conscientemente douscentos anos antes.

IV. Ou o Imperio, ou a Patria Grande

Xa no presente histórico que nos cabe, a espiral da historia colócanos de novo nunha encrucillada. O imperio norteamericano, en visíbel decadencia, resístese a perder a súa hexemonía e intensifica a súa agresión mediante sancións, bloqueos, *lawfare* e guerras mediáticas. Os fantasmas do pasado susúrrannos que a submisión é o único destino posíbel para os pobos. Perú, Chile, Arxentina... os camiños para o derrotismo tinxen o presente de distintos tonalidades. Mais as voces dos heroes e mártires da nosa América exíxenos a audacia de ser libres.

A Segunda e Definitiva Independencia non pode ser un anelo lírico murmurado ao vento, nen unha páxina dourada nun libro de historia que aínda está por escribir. Debe ser un feitizo de tres cantos pronunciado en unísono, un corpo vivo con tres órganos vitais que ou baten xuntos, ou morren xuntos. É o acto político e material que nos permitirá, finalmente, ser donos dos fantasmas que habitan a nosa casa.

O primeiro fronte é a reconquista da Soberanía Política, que supón o dereito fundamental de decidir o noso propio destino sen tutelas externas. Significa a expulsión definitiva da Doutrina Monroe, un nefasto legado imperial que, durante douscentos anos, xustificou a inxerencia e pretendeu converter o continente americano nun taboleiro para os xogos de poder de Washington. En termos prácticos, isto exige o desmantelamento da participación dos pobos americanos na Organización dos Estados Americanos (OEA), ese infame «ministerio das colonias», como a bautizou con desprezo e precisión o Comandante Che Guevara, un fórum concibido para legitimar a vontade de Washington. No seu lugar, a nosa América debe consolidar e fortalecer a CELAC, a Comunidade de Estados Latino-Americanos e Caribeños, como un espazo propio, a mesa onde os pobos, en pé de igualdade, poidan forxar un consenso rexional e presentar ao mundo unha voz unificada e propia.

Mais a independencia política é unha casca vacía se non asentar na Soberanía Económica. Esta é a tarefa principal para fechar de vez as *veas abertas* da América. Supón tomar o control da riqueza que emana do continente e que pertence por dereito histórico aos seus pobos: o litio

dos salares, que debe ser a base do desenvolvemento da clase traballadora e non da acumulación de corporacións estranxeiras; o petróleo do subsolo, que debe alimentar as industrias locais e non a maquinaria do consumo; a auga doce dos ríos e a biodiversidade da nosa Amazonia, que son patrimonio dos pobos orixinarios e non mercadorías nun mercado global. A nacionalización e o control popular destes recursos estratéxicos é un acto elemental de soberanía para garantir un futuro á Nosa América. A partir de aí, trátase de construír unha nova arquitectura financeira que liberte o continente da chantaxe da débeda e do FMI, de impulsar a soberanía alimentar para que os pobos se alimenten do fruto do seu propio traballo e de desenvolver unha industrialización que responda ás necesidades propias e non aos intereses do capital transnacional.

Mais nengunha destas conquistas será duradeira se non vencermos a batalla no campo das ideas, a guerra contra a colonización das consciencias. Debemos combater os espellos deformantes da propaganda imperial e dos medios hexemónicos que nos incitan a desprezarnos, a ver a nosa historia como un fracaso e a aspirar a ser unha má copia do opresor. Romper cos reflexos condicionados polo Imperio é un acto fundamental de libertación. Significa reivindicar con orgullo as diversas identidades indíxenas, afrodescendentes e mestizas, construíndo unha narrativa cunha perspectiva propia. E sobre esa base cultural recuperada, debemos defender a educación e a saúde non como negocios ou servizos, mais como dereitos humanos inalienábeis e piares dunha sociedade xusta, radicalmente opostos á lóxica do capital que todo converte en mercadoría.

Tres frentes inseparábeis nunha mesma luita, dado que non pode existir soberanía política cunha economía escorrentada, nen soberanía económica cunha mente colonizada. Un só no gordio que debemos desatar coa forza colectiva dos nosos pobos para sermos donos do noso propio destino.

Esta é, en definitivo, a tarefa que aquí nos convocou. O suxeito final dunha nova xesta mediante a construción dun bloque histórico de pobos: operarios, camponeses, estudantes, mulleres, intelectuais,

comunidades orixinarias... Todos aqueles cuxas vidas son negadas polo sistema, cuxos recursos son arrancados polas garras do imperialismo. O dilema último para nós é sermos libres ou continuar a ser escravos, a independencia ou nada, a Patria Grande ou a colonia. Non existe posibilidade dunha terceira vía, non existe atallo posíbel na nosa tarefa histórica. O exorcismo final dos nosos fantasmas está hoxe nas nosas mans. A luta continúa até a vitoria final.

Se nos unirmos, seremos mais fortes.

Milita, estuda, debate, luta!

LUMÉ VIVØ.

.AUTØORGANIZAÇÃO ANTIIMPERIALISTA.